

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Budoucnost Ukrajiny a její místo v procesu evropské integrace

The Future of Ukraine and Its Place in the Process of European Integration

Student: Bc. Michal Boldaňuk

Vedoucí diplomové práce: Ing. Boris Navrátil, CSc.

Ostrava 2017

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra evropské integrace

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Michal Boldaňuk**
Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6210T004 Eurospráva
Téma: **Budoucnost Ukrajiny a její místo v procesu evropské integrace**
The Future of Ukraine and Its Place in the Process of European Integration
Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Socioekonomická a politická charakteristika Ukrajiny
 3. Analýza současných ekonomických a politických problémů Ukrajiny
 4. Perspektivy budoucího směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

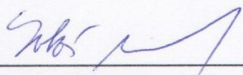
FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Postavení Evropské unie v podmínkách globalizované světové ekonomiky*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2014. 390 s. ISBN 978-80-248-3333-0.
RYCHLÍK, J., B. ZILYNSKYJ a P. R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: Lidové noviny, 2015. 524 s. ISBN 978-80-7106-409-1.
TSVIL, Volodymyr. *Kuchma Gate and collapse of the orange idea*. 3rd ed. Bloomington: AuthorHouse, 2013. 452 s. ISBN 978-1-4817-6869-6.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Boris Navrátil, CSc.**

Datum zadání: 18.11.2016
Datum odevzdání: 21.04.2017

Ing. Lukáš Melecký, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

„Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně. Přílohy č. 1-9, dané mi k dispozici, jsem samostatně doplnil.“

V Ostravě dne 21. dubna 2017

Bc. Michal Boldaňuk

Poděkování

Rád bych poděkoval Ing. Borisi Navrátilovi, CSc. za odbornou pomoc a cenné připomínky v průběhu psaní této diplomové práce.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Socioekonomická a politická charakteristika Ukrajiny.....	9
2.1 Základní údaje o Ukrajině	9
2.1.1 Politické uspořádání a rozdělení státní moci.....	10
2.1.2 Administrativní členění	12
2.2 Historický vývoj Ukrajiny.....	13
2.2.1 Spor o Kyjevskou Rus.....	15
2.2.2 Odkaz Bohdana Chmelnického	17
2.2.3 Pod nadvládou ruského carství a rakouské monarchie.....	19
2.2.4 Pokus o vytvoření samostatného státu v období světových válek	21
2.2.5 Ukrajina jako součást SSSR.....	26
2.3 Ekonomická charakteristika Ukrajiny	27
2.3.1 Základní makroekonomické ukazatele.....	27
2.3.2 Veřejné finance	32
2.3.3 Ukazatele konkurenceschopnosti	33
2.4 Sociální charakteristika Ukrajiny	34
2.4.1 Obyvatelstvo Ukrajiny	34
2.4.2 Ukazatele sociálního charakteru.....	36
2.5 Dílčí shrnutí.....	37
3 Analýza současných ekonomických a politických problémů Ukrajiny	39
3.1 Postavení Ukrajiny ve světové ekonomice.....	39
3.1.1 Členství Ukrajiny v mezinárodních organizacích	39
3.1.2 Zahraniční obchod Ukrajiny.....	41
3.2 Soutěžení Ruska a Evropské unie o vliv v evropském prostoru	48
3.2.1 Ukrajina a Evropská unie	48

3.2.2 Ukrajina a Rusko	53
3.3 Vývoj politických problémů na Ukrajině	57
3.3.1 Hlavní příčiny permanentní krizové situace na Ukrajině	58
3.3.2 Problematika korupce a oligarchie na Ukrajině	61
3.3.3 Posilování globálně politických zájmů Ruska	63
3.4 Dílčí shrnutí	69
4 Perspektivy budoucího směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace	70
4.1 Překážky bránící směřování Ukrajiny do struktur evropské integrace	70
4.1.1 Rusko-ukrajinský konflikt	70
4.1.2 Vzájemné sankce Evropské unie a Ukrajiny vůči Rusku	73
4.1.3 Postoj jednotlivých členských států Evropské unie k Ukrajině	76
4.1.4 Role oligarchie a korupce na Ukrajině	78
4.2 Ukrajina a její potenciál pro spolupráci v rámci evropské integrace	80
4.2.1 Vnitřní potenciál Ukrajiny	81
4.2.2 Přínosy členství Ukrajiny v Evropské unii	83
4.2.3 Role Ukrajiny v energetických potřebách Evropy	86
4.3 Prognózy budoucího vývoje na Ukrajině	88
4.3.1 Členství Ukrajiny v Evropské unii	88
4.3.2 Ukončení ozbrojeného konfliktu na východě Ukrajiny	89
4.3.3 Zachování současného konfliktního stavu	92
4.4 Dílčí shrnutí	93
5 Závěr	95
Seznam použité literatury	98
Seznam zkratk	105
Seznam tabulek	
Seznam grafů	
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	

Seznam příloh

Přílohy

1 Úvod

Ukrajina vznikla jako samostatný stát dne 24. srpna 1991 po rozpadu Sovětského svazu (Svaz sovětských socialistických republik, dále jen SSSR). V tomto období Ukrajina nebyla jediným státem, který se musel potýkat s náhlou změnou politického systému, restrukturalizací ekonomiky a zaváděním mnohých demokratických změn. V případě Ukrajiny je však možné konstatovat, že se doposud nepodařilo nastolit demokratický a efektivně fungující stát. Proto není žádným překvapením, že nestabilní politický vývoj na Ukrajině vygradoval až do současné situace, kdy je země nejen v politickém chaosu, ale také v ekonomické tísní. Před Ukrajinou nyní stojí zásadní rozhodnutí, která do velké míry určí budoucnost země v dlouhodobém horizontu. Nejprve však musí být vyřešeny zásadní nedostatky a překážky bránící progresivnímu zlepšení ekonomického a politického života. Mezi nejzávažnější problémy současné Ukrajiny patří rusko-ukrajinský konflikt, rozdělená společnost, vysoká míra korupce a činnost oligarchie. Teprve, pokud budou tyto překážky odstraněny, může začít budování demokratického a ekonomicky zdravého státu, který by se rovněž mohl stát členským státem Evropské unie. Diplomová práce představí současnou situaci Ukrajiny a zároveň se pokusí odpovědět na otázku, kam bude Ukrajina v budoucnu směřovat a jaké je její místo v procesu evropské integrace.

Úvodem práce je zapotřebí zmínit to, že původ názvu země není zcela jasný. Odkud vlastně pochází a jak se vyvíjel, je předmětem diskuzí. Jak uvádí Rychlík et al. (2015), odvození názvu země Ukrajiny není zcela jednoznačné a v průběhu dějin docházelo k různým výkladům. Pro vymezení významu slova Ukrajina je možno použít některý z výkladů označujících tento výraz jako „okraj“ nebo také „země na okraji“. Z historického pohledu se pojem Ukrajina objevuje již v době výskytu státního útvaru známého jako Kyjevská Rus¹. V 16. a 17. století se vžil název Ukrajina a často byl chápán jako část pohraničního území Polska, Moskevské Rusi, krymského chanátu a osmanské říše. Podle Syručka (2008) došlo k postupnému zavedení pojmu Ukrajina jako náhrady za Malou Rus tak, aby se odlišila od moskevského státu Velké Rusi. Až do konce 19. století nebyl výraz Ukrajina přesně vymezen z obsahového hlediska, ani z pohledu teritoriálního, když nebyly zřejmé hranice. Proto také nejsou vymezeny vnější hranice Ukrajiny na základě historického vývoje, ale jsou především důsledkem událostí z 20. století souvisejících s 1. a 2. světovou válkou a klíčovou úlohu sehrál samozřejmě SSSR.

¹ O Ukrajině se hovoří v Ipatijevském rukopisu zvaném Kroniky dávných let z roku 1187 (Rychlík et al., 2015).

Cílem diplomové práce je pokusit se stanovit na základě socioekonomických, historických a politických podkladů další možný vývoj Ukrajiny, který by zemi vyvedl ze současného chaosu a vyřešil by špatnou ekonomickou a politickou situaci země. Dílčími cíli je posoudit možné scénáře budoucího vývoje a také zhodnotit přístup Evropské unie a dalších aktérů ke konfliktu odehrávajícímu se na Ukrajině a celkový postup integrace Ukrajiny do struktur Evropské unie.

Za účelem podpory hlavního cíle diplomové práce je stanovena hypotéza, zda je pravděpodobné, aby Ukrajina v horizontu 10 let vstoupila do Evropské unie. Jedná se o jednu z možností budoucího vývoje Ukrajiny, což je zároveň předznamenáno názory současné politické elity Ukrajiny. Nicméně, tato otázka není tak jednoduchá, jak se na první pohled může zdát. S přijetím Ukrajiny do Evropské unie musí souhlasit všechny členské země, a již v nedávné době se objevily státy, které s tímto mají problém. Historický vývoj a vzájemné vztahy mezi Polskem a Ukrajinou jsou dva faktory, které mohou zásadně promluvit do požadavků Ukrajiny na členství v Evropské unii. Jestliže donedávna bylo Polsko lobbistou za zájmy Ukrajiny, může se tato situace v budoucnu zásadně změnit, pokud nedojde mezi oběma státy k oboustranně přijatelnému vyrovnání se s minulostí. Shodně lze nahlížet i na vztahy Ukrajiny s dalšími sousedícími státy, zejména s Maďarskem a Rumunskem. V souvislosti s možnými požadavky svých krajanů žijících na ukrajinském území se tyto státy mohou dostat do konfliktu s ukrajinskými zákony. V podstatě všechny tyto státy mají společnou historii a mnohdy také současnost, protože s tím, jak se vyvíjely hranice mezi těmito státy, vyvíjelo se národnostní složení obyvatel žijících v pohraničních územích těchto států. Samozřejmě, že ne vždy se jedná o negativní následky minulosti, ovšem některé historické události jsou doposud nezapomenuty a narušují prostor pro pozitivnější vývoj vztahů mezi zmíněnými zeměmi. Další závažnou otázkou je také to, zda vůbec bude Ukrajina schopna přijmout podmínky, které je nutné plnit pro vstup země do Evropské unie. Řeč je zejména o nezbytných ekonomických a politických změnách.

Při psaní této diplomové práce je využita česká a také zahraniční odborná literatura. V první kapitole je použito větší množství grafů, pro které jako zdroj informací slouží oficiální české i zahraniční internetové databáze, zejména statistické údaje zveřejněné Světovou bankou nebo Ukrajinským statistickým úřadem. Jako zdroj slouží také velké množství oficiálních dokumentů, které jsou k dispozici na internetových stránkách vládních či unijních institucí. V průběhu psaní diplomové práce jsou využity některé obecné vědecké metody, z nichž

se nejčastěji jedná o metodu analýzy a dedukce. Ze speciálních metod je ve velké míře využita metoda komparace, a zejména v rámci druhé a třetí kapitoly metoda historická a statistická.

Diplomová práce je členěna na 3 hlavní obsahové kapitoly, které doplňují úvod a závěr. První obsahová kapitola je zaměřena na základní ekonomické, sociální a politické charakteristiky země. Součástí této kapitoly je podkapitola zaměřující se na historický vývoj na území dnešní Ukrajiny. Tato historická vložka se v úvodu zaměřuje na předslovanské osídlení Ukrajiny a následně také na období Kyjevské Rusi. Dále je zmíněno několik milníků, které měly zásadní vliv na směřování Ukrajiny. Následující podkapitoly pak čtenáři představují ekonomickou a sociální charakteristiku Ukrajiny za pomoci celé řady grafů a tabulek dokumentujících vývojové trendy, jež vypovídají o stavu země a ukrajinské společnosti.

Druhá obsahová kapitola plynule navazuje na období po osamostatnění Ukrajiny a představuje vývoj současných ekonomických a politických problémů země. Jednotlivé podkapitoly se zaměřují mimo jiné na objasnění postavení Ukrajiny ve světové ekonomice a cílem je zejména představit vývoj vztahů mezi Ukrajinou a klíčovými partnery. Tyto informace jsou doplněny zřejmě nejpálčivějším problémem ukrajinské společnosti, který se dotýká ekonomického i politického života. Řeč je o korupci a působení oligarchie, což jsou klíčové složky, jejichž neřešení v podstatě znemožňuje Ukrajině realizovat jakékoliv progresivní změny.

Třetí obsahová kapitola se již zaměřuje na praktické vyústění současné ukrajinské krize. Cílem kapitoly je představit základní možné scénáře budoucího vývoje Ukrajiny. Evropská unie bude hrát zásadní roli v budoucím směřování Ukrajiny. Dílčím cílem této práce je proto poukázat na existující překážky členství Ukrajiny v Evropské unii a zároveň shrnout potenciální výhody Ukrajiny pro spolupráci s Evropskou unií. Na základě širokého spektra informací a názorů bude možné v závěru práce formulovat odpovědi na hypotézu stanovenou v úvodu práce, která zní následovně: „*Je možné, aby se Ukrajina za současné situace stala členem Evropské unie v horizontu 10 let?*“

2 Socioekonomická a politická charakteristika Ukrajiny

Tato kapitola je zaměřena na základní socioekonomickou a politickou charakteristiku Ukrajiny. Součástí kapitoly je také část zabývající se historickým vývojem Ukrajiny, a to z toho důvodu, že významné historické události na území dnešní Ukrajiny se v průběhu celého vývoje země promítaly do dalšího vývoje. Z historického vývoje země je zřejmé, že na území Ukrajiny se v průběhu dějin vystřídal mnoho různých náboženství, vlivů jiných státních útvarů a civilizací, které se velkou měrou zasloužily o současnou roztržičnost ukrajinské společnosti.

2.1 Základní údaje o Ukrajině

Ukrajina vznikla jako samostatný stát dne 24. srpna 1991. Vytvoření nezávislé Ukrajiny předcházela rozpad SSSR, což ovlivnilo v 90. letech doposud bipolární rozdělení zemí a způsobilo budoucí uspořádání světa. Níže uvedená tabulka 2.1 zobrazuje základní informace o teritoriu. Z hlediska rozlohy je vhodné zmínit, že Ukrajina je druhým největším evropským státem po Rusku. Ukrajina sousedí na východě s Ruskem, na západě s Polskem, Slovenskem, Maďarskem, na jihozápadě s Moldavskem, Rumunskem a na severu s Běloruskem. Jižní hranici Ukrajiny tvoří Černé moře a Azovské moře. Právě mezi Černým mořem a Azovským mořem leží poloostrov Krym, což je nejdiskutovanější poloostrov současnosti s ohledem na jeho anexi Ruskem. Na druhou stranu je vhodné zmínit právě na příkladu Krymu, že samotná jeho poloha a strategický význam historicky vytvářely vysoký konfrontační potenciál tohoto poloostrova, což navíc umocnilo nesourodé národnostní a etnické složení obyvatelstva a rozdílné náboženství. Zejména tyto skutečnosti měly vliv na vývoj Ukrajiny a zapříčinily také současný stav.

Tabulka 2.1: Základní informace o Ukrajině

Státní zřízení	Republika
Měna	Ukrajinská hřivna (UAH)
Hlavní město	Kyjev
Počet obyvatel	42 547 577 ²
Rozloha	603 550 km ²
Prezident	Petro Porošenko
Předseda vlády	Volodymyr Hrojsman

Zdroj: Central Intelligence Agency (2017), vlastní zpracování

² Údaj k 1.4.2016. Uvedené číslo počtu obyvatel Ukrajiny nezahrnuje dočasně okupované území Autonomní republiky Krym a území Sevastopolu (State Statistics Service of Ukraine, 2016).

2.1.1 Politické uspořádání a rozdělení státní moci

Základy novodobé ukrajinské Ústavy byly položeny v 90. letech. Současná Ústava Ukrajiny byla přijata 28. 6. 1996 na pátém zasedání Nejvyšší rady Ukrajiny³. Ústava Ukrajiny vymezuje Ukrajinu jako unitární stát a politický systém Ukrajiny jako poloprezidentský, přičemž prezident má silné postavení v rámci tohoto uspořádání. Naopak funkce vlády Ukrajiny jsou na základě ústavního vymezení méně významné a důležitým prvkem ústavního systému Ukrajiny je odpovědnost vlády parlamentu i hlavě státu. Zásady ochrany lidských, občanských práv a svobod občanů Ukrajiny jsou součástí druhé kapitoly Ústavy Ukrajiny, která má celkem 15 hlavních kapitol. Politickým systémem Ukrajiny se podrobněji zabývá Cabada (2008).

Výkonná moc je na základě Ústavy Ukrajiny rozdělena mezi prezidenta republiky a vládu. Pátá kapitola Ústavy Ukrajiny je věnována hlavě státu a šestá kapitola definuje vládu Ukrajiny. Ukrajinská Ústava staví prezidenta do pozice hlavního vykonavatele výkonné moci. Ukrajinský prezident je volen v přímých volbách na pětileté období s jednou možností opětovného zvolení. Kapitola pátá Ústavy Ukrajiny dále definuje podmínky, které musí splnit kandidát do prezidentského úřadu. Patří zde povinnosti ukrajinského občanství, minimálního věku 35 let a další. Výčet funkcí prezidenta Ukrajiny je poměrně široký a je uveden v článku 106 Ústavy Ukrajiny, proto zde nebude podrobněji specifikována jeho role. Nicméně, jak už bylo zmíněno, prezident Ukrajiny plní roli ústředního vykonavatele výkonné moci. Je vrchním velitelem ozbrojených sil, reprezentuje Ukrajinu ve světě, řídí zahraničně-politické vztahy, vyjednává a podepisuje mezinárodní smlouvy, vypisuje celostátní referendum o všech ústavních změnách, vypisuje volby do parlamentu, schvaluje předsedu vlády se souhlasem parlamentu, jmenuje také soudce do ústavního soudu a do Rady národní banky Ukrajiny. Prezident Ukrajiny disponuje podle článku 106 Ústavy Ukrajiny právem suspenzivního veta vůči zákonům, které byly přijaty v parlamentu, a to na základě jejich rozporu s Ústavou Ukrajiny. Závěrem je nutné doplnit informaci k odvolání z úřadu prezidenta, což je obsahem článku 111 Ústavy Ukrajiny. Nejvyšší rada má pravomoc odvolat prezidenta z funkce v případě, že spáchá vlastizradu nebo jiný trestný čin.

Poslední prezidentské volby proběhly na Ukrajině 25. května 2014 a jednoznačným vítězem s téměř 55 % hlasy se stal Petro Porošenko, který se tak stal novým ukrajinským prezidentem. Na druhém místě se v prezidentských volbách umístila bývalá předsedkyně vlády Julia Tymošenko, která získala necelých 12 % z celkového počtu hlasů. Na třetím místě se s 8

³ Vjerchovna Rada (dále jen Nejvyšší rada) je jednokomorovým parlamentem Ukrajiny a jedná se o jediný orgán disponující legislativní moci na Ukrajině.

% hlasů umístil člen Nejvyšší rady a šéf radikální ukrajinské strany Oleh Ljaško (The Central Election Commission, 2014a).

Vláda plní úlohu výkonné moci a je přímo odpovědná prezidentovi a parlamentu. Vládě předsedá premiér, který je jmenován Nejvyšší radou po předložení návrhu prezidentem. Mezi funkce vlády, vymezené v článku 116 Ústavy Ukrajiny, patří implementace politik, výkon ústavy, zákonů a dekretů prezidenta. Dalším úkolem vlády je sestavení a implementace rozpočtu po schválení parlamentem. S ohledem na administrativní členění Ukrajiny plní vláda úlohu vrchního orgánu státní správy v oblastech, okresech a městech Sevastopol a Kyjev.

Zákonodárná moc je podle Ústavy Ukrajiny v rukou jednokomorového parlamentu, který je jediným nositelem legislativní pravomoci. Ukrajinský parlament je nazýván Nejvyšší rada a zahrnuje celkem 450 poslanců, jejichž volební období je na 5 let. Ústava Ukrajiny upravuje zákonodárnou moc a činnost Nejvyšší rady ve 4. kapitole, včetně vymezení podmínek, které musí každý poslanec splnit pro výkon poslanecké funkce. Kompetence Nejvyšší rady jsou vymezeny v článku 85 Ústavy Ukrajiny a mezi ty nejdůležitější patří: přijímání ústavy a jejích změn, přijímání zákonů a novely zákonů, vyhlášení referenda a volby prezidenta, schvalování státního rozpočtu, vyhlášení války a míru na základě návrhu prezidenta, vydání souhlasu pro použití vojenských sil na základě rozhodnutí prezidenta, schvalování prezidenta Národní banky Ukrajiny na základě návrhu prezidenta Ukrajiny, jmenování třetiny soudců ústavního soudu, zřizování okresů a jejich hranic. Nejvyšší rada má také pravomoc hlasovat o vyslovení nedůvěry vládě.

Parlamentní volby do Nejvyšší rady proběhly na Ukrajině 26. října 2014. Vzhledem k politické situaci v některých východních částech Ukrajiny došlo k tomu, že nebylo umožněno hlasovat ve všech volebních obvodech na Ukrajině. Konkrétně byli vyloučeni voliči na Krymu, včetně Sevastopolu. Později pak byli vyloučeni voliči z několika volebních obvodů v Luhanské a Doněcké oblasti. Celkem tedy zůstalo nezaplněno 27 křesel v Nejvyšší radě. Nejvíce hlasů v parlamentních volbách získala strana Lidová fronta s 22, 14 % v čele tehdejší předsedou ukrajinské vlády Arsenijem Jaceňukem. Politická strana zvaná Blok Petra Porošenka získala ve volbách 21, 82 %. Vzhledem k tomu, že na Ukrajině nebyl použit proporcionální systém pro rozdělení křesel, ale paralelní hlasovací systém, pak se první stranou s 123 sedadly stala strana Blok Petra Porošenka a strana Lidová fronta získala 82 sedadel. Na třetím místě se umístila s 10, 97 % a 33 křesly politická strana Svěpomoci, na čtvrtém místě se umístila s 9, 43 % a 29 křesly politická strana Opoziční blok, na pátém místě se umístila s 7, 44 % a 22 křesly radikální strana neúspěšného kandidáta na prezidenta Oleha Ljaška. Poslední politickou

stranou, která se dostala do parlamentu s 5, 68 % a 19 křesly je Vlast⁴ (The Central Election Commission, 2014b).

Soudní systém Ukrajiny je sestaven hierarchicky a na jeho vrcholu systému soudnictví se nachází Nejvyšší soud. Součástí soudního systému Ukrajiny je podle článku 131 Ústavy Ukrajiny také Vrchní soudní rada, jejímž úkolem je navrhopvat kandidáty na pozici soudce, rozhodovat o disciplinárním řízení soudce, o výměně soudce a ukončení jeho činnosti. Funkce Vrchní soudní rady má zajišťovat nezávislost soudců. Ústavní soud Ukrajiny je upraven v Ústavě Ukrajiny v samostatné kapitole číslo 12, která vymezuje náležitosti týkající se ústavního soudnictví na Ukrajině. Hlavním úkolem ústavního soudu je posuzovat slučitelnost zákonů, prezidentských dekretů a právních aktů s Ústavou Ukrajiny, přičemž rozhodnutí ústavního soudu jsou konečná a nelze se proti nim odvolat.

2.1.2 Administrativní členění

Systém veřejné správy a územní struktury Ukrajiny se skládá z Autonomní republiky Krym, dále pak oblastí, okresů, měst, městských částí, osad a vesnic. Územní jednotky Ukrajiny jsou členěny na Autonomní republiku Krym, 24 oblastí a 2 města se zvláštním statutem Kyjev a Sevastopol⁵. Příloha č. 1 zobrazuje názvy všech 24 oblastí Ukrajiny. Součástí přílohy č. 2 je mapa územních jednotek Ukrajiny, což čtenáři umožňuje lokalizovat jednotlivé oblasti Ukrajiny v konkrétních částech země. Proč je tato mapa důležitá? Je potřeba uvědomit si význam řeky Dněpr, která prakticky rozděluje Ukrajinu na „východní“ a „západní“ část, přičemž tou východní částí jsou myšleny zejména ty oblasti, jež se dotýkají hranic s Ruskem. V těchto oblastech, zejména pak v Doněcké a Luhanské oblasti je patrný nejvyšší podíl ruský mluvícího obyvatelstva, což dokládá příloha č. 3. K těmto dvěma oblastem patří také Krym, kde je převaha ruského jazyka více než 90 %.

Největším a nejlidnatějším ukrajinským městem je Kyjev ležící na řece Dněpr. Charkov je hlavním městem Charkovské oblasti na severovýchodě Ukrajiny a zároveň je druhým největším a nejlidnatějším městem v zemi. Jak bylo výše zmíněno, právě v těchto oblastech a městech na východě Ukrajiny je patrný vysoký podíl ruské národnosti, která v případě Charkova tvoří okolo 50 %. Obdobně jsou na tom města Doněck v Doněcké oblasti a Luhansk v Luhanské oblasti, kde je obdobný podíl ruské národnosti obyvatelstva.

⁴ Jedná se o politickou stranu neúspěšné kandidátky do úřadu prezidenta Ukrajiny Julie Tymošenko. Celý název strany zní oficiálně Všeukrajinské sdružení Otčina.

⁵ V současnosti je však realita poněkud jiná, protože Krym a Sevastopol spadají v zásadě pod Rusko.

Rozdělení země na dvě části a rozdílnost jednotlivých oblastí na východě a západě Ukrajiny jsou zřetelné jevy, které je možné vyčíst také z výsledků voleb. Obecně je možné konstatovat, že východní oblasti Ukrajiny volí své zástupce, kteří se prezentují na venek proruský, a naopak západní oblasti Ukrajiny preferují prozápadní kandidáty, kteří zastávají názor větší kooperace s Evropskou unií než s Ruskem. Jedná se však o velmi zjednodušený pohled, protože v případě ukrajinské politiky není na místě zobecňovat a převážná většina vrcholových politiků posledních 25 let je výrazně zasažena vlivem oligarchie a korupce. Zajímavý náhled na rozdělení země pak přináší příloha č. 4, která zobrazuje mapu výsledků prezidentských voleb z roku 2010 a na první pohled je patrné rozdělení země na východní část, která podporovala vítězného kandidáta Viktora Janukovyče a na západní část, jež hlasovala pro poraženou kandidátku do prezidentského úřadu Julii Tymošenko. V předčasných prezidentských volbách v roce 2014 však byla situace trochu jiná, země se již nacházela v politické a bezpečnostní krizi. Přesto ve volbách zvítězil v prvním kole Petro Porošenko, mnohými považován za ukrajinského kandidáta. Již v té době se voleb neúčastnili obyvatelé okupovaného Krymu a také Doněcké oblasti, což dokládá příloha č. 5. Oproti předešlým volbám je zde značný rozdíl v tom, že Petro Porošenko získal hlasy nezávisle na tom, kde se nachází konkrétní oblasti Ukrajiny. Ve všech oblastech země získal nejvyšší počet hlasů, a navíc ve většině případů tvořily jeho hlasy nadpoloviční většinu.

Příloha č. 6 zobrazuje mapu výsledků ukrajinských parlamentních voleb z roku 2014, o nichž rozhodl nově zvolený prezident Petro Porošenko ve spojitosti s rozpuštěním tehdejšího parlamentu Ukrajiny. Vzhledem k politické situaci v zemi se na hlasování nepodíleli občané sídlící na anektovaném Krymu a dále pak lidé v Doněcké a Luhanské oblasti. Na mapě je možné si všimnout lokace jednotlivých politických stran, z nichž za připomenutí stojí Lidová fronta a Blok Petra Porošenka, což jsou obecně proevropské strany. Proti nim pak stojí Opoziční blok, což je politická strana hlásící se spíše k proruské straně. Není proto překvapující, že Opoziční blok v parlamentních volbách v roce 2014 měl dominantní postavení na východě země.

2.2 Historický vývoj Ukrajiny

V rámci této podkapitoly budou představeny základní milníky historického vývoje Ukrajiny. Pro správnou identifikaci současných problémů Ukrajiny je právě pochopení historických událostí a vlivů, které způsobily roztržičnost ukrajinské společnosti, klíčové. Vzhledem k tomu, že se hranice Ukrajiny až do vzniku samostatného státu neustále vyvíjely a nebyly v průběhu dějin ustálené a zcela jasně vymezené, je zde patrná rozdílnost mezi konkrétními částmi Ukrajiny, která je zřejmá například na východě země v souvislosti

s ruskojazyčným obyvatelstvem, nebo také na Krymu. S tím také souvisí skutečnost, že během historie došlo ke vpádu mnoha národů na území Ukrajiny, které si s sebou přinesly svůj jazyk, ale i náboženství. V dnešní době je proto na Ukrajině nejen silná komunita pravoslavných křesťanů, ale také římskokatolické církve, řeckokatolické církve, islámu či judaismu. Realita je pak taková, že národní identita všech občanů Ukrajiny není stejná, a naopak se jedná o jednu z nejsložitějších společností. Následující část práce představuje stručný náhled do historie takovým způsobem, aby bylo zřejmé, odkud se vzaly rozdílnosti v současné ukrajinské společnosti a také, co je příčinou její roztříštěnosti a nestability. Již bylo zmíněno, že neexistuje přesný a jednotný výklad ukrajinských dějin. Zároveň také není moc historiků, kteří by se vývojem na území Ukrajiny zabývali. Přesto se například Rychlík (2015) ve své publikaci pokouší představit ucelený pohled na historický vývoj Ukrajiny. Jedná se zřejmě o nejkomplexnější studijní materiál zabývající se vývojem ukrajinských dějin v českém jazyce. Svůj náhled na dějiny Ukrajiny přináší také Syruček (2008, 2015), jenž se zabývá důležitými historickými událostmi, které určily v podstatě podobu dnešního stavu Ukrajiny a nevyzpytatelnost jejího politického vývoje.

V úvodu této podkapitoly je vhodné zmínit, že území dnešní Ukrajiny bylo osídleno již mnohem dříve, než se do této oblasti dostali Slované. Podle archeologických nálezů je patrné, že již v období starší doby kamenné bylo území obydleno, o čemž svědčí objevy uskutečněné v oblasti Zakarpatí⁶. Další vývoj ovlivňovaly od poloviny 2. tisíciletí př. n. l. kmeny pocházející ze severního Íránu. Z těchto kmenů se postupně vytvářely etnické skupiny a jednou z nich byli Kimmerové, které následně okolo 8. století př. n. l. vytlačily kmeny Skytů. Jak uvádí Rychlík et al. (2015), z hlediska kulturního vývoje měla největší vliv řecká města, která se začala postupně sdružovat a v roce 480 př. n. l. došlo k vytvoření Bosporského království. Vzhledem k výhodné poloze se Bosporské království dostalo do pozice největšího obchodníka v severní části Černého moře až do doby, kdy oblast v roce 47 př. n. l. ovládli Římané. Následný vývoj, který se již odehrával v našem letopočtu, výrazně ovlivnily germánské kmeny Gótů, jež na území dnešní Ukrajiny dorazily ve 3. století⁷. Kmeny Ostrogótů, které postupně získávaly značná území, byly záhy poraženy kočovnými Huny na přelomu 4. a 5. století. Nicméně, část kmene Ostrogótů si udržela svůj vliv v oblasti Krymu a pro lepší

⁶ Západní část Ukrajiny.

⁷ Germánské kmeny Gótů porazily a částečně pohltily Sarmaty a následně se rozdělily na Ostrogóty a Vizigóty. Vizigóti se posléze vydali směrem na západ, Ostrogóti začali obsazovat římská města při pobřeží Černého moře.

vyhlídky do budoucnosti se tato skupina zaměřila na spolupráci s římskou říší⁸. Následný vývoj ovlivnily turkojazyčné kmeny Chazarů, které však uzavřely smlouvu s Byzantskou říší a chránily severovýchodní hranici před nájezdy nepřátel. Postupně vznikl chazarský státní útvar, často nazývaný jako kaganát, který pokrýval rozlehlé území na východě až k dolnímu toku Volhy a k pobřeží Kaspického moře, na západě k Dněstru a na severu přibližně ke střednímu Dněpru.

2.2.1 Spor o Kyjevskou Rus

Vzhledem k neexistenci písemných pramenů, není dodnes znám pravý původ Slovanů. Existuje mnoho teorií, archeologických či jazykovědných výzkumů, které se zabývají genezí Slovanů. V průběhu dějin se například objevila polská teorie o tom, že Slované mají svůj původ společný se Sarmaty a Skýty. V několika pramenech se také objevila myšlenka, že Slované pocházejí z oblasti severozápadní Ukrajiny. V období stěhování národů Slované opustili svá původní sídla a začali směřovat do různých koutů Evropy, jako například na Balkán, do střední Evropy, ale také na východ k Dněpru a na sever od Karpat. Východní Slované, tedy ta část populace směřující na východ, se již od 8. století mohli zapojit do obchodu s arabským světem. Tento obchod byl veden přes území chazarského kaganátu.

Kyjevská Rus je státní útvar založený východními Slovany na konci 9. století. Dodnes je předmětem spekulací a sporů, kdy si jednotlivé národy nárokují historický odkaz Kyjevské Rusi. Odkud byl odvozen název Kyjevské Rusi a komu vlastně patří onen historický nárok na tento první známý východoslovanský státní útvar? Jak zmiňuje Rychlík et al. (2015), správná verze je nejspíše ta, že nárok na Kyjevskou Rus nepatří ani Ukrajině, ani Rusku. Žádný podobný národ jako je ten ruský či ukrajinský v té době neexistoval. Samozřejmě, že jednotlivé státy si budou nárokovat toto prvenství s odvoláním na etnické či geografické podobenství. Tento spor o Kyjevskou Rus však zůstane navždy neuzavřen, přestože každý z těchto států, a přičíst k nim můžeme například také Bělorusko, si může nárokovat historickou spojitost. Dochovaných písemných pramenů není mnoho, v zásadě se jedná pouze o Novgorodskou kroniku z roku 1071 a Nestorův letopis⁹. Rozpory o Kyjevské Rusi se zabývá například Syruček (2015). Základy Kyjevské Rusi položil novgorodský kníže Oleg, který měl rodinné vazby na Varjagy¹⁰, přestože jsou tyto vazby nejasné. Patrně nejvýznamnějším potomkem Olega byl

⁸ Vzhledem k orientaci na východořímskou říši se Krym ocitl pod vlivem, ale také ochranou Byzantské říše na několik století. Pro shrnutí je vhodné uvést, že se nejednalo čistě o kmeny Ostrogótů, ale o jakousi smíšenou skupinu tohoto kmene s pozůstatky kmenů Sarmatů a původních řeckých měst (Rychlík et al., 2015).

⁹ Nestorův letopis vypráví o tom, že na Rus přišli v roce 859 Varjagové, kteří byli nejprve Slovany vyhnáni pryč, ale následně je Slované pozvali zpátky, aby společně vládli.

¹⁰ Švédští Vikingové.

Vladimír I., jenž se nechal v roce 988 v Byzantské říši pokřtít a zasadil se o rozšíření křesťanství po celé zemi¹¹. Největšího kulturního rozmachu dosáhla Kyjevská Rus za vlády Vladimírova syna Jaroslava I., který získal za své činy přídomek Moudrý. Následoval postupný úpadek Kyjevské Rusi, který byl předznamenán rozpory mezi jeho nástupci a zejména pak odtržením některých knížectví. Definitivní zánik Kyjevské Rusi nastal v roce 1240, kdy Kyjev vyplnili Mongolové¹², současně dobyli i další významné oblasti, jako například Volyně či Halič.

Poté, co mongolské kmeny dobyly Kyjev a započal tak rozpad celistvosti Kyjevské Rusi, dostala se do popředí jednotlivá knížectví. Patrně nejvýznamnější decentralizovaným útvarem Kyjevské Rusi v té době bylo Haličsko-volyňské knížectví, které je možné geograficky zasadit do oblasti západní Ukrajiny a nejvýchodnější části Polska. Rychlík et al. (2015) dále uvádí jako tehdejší úspěšná centra Vladimír, Moskvu, Novgorod a Pskov. Haličsko-volyňské knížectví však bylo jediné vyskytující se na území dnešní Ukrajiny a spolu s novgorodskou republikou a moskevským velkoknížectvím se jednalo o tři útvary, které si i po zániku Kyjevské Rusi uchovaly část dědictví tohoto historického státního útvaru. Největšího rozmachu dosáhlo Haličsko-volyňské knížectví za vlády knížete Daniela¹³, který ovládl knížectví roku 1245 a podařilo se mu uzavřít kompromis se Zlatou hordou¹⁴ a zároveň s polskými knížaty a Litvou. Po jeho smrti následoval úpadek knížectví, které bylo předmětem sporů o dědictví a nástupnictví, do kterých se zapojily Uhry, Polsko a Litva. Nakonec polský král Kazimír III. Veliký uzavřel v roce 1350 dohodu s Litvou, čímž došlo k přidělení Haliče Polsku a Volyně Litvě.

Pro další vývoj v této oblasti byla určujícím faktorem geneze spolupráce mezi Litvou a Polskem. K propojení obou trůnů došlo v roce 1385 v Krevě, a odtud se používá název krevská unie jako označení pro Polsko-litevskou personální unii¹⁵. Z pohledu území Ukrajiny byl patrný vliv Polska a katolicismu v oblasti Haliče a v částech podřízených Litvě byly zachovány poměry z dob Kyjevské Rusi, včetně významu pravoslavné církve. Další vývoj Polsko-litevské unie byl poznamenán rostoucí hrozbou v podobě Moskevského carství, jehož

¹¹ Zde je nutné zmínit, že v rámci západního a východního křesťanství byly již v té době značné rozdíly a Konstantinopol se hlásila k pravoslavnému křesťanství. Proto také na území Kyjevské Rusi převládalo náboženské vyznání pravověrného východního křesťanství.

¹² Obvykle se hovoří o mongolských a tatarských kmenech jako poslední vlně tehdejších kočovných nájezdů z východu na západ, tedy z Asie do Evropy.

¹³ Je mu přisuzováno založení Lvova, města na západě Ukrajiny.

¹⁴ Rozsáhlý státní útvar, který byl původně součástí celku mongolské říše. Následně po vpádu do Evropy získala Zlatá horda samostatnost a v této podobě existovala až do rozpadu v 15. století.

¹⁵ Litevský kníže Jagiello dostal nabídku získat polský trůn za předpokladu, že se nechá pokřtít a vezme si dceru zemřelého polského panovníka.

panovník Ivan IV. Hrozný měl v úmyslu ovládnout Pobaltí¹⁶. Cíl ruského cara však nebyl dosažen, navíc svým snažením způsobil hlubší spolupráci mezi Polskem a Litvou. V roce 1569 byla mezi Polskem a Litvou uzavřena jednání v polském Lublinu, jejichž důsledkem byla restrukturalizace tehdejší Polsko-litevské personální unie a vytvoření nové reálné spolupráce vznikem společného polsko-litevského státu zvaného Rzeczpospolita. Většina území dnešní Ukrajiny byla tímto včleněna do Polska. Ovšem některé oblasti zůstaly mimo polsko-litevskou unii. Konkrétně se jednalo o moskevskou část zvanou Černihovsko, území patřící pod Krymský chanát, Bukovinu patřící Moldavskému knížectví a území Uherské Rusi¹⁷ patřící pod Uherský stát.

Nelze opomenout vznik Krymského chanátu okolo roku 1440, jenž postupně zaujímal severní pobřeží Černého moře a velkou část jižního území dnešní Ukrajiny. Tento státní útvar vznikl zásluhou tatarského obyvatelstva v té době rozpadající se Zlaté hordy a udržel své postavení až do druhé poloviny 18. století. Krymský chanát se často dostával do konfrontace s litevskou a polskou částí Ukrajiny a také s Osmanskou říší.

Jak je možné si všimnout, v té době na jižním území Ukrajiny bylo islámské náboženství, v oblasti polského vlivu katolické, v oblasti litevského vlivu pravoslavné a ve městech na severu Ukrajiny byla početná skupina židovského obyvatelstva¹⁸. Vidíme tedy, že již kolem 15. století existují na území dnešní Ukrajiny vedle sebe pravoslavné křesťanství, katolické křesťanství, islám a judaismus. Daná skutečnost byla uchována až do současnosti, včetně geografického rozmístění těchto skupin obyvatelstva.

2.2.2 Odkaz Bohdana Chmelnického

Přibližně od počátku 16. století je datováno osídlování stepí na jihu Ukrajiny v oblasti dolního Podněpří. Právě zde byly položeny základy skupiny vojenských kolonistů zvaných jako kozáci¹⁹, k jejichž historickému odkazu se Ukrajinci hrdě hlásí. Docházelo ke vzniku mnoha vojenských osad, jejichž členové prováděli útoky proti krymským Tatarům a Osmanské říši. V polovině 16. století již vznikaly nezávislé opevněné tábory mající prvky státního útvaru.

¹⁶ Ruský car Ivan IV. Hrozný, za jehož vlády došlo mimo jiné k restrukturalizaci Moskevského velkoknížectví v Moskevské carství tím, že jako první ruský panovník přijal carskou korunu.

¹⁷ Uherská Rus je označení pro Podkarpatskou Rus, jež byla od 11. století včleněna do Uherského království až do 1. světové války. Jedná se o území známé jako Zakarpatská oblast nebo Zakarpatská Ukrajina.

¹⁸ Rychlík et al. (2015) zmiňuje, že historie židovského obyvatelstva v severním Černomoří sahá mnohem dále do období Kyjevské Rusi.

¹⁹ Jak uvádí Rychlík et al. (2015), původ a počátky této skupiny jsou nejasné. Nicméně, slovo kozák pochází z tureckého jazyka a znamená výraz pro dobrodruha nebo také strážce hranice.

Komunity kozáků se následně propojovaly, až vznikl samosprávný státní útvar zvaný Záporožská Sič, v jejímž čele stáli volení hejtmani.

Postupem času se objevovala, čím dal větší nespokojenost s kulturním a politickým nátlakem ze strany polsko-litevského státu. Přesto až do povstání kozáckého hejtmana Bohdana Chmelnického v roce 1648, i přes výhrady, zachovávali kozáci loajalitu k polskému králi. Snaha o dosažení větší emancipace ukrajinského státu a uznání kozáků jako svobodného obyvatelstva, je však vedla k několika drobným povstáním. S dobovými problémy souviselo také uzavření brestské unie²⁰, což předznamenalo boj mezi pravoslavnou a katolickou církví na Ukrajině. Kozáci a další zastánci pravoslavné církve z řad šlechty se v souvislosti s šířením nároků řeckokatolické církve na majetek snažili zachovat pravoslavnou víru, zejména tedy v Kyjevě.

Jak uvádí Rychlík et al. (2015), povstání Bohdana Chmelnického se od dřívějších kozáckých povstání značně lišilo. Dřívější vzpoury vůči polskému království měly za cíl pouze získat lepší postavení v tomto uskupení. Naproti tomu, povstání hejtmana Bohdana Chmelnického způsobilo vznik nového státního útvaru na území Ukrajiny, který lze považovat za původní ukrajinský stát. Na druhou stranu zmiňuje, že ono povstání v konečném důsledku způsobilo rozdělení země na dvě části mezi Rusko a Polsko. Svůj pohled na rozporuplný odkaz Bohdana Chmelnického přináší také Syruček (2008). Povstání kozáků na Ukrajině v roce 1648 dalo vzniknout novému samostatnému státu. Po dvoudenních bojích mezi kozáky Bohdana Chmelnického a polským vojskem byla 18. srpna 1649 u Zborova uzavřena dohoda, na jejímž základě vznikl samostatný kozácký stát, který byl v praxi jen formálně spjatý s Polskem. Rychlík et al. (2015) dodává, že tento státní útvar neměl vlastně ani název a často bývá označován jako hetmanský stát nebo hetmanát. Zjednodušeně se podle jazykového a etnického hlediska hovoří o ukrajinském státu, přestože tento název nebyl Chmelnickým užíván, jelikož se sám považoval spíše za knížete Rusi.

Realizace kompromisní dohody ze Zborova se ukázala jako nereálná a postupně docházelo k dalším konfliktům, které se přelývaly z oblasti politické do kulturní a náboženské. V letech 1651 až 1654 trvala nová válka mezi kozáky Bohdana Chmelnického a Polskem. Ukázalo se, že přes veškerá přesvědčení o vlastních cílech dosažení autonomie není v silách kozáckého vojska uspět proti polské přesile. Proto Bohdan Chmelnický musel rozhodnout

²⁰ Unie mezi pravoslavnou církví na Ukrajině a katolickou církví slavnostně schválená na církevním sněmu v Brestu znamenala vznik řeckokatolické církve. Většina zastánců pravoslavné církve však odmítla.

o tom, že požádá o pomoc. Právě ono rozhodnutí o ochraně kozáků v boji s Polskem je ještě dnes považováno za kontroverzní vzhledem k tomu, co nakonec následovalo. Mnozí mu mají za zlé, že Ukrajinu odsoudil k závislosti na Rusku a v zásadě tím předurčil budoucí historický vývoj, který v určitých ohledech trvá ještě dnes. Tento názor se může zdát mírně ortodoxní, ale svým způsobem je ospravedlnitelný díky tomu, co následovalo. Dne 18. ledna 1654 ve městě Perejaslavi se tedy kozáci pod vedením Bohdana Chmelnického odevzdali pod ochranu ruského cara, za což jim bylo slíbeno ponechání autonomie. Tato dohoda mezi Ukrajinou a Ruskem znamenala fakticky její připojení k Ruskému carství, přičemž Ukrajina se nestala samostatným státem, ale autonomní strukturou ve volném svazku k Rusku v čele s Bohdanem Chmelnickým. Díky dohodě se válka kozáků proti Polsku promítla do zcela nové roviny jako válka mezi Ruskem a Polskem, což přineslo po určitou dobu výsledky v podobě nově připojených území k Ukrajině na úkor Polska. Po smrti Bohdana Chmelnického v roce 1657 a nástupu jeho syna docházelo k vnitřním rozporům a neshodám mezi kozáky, a to byla předzvěst zániku kozáckého státu. Osud kozácké samosprávy byl dokonán 30. ledna 1667 uzavřením míru mezi Polskem a Ruskem²¹, který znamenal rozdělení Ukrajiny mezi obě země, kde hranici tvořil Dněpr²².

2.2.3 Pod nadvládou ruského carství a rakouské monarchie

Postupně docházelo k rozpuštění kozáckých vojsk a dalšímu omezení autonomie Ukrajiny, a to ze strany ruského cara Petra I., který v roce 1722²³ zřídil maloruské kolegium jako úřad pro spravování záležitostí ruské části Ukrajiny. Politika Petra I., omezování autonomie Ukrajiny a postavení kozáků, vedla mimo jiné k pokusu o protiruské vystoupení ukrajinského hetmana Ivana Mazepy, který se přidal na stranu koalice, vedené švédským králem Karlem XII. Tento pokus však Petr I. zlikvidoval porážkou koalice u Poltavy. Tímto byla výrazně omezena autonomie kozáků, a tyto kroky vedly k tomu, že Kateřina II. v roce 1764 zrušila funkci kozáckého hetmana, čímž byla nezávislost kozáckého společenství zcela zrušena a na východě bývalých kozáckých území vznikla Novoruská gubernie. Ukrajina už netvořila ucelený útvar, ale byla rozdělena na gubernie. Do dalšího vývoje na území Ukrajiny zasáhla v roce 1772 událost zvaná První dělení Polska²⁴, což zajistilo Rusku zisk území

²¹ Rusko získalo také Kyjev.

²² Jen pro doplnění je vhodné uvést, že Krymský chanát si udržel své samostatné postavení po těchto událostech a nadále byl pod formální svrchovaností Osmanské říše.

²³ Od této doby byl nahrazen název Ruské carství Ruským impériem, jež trvalo až do roku 1917.

²⁴ Trojí dělení Polska je označení pro historickou událost, která znamenala rozdělení Polska mezi Prusko, Rakouskou monarchii a Ruské carství ve třech etapách v letech 1772, 1793 a 1795.

dnešního Běloruska a rakouská monarchie získala Halič²⁵. V tomto období byl ovlivněn také vývoj na poloostrově Krym z důvodu úspěšné války Ruska proti Osmanské říši. V roce 1774 získal Krymský chanát formální samostatnost, ale ve skutečnosti se stal již v tomto okamžiku zcela závislým na Rusku, které jej anektovalo v roce 1783. V následujících letech docházelo k dalšímu upevňování mocenského postavení Ruska vůči bývalým kozákům, což dokládá zrušení pravomocí kozáckých velitelů nad obyvatelstvem a postupné včlenění kozáckého jezdeckta do struktur ruské armády. 23. ledna 1793 získalo Rusko na základě druhého dělení Polska celé území dnešního Běloruska a pravobřežní Ukrajinu²⁶ bez západní Volyně. Třetí dělení Polska z 24. října 1795 znamenalo definitivní konec polského státu, přičemž Rusko získalo území na východ od řeky Němen a Buhu a zbytek Volyně, Rakouská monarchie získala Malopolsko a Krakov, Prusko ovládlo Varšavu a okolí.

Vzhledem k tomu, že místní obyvatelstvo nesdílelo historické, kulturní ani etnické podobnosti s Ruskem ani Polskem, začalo se od 19. století formovat ukrajinské národní hnutí, jehož cílem bylo získat vlastní národní identitu. Jak uvádí Rychlík et al. (2015), za počátek ukrajinského nacionalismu a snah o národní obrození je považován spisovatel Ivan Kotljarevskyj, jehož tvorba způsobila zlom ve formování ukrajinského kulturního a literárního života. Další ústřední postavou se stal ukrajinský básník Taras Ševčenko. Carský režim v Rusku reagoval na požadavky ukrajinského národního hnutí velmi represivně formou zákazů šíření jejich tvorby, zákazy vystupování, zákazy výuky ukrajinského jazyka ve školním prostředí a v tisku a rovněž zatýkáním nepohodlných zastánců ukrajinského národního obrození. Vzhledem k tomu, jak tvrdě carský režim vůči národnímu hnutí zasahoval, došlo k přesunu těchto myšlenek a jejich šířitelů do Rakouska, které bylo v tomto ohledu poměrně liberální. Šíření požadavků na určení ukrajinské národní identity se orientovalo zejména v Haliči s centrem ve Lvově, kde v roce 1848 vznikla v polské režii Centrální národní rada a posléze Holovna ruská rada jako vrcholný orgán haličských Rusínů-Ukrajinců. Snahy Ukrajinců v Haliči však značně komplikovala převaha katolických Poláků, kteří uplatňovali svůj vliv na prosazení svých zájmů. Úspěchem ukrajinského národního obrození byl získání 25 mandátů ze 100 možných při volbách do Říšského sněmu v roce 1848. Naproti tomu carský režim v Rusku pokračoval ve svých represích vůči ukrajinskému jazyku a literatuře, přesto však nezabránil rozvoji ukrajinských politických a kulturních organizací či škol. O období konce 19. století se hovoří jako o politice nové éry, jejíž cílem je ukrajinsko-polské vyrovnání, a právě

²⁵ Krakov však zůstal v rukou výrazně zmenšeného Polska.

²⁶ Pravobřežní Ukrajina označuje území na pravém břehu řeky Dněpr.

v tomto období byly položeny základy moderních ukrajinských politických stran. Vyvrcholením snah o kodifikaci ukrajinského jazyka v roce 1892 došlo k definitivnímu odmítnutí ruského jazyka a zavedení ukrajinského jazyka do všech škol v Haliči a na Bukovině. Po ruské revoluci v letech 1905 až 1907 navíc došlo k uvolnění politické atmosféry na Ukrajině a k rozmachu ukrajinských politických stran, včetně vstupu prvních ukrajinských poslanců do ruského parlamentu. Vývojem Ukrajiny ve 20. století se podrobně zabývají Bojko a Goněc (1997).

2.2.4 Pokus o vytvoření samostatného státu v období světových válek

Snahy o polsko-ukrajinské vyrovnání, které mělo podporu také vídeňské vlády, ztroskotaly s vypuknutím 1. světové války. Během konfliktu v letech 1914 až 1918 Ukrajinci nepřestali pohnout po dosažení samostatného státu a získání národní identity. Proto se účastnili bojů na obou stranách²⁷ tak, aby získali podporu pro své cíle. Poměrně velký vliv na vývoj Ukrajiny pak měl revoluční rok 1917 v Rusku, který znamenal konec carského režimu a po Velké říjnové socialistické revoluci nástup bolševického režimu. Ukrajinské národní hnutí se v roce 1917 odhodlalo k razantnímu kroku, a tak došlo v Kyjevě k založení Ukrajinské centrální rady. Tento ústřední politický orgán zamítl možnost přidat se k bolševickému převratu a v listopadu 1917 vyhlásil Ukrajinskou lidovou republiku, která by se v budoucnu zapojila do struktur Ruska za předpokladu federativní podoby země. Na tuto skutečnost reagovali ukrajinští bolševici v prosinci 1917 založením Ukrajinské socialistické sovětské republiky v Charkově, která by byla pod nadvládou Ruska. Tyto okamžiky předznamenaly občanskou válku na Ukrajině způsobenou výše zmíněným dvojvládím. Již v únoru 1918 obsadily a vytlačily jednotky Rudé armády vedení Ukrajinské lidové republiky z Kyjeva, na což reagovala Ukrajina podepsáním mírové dohody se zeměmi Trojspolku a požádala je tím o pomoc. Na konci dubna 1918 s pomocí německých a rakousko-uherských vojsk byl proveden převrat v Kyjevě, ovšem místo vlády Ukrajinské centrální rady byl ustanoven hetmanát v čele s Pavlem Skoropadským. Ten byl pravicově zaměřen a orientován na spolupráci s Německem, Rakousko-Uherskem a Osmanskou říší. Pro Ukrajinu bylo přínosné, že tito spojenci v čele s Německem podporovali proukrajinské zaměření vnitřní politiky země. Docházelo tedy k znovuotevírání ukrajinských škol a šíření ukrajinského jazyka, kultury a literatury.

²⁷ Během 1. světové války proti sobě stály mocnosti Trojdohody a Trojspolku. Ve skupině zemí Trojdohody byla Francie, Velká Británie, Rusko a později se k nim přidala Itálie, Spojené státy americké a další státy. Zeměmi Trojspolku bylo Německo, Rakousko-Uhersko, Osmanská říše a původně i Itálie.

Jak uvádí Syruček (2008), tuto etapu v dějinách Ukrajiny je možné označit za nejvíce chaotické období. V létě 1918 totiž následoval vznik levicového nekomunistického Ukrajinského národního svazu, jenž ustanovil tzv. Direktorium²⁸ pod vedením Symona Petljury a své snažení směřoval proti hetmanátu Pavla Skoropadského. Německo však již na podzim 1918 prohrálo 1. světovou válku a bylo nuceno kapitulovat. Tato skutečnost pak předznamenala sled následujících událostí. S porážkou Německa začala evakuace německých vojsk z Kyjeva. Hetman Pavel Skoropadský byl nucen odejít spolu s německou armádou do Německa, protože bez vojenské podpory se začala k městu přibližovat Petljurova vojska, která obsadila Kyjev a nastolila vládu Direktorია. Současně v této době započal konflikt mezi Ukrajinou a Polskem, protože na západním území Ukrajiny došlo k povstání v čele s Ukrajinskou národní radou, jež si dělala nárok na Halič. To ovšem nechtěli připustit Poláci, kteří měli v úmyslu připojit Halič k nově vzniklému polskému státu. Konflikt mezi Poláky a Ukrajinci započal spolu se založením Západoukrajinské lidové republiky ve Lvově. Brzy poté, co polská vojska obsadila celou Halič, však museli zástupci Západoukrajinské lidové republiky Lvov opustit. V lednu 1919 se Západoukrajinská lidová republika připojila k Direktoriu a došlo tedy ke sjednocení obou republik. Dané situace navíc využila Rudá armáda, jež na začátku února 1919 obsadila Kyjev a odstranila tím vládu Direktorია z města. Vedení Direktorია v čele se Symonem Petljurou bylo jasné, že bude potřeba získat spojence, aby bylo možné získat zpět Kyjev a obnovit moc. Proto byla 22. dubna 1920 podepsána ve Varšavě smlouva s Polskem, která zaručovala pomoc Poláků při znovuobsazení Kyjeva výměnou za ponechání východní Haliče Polsku. Tento konflikt, kdy proti sobě stála Rudá armáda a vojska Symona Petljury s podporou polské armády, je znám jako polsko-sovětská válka. Nejprve se jim sice podařilo vytlačit Rudou armádu z Kyjeva, ale následný protiútok je opět donutil opustit město. Boje byly nakonec ukončeny uzavřením Rusko-polské mírové smlouvy v Rize 18. března 1921, čímž byl osud ukrajinského národního hnutí zpečetěn. Polsko získalo oblast západního Běloruska, Halič a západní Volyň. Rusko získalo východní část Ukrajiny, a přestože byla deklarována samostatnost Ukrajiny, v podobě Ukrajinské socialistické sovětské republiky (dále jen USSR) byla včleněna²⁹ spolu s Běloruskou SSR a Ruskou sovětskou federativní republikou a Zakavkazskou federací do SSSR.

Zároveň je však nutné doplnit informace o zbývajících částech dnešní Ukrajiny, které jsou sice nyní její součástí, ale po výše zmíněných událostech byly rozděleny mezi Rusko,

²⁸ Tato vláda reprezentovala původní Ukrajinskou lidovou republiku.

²⁹ 30. prosince 1922 došlo ke spojení několika socialistických republik, které byly následně včleněny do SSSR

Polsko, Rumunsko a Československo. Případ oblastí svěřených pod nadvládu Ruska a Polska již byl výše popsán. Bukovina, která je v současnosti rozdělena mezi Rumunsko a Ukrajinu, byla v té době podrobena silnému vlivu Rumunska. Zakarpatská část Ukrajiny, pod tehdejším názvem Podkarpatská Rus, se připojila v roce 1919³⁰ k Československu po schválení Radou karpatských Rusínů. Nicméně, Podkarpatská Rus je poněkud specifickým útvarem v dějinách ukrajinské historie a existuje několik historiků, kteří se jejím vývojem zabývají. Pop (2005) se zabývá dějinami Podkarpatské Rusi a chronologicky líčí vývoj na tomto území již od pravěku. Rychlík a Rychlíková (2016) se pak zaměřují na pro nás nejzajímavější kapitolu dějin Podkarpatské Rusi, kdy bylo toto území součástí Československa mezi lety 1919 až 1945 a historická fakta doplňují o některé níže uvedené údaje. V rámci Československa zaujímal Podkarpatská Rus 12 694 km² a podle sčítání lidu z roku 1930 měla 725 357 obyvatel. 446 916 z celkového počtu se řadilo mezi Rusíny. Mezi Rusíny však také patřily osoby ruské a převážně ukrajinské národnosti. Na území Podkarpatské Rusi žilo 109 472 Maďarů, 91 255 osob se hlásilo k židovské národnosti a dále zde byla zjištěna národnost československá, německá a rumunská. Z pohledu náboženství převažovalo v Podkarpatské Rusi řeckokatolické, které vyznávalo 359 167 obyvatel, dále zde bylo 112 034 pravoslavných, 102 582 židů, dále přibližně 74 tisíc evangelíků a 69 tisíc římských katolíků.

Není zde potřeba uvádět celý historický vývoj Podkarpatské Rusi. Přesto je potřeba zmínit určitou problematickou oblast, která je dodnes předmětem vášnivých diskuzí. Obyvatelé Podkarpatské Rusi se sami označovali jako Rusíni. Proto Rychlík a Rychlíková (2016) správně upozorňují na to, že Rusíni jako samostatný národ nikdy nebyli uznáni, ani v současné Ukrajině, přestože kodifikace rusínštiny na Ukrajině byla provedena za vlády ukrajinského prezidenta Juščenka. Například na Slovensku uznávají rusínskou i ukrajinskou národnost, proto spory probíhají spíše v hraničních částech Slovenska s Ukrajinou, což je místo, kde tato hranice snad nikdy nebyla přesně vymezena a dlouhodobě národnostně oddělena.

Jednou z nejkontroverznějších postav historie Ukrajiny byl bezpochyby Stepan Bandera³¹. S jeho osobou je spojeno ukrajinské národní povstání v západní části Ukrajiny mezi lety 1941 až do jeho smrti v roce 1959. Pro jeho následovníky se vžil název Banderovci,

³⁰ Podkarpatská Rus byla součástí Československa mezi lety 1919 až 1945, přesto po událostech v září 1938 a následné okupaci od roku 1939 již byla jen součástí plánů exilové vlády Československa na obnovení hranic do předmnichovské podoby. V období po 2. světové válce pak byla Československem Podkarpatská Rus v roce 1945 předána SSSR. Po rozpadu SSSR v roce 1991 se stala Podkarpatská Rus součástí Ukrajiny, dnes známá již jako Zakarpatská oblast.

³¹ Již od založení byl členem OUN a podílel se od roku 1930 na teroristických útocích a atentátech na politické představitele Polska.

a mnoho lidí na něj nahlíží jako na válečného zločince a v zásadě krajně pravicového teroristu³². Naopak část ukrajinského obyvatelstva na Banderovce nahlíží jako na národní hrdiny. Ani jeden výklad však není zdaleka přesný. Stepan Bandera je sice nejznámější osobou spojenou s nacionalistickým hnutím za osvobození Ukrajiny, přesto o jeho významu lze polemizovat. Někteří autoři například poukazují na to, že Stepan Bandera byl dlouhou dobu pouze řadovým členem osvobozenického hnutí a neměl až takový vliv jako jiné elity hnutí, o kterých se tolik nemluví. K problematice ukrajinského nacionalismu se vyjadřuje například Chňoupek (2015), který podrobně popisuje okolnosti zrození krajní pravice na Ukrajině, což historicky spadá již do období 1. světové války.

Obecně se jedná o téma velmi citlivé a v mezinárodním prostředí dodnes neuzavřené. Zajímavý náhled na krajní pravici a její vývoj na Ukrajině, včetně banderovské nacionalistické organizace, přináší Kupka et al. (2009). Autor se zaměřuje sice na současnou krajní pravici na Ukrajině, ale součástí publikace je také historický vývoj Organizace ukrajinských nacionalistů (dále jen OUN), která vznikla v roce 1929 v Polsku. Primárním cílem³³ organizace bylo vytvořit nezávislou Ukrajinu za pomoci sabotáží a teroristických útoků vůči Polsku. Osudy Banderovců a bojem za ukrajinskou nezávislost se zabývají také Mlynárik (2005) a Auský (2007). V zásadě převažujícím názorem ukrajinského národa je, že pravicoví Banderovci bojovali za národní svobodu Ukrajiny. Velmi jednoduše lze lokalizovat Banderovce a oblast jejich působení na území bývalého Haličsko-volyňského knížectví. Brzy po vypuknutí 2. světové války, když Německo zaútočilo v září 1939 na Polsko, zahájila o několik dní později také armáda SSSR útok proti Polsku.³⁴ Po úspěšném vpádu Rudé armády a obsazení klíčových území, byly východní Halič a Volyň vtěleny do USSR, tedy do SSSR. Během června 1940 pak byly do USSR včleněny také oblasti severní Bukoviny a Besarábie, bývalé území Rumunska. Když pak německá armáda napadla v červnu 1941 SSSR, pokusili se pravicoví nacionalisté v čele s Banderou a jeho zástupcem Jaroslavem Steckem využít situace a za spolupráce postupujících německých jednotek útočili na vojáky Rudé armády. Po obsazení Lvova se rozhodli vyhlásit obnovení samostatné Ukrajiny. Představy OUN se však nesetkaly s pochopením německých úřadů a došlo k uvěznění čelních představitelů, včetně Bandery, který byl vězněn v Německu. Vzhledem k tomu, že Bandera odmítl odvolat požadavek

³² V souvislosti s krvavými činy konanými Banderovci na území Polska a Československa.

³³ OUN vznikla z důvodu neúspěšných snah o vytvoření samostatné Ukrajiny během ukrajinské revoluce z let 1917 až 1920 a jako důsledek krachu Ukrajinské lidové republiky.

³⁴ Mezi Německem a SSSR byla 23. srpna 1939 uzavřena smlouva o neútočení, pro níž se užívá název pakt Ribbentrop-Molotov.

na obnovení samostatné Ukrajiny, byl vězněn v německém koncentračním táboře až do září 1944. Mezi tím v roce 1942 vznikly z iniciativy členů OUN vojenské jednotky zvané jako Ukrajinská povstalecká armáda (dále jen UPA), která bojovala proti Rudé armádě, Němcům a Polákům³⁵. S tím, jak se měnila situace na frontě, zjistilo německé velení, že by se jim jednotky ukrajinských nacionalistů opět hodily. Proto byl Bandera v roce 1944 spolu s dalšími členy OUN a UPA propuštěn, aby pomohl Německu v boji proti SSSR. Syruček (2008) však uvádí, že zde se zdroje poněkud rozcházejí. Přesto se přiklání k názoru, že Bandera s touto spoluprací souhlasil a ke konci války opět pomáhal německé armádě v boji proti SSSR. Bandera a jeho následovníci v OUN byli přesvědčeni, že je potřeba bojovat proti sovětskému velení i po skončení 2. světové války, když Bandera opět stanul do čela organizace OUN. Členové OUN a bojujících jednotek UPA spoléhali na to, že po skončení 2. světové války dojde ke střetu bývalých spojenců (tj. Spojených států amerických³⁶, Velké Británie, Francie s SSSR) a že porážka SSSR umožní vznik samostatného Ukrajinského státu. Bandera žijící po válce v Mnichově a spolupracující se západními zpravodajskými službami, se stal pro SSSR jedním z úhlavních nepřátel, proto byl také zabit v roce 1959 agentem Výboru státní bezpečnosti (rusky KGB). Přestože byla ještě v té době patrná snaha OUN vést boj, do roku 1961 byli příslušníci jednotek na ukrajinském území zajati a uvězněni nebo zabiti.

Osoba Stepana Bandery a jeho přínos pro národní ukrajinské hnutí je stále předmětem diskuzí. Velkou kontroverzí zůstává také skutečnost, že velká část členů OUN a UPA byla vyškolená abwehrem³⁷, aby vedla diverzní činnost proti polskému státu, dále za účelem plnění úlohy četnictva na území okupované Ukrajiny a Polska. Mnozí byli organizováni dokonce v elitních německých vojenských jednotkách a podíleli se mimo jiné na potlačení Slovenského národního povstání. V neposlední řadě plnili nezanedbatelnou roli při vraždění polského a židovského obyvatelstva ve východní části Polska s cílem vytvořit čistý ukrajinský stát bez Židů, Rusů, Poláků a ostatních neukrajinských národností.

Můžeme polemizovat, do jaké míry je tento boj za nezávislost rozdílný oproti těm dalším, které se v průběhu dějin objevily. V tomto ohledu se nabízí případ Slovenska, které se aktivně zapojilo ve 2. světové válce na straně Německa, což jim mělo zajistit samostatný stát. Zatímco na roli norského Vidkuna Quislinga, maďarského Mikloše Horthyho nebo slovenského Jozefa Tisa většinově převládá odsuzující stanovisko, a to i v jejich zemích,

³⁵ Nechvalně proslulým činem je masakrování polského civilního obyvatelstva ve Volyni.

³⁶ Spojené státy americké (United States of America, dále jen USA).

³⁷ Německá vojenská rozvědka.

Stepan Bandera byl naopak 22. ledna 2010 oceněn ukrajinským prezidentem Viktorem Juščenkem titulem Hrdina Ukrajiny za jeho boj za emancipaci Ukrajiny. Samotné toto ocenění a spojení boje za ukrajinskou identitu a samostatnost s kontroverzní úlohou UON a zjednodušené paušální odsuzování společné rusko-ukrajinské historie, spíše přispělo k rozdělení ukrajinské společnosti, zhoršilo předpoklady pro úspěšný proces jejího sjednocování a vytvořilo samo osobě jen těžko překonatelné problémy mezi takto formulovaným ukrajinským oficiálním stanoviskem a stanoviskem Ruska nebo Polska.

2.2.5 Ukrajina jako součást SSSR

Doba po skončení 2. světové války je na Ukrajině charakteristická v podobě upevňování sovětské moci, rusifikace škol a také likvidaci zbylých členů UPA v Haliči. Důležité je zmínit, že Ukrajina se v roce 1945 stala jedním ze zakládajících členů OSN společně s SSSR jako celkem a také Běloruskem. Zlepšení postavení Ukrajiny nastalo až se smrtí sovětského vůdce J. V. Stalina v roce 1953, kdy následovalo období tání spojené s nástupem Nikity S. Chruščova. Ten se zasadil o uvolnění napětí nejen ve světě, ale také ve vztahu k Ukrajině. Zajímavým faktem je, že v únoru 1954 bylo na návrh Chruščova rozhodnuto o předání Krymu Ukrajině, přestože byl doposud pod ruskou správou. Vzhledem ke skladbě obyvatelstva, velkému procentu etnických Rusů na Krymu a strategické i historické důležitosti přístavu Sevastopol pro Rusko, se toto rozhodnutí Chruščova stalo další rozbuškou ve vztahu mezi Ukrajinou a Ruskem již po rozpadu SSSR.

Uvolnění poměrů na Ukrajině bylo spojeno mimo jiné se šéfem ukrajinských komunistů Petrem Šelestem, který plnil funkci prvního tajemníka ÚV KS mezi lety 1963 až 1972. Ovšem po nástupu nového šéfa SSSR Leonida Brežněva došlo opět k ochladnutí vztahů v rámci celého uskupení. Od roku 1988 již bylo patrné postupné uvolňování politického a kulturního života na Ukrajině a začala se formovat ukrajinská politická opozice. Na západě Ukrajiny se začalo vyvíjet opoziční politické uskupení Lidové hnutí Ukrajiny za přestavbu (zkráceně Ruch), jehož cílem bylo zejména osamostatnění Ukrajiny. Během roku 1990 se konaly na Ukrajině volby do místních samospráv a do Nejvyšší rady. Politická strana Ruch byla poměrně úspěšná na západě Ukrajiny ve volbách do Nejvyšší rady. 16. července 1990 pak Nejvyšší rada schválila deklaraci o svrchovanosti Ukrajiny a 24. srpna 1991 Nejvyšší rada schválila usnesení o samostatnosti Ukrajiny, kterou potvrdilo následné referendum 1. prosince 1991 s 90 % vyjádřením voličů pro samostatnou Ukrajinu. Prezidentské volby se uskutečnily spolu s referendem a vítězem se stal Leonid Kravčuk. V roce 1994 se druhým prezidentem samostatné Ukrajiny stal Leonid Kučma a 28. června 1996 byla schválena nová ústava

a zaveden poloprezidentský systém. Leonid Kučma byl však často kritizován oponenty a podezříván z korupce a volebních podvodů. Během května 1997 byly uzavřeny základní dohody mezi Ruskem a Ukrajinou, které regulovaly celou řadu oblastí spolupráce. Tyto dohody upravovaly postavení Černomořské flotily, Sevastopolu a vymezovaly zásady rusko-ukrajinských vztahů.

S rokem 2004 na Ukrajině a s prezidentskými volbami v tomto roce se pojí Oranžová revoluce, což byl neozbrojený protest ukrajinské veřejnosti proti výsledkům prezidentských voleb, ve kterých vyhrál proruský orientovaný Viktor Janukovyč. Protesty veřejnosti byly zahájeny kvůli podezření ze zmanipulování voleb Viktor Janukovyčem. Výsledky pak byly Nejvyšším soudem anulovány a v nových volbách zvítězil prozápadně orientovaný Viktor Juščenko. Volební období prezidenta Viktora Juščenka a premiérky Julie Tymošenko však nepřineslo očekávané změny, což byl také důvod pro nespokojenost občanů Ukrajiny, kteří v následných prezidentských volbách v roce 2010 zvolili za vítěze Viktora Janukovyče. Politický vývoj Ukrajiny v posledních 25 letech a zejména okolnosti současné ukrajinské krize, budou podrobněji nastíněny v další kapitole.

2.3 Ekonomická charakteristika Ukrajiny

Následující podkapitoly mapují ekonomickou situaci Ukrajiny. Součástí práce je větší počet grafů, na jejichž základě je možné poukázat na určité nedostatky ekonomiky Ukrajiny a zároveň pokusit se nastínit ty ekonomické aspekty, ve kterých dosahuje Ukrajina lepších výsledků. Pro porovnání ekonomické charakteristiky Ukrajiny s dalšími zeměmi byly vybrány ekonomiky Polska, Německa, Ruska. V některých případech je součástí komparace také ekonomika Evropské unie jako celku. Za jakým účelem byly vybrány právě tyto země? Německo je jednou z porovnávaných zemí proto, že je největší ekonomikou Evropské unie. Polsko bylo vybráno z toho důvodu, že sousedí s Ukrajinou a mezi oběma státy je mnoho podobností ekonomického i sociálního charakteru. Rusko je pro Ukrajinu stále největším obchodním partnerem, proto je také jednou ze zkoumaných ekonomik.

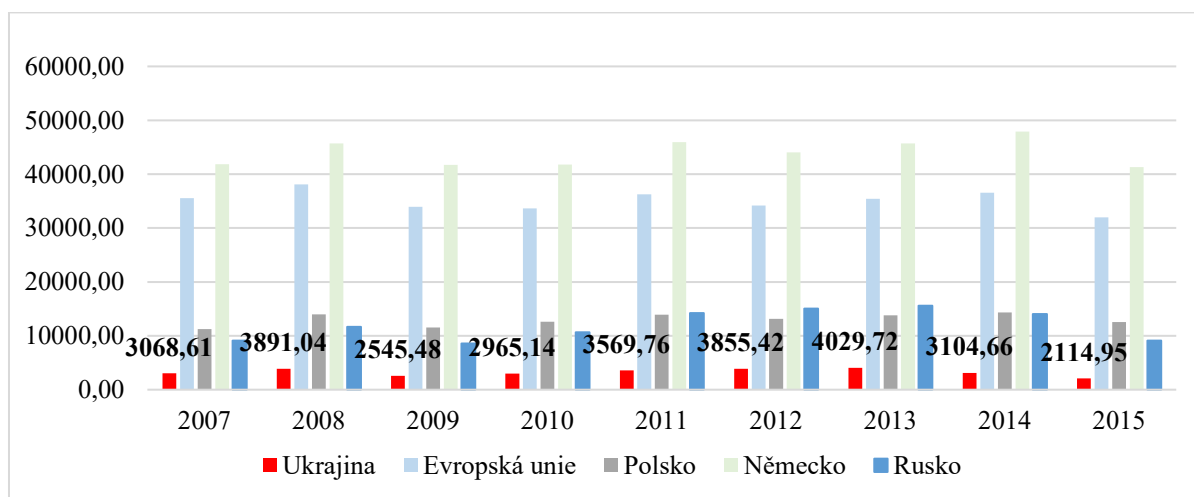
2.3.1 Základní makroekonomické ukazatele

V této podkapitole jsou rozebrány základní makroekonomické ukazatele, které se běžně používají pro porovnání konkrétních ekonomik. Pochopitelně, pro hlubší zkoumání silných a slabých stránek ekonomiky Ukrajiny se využívají jiné ukazatele jako například struktura zahraničního obchodu či průměrné měsíční mzdy, na kterých je vidět, jak pracovní trh na Ukrajině zaostává. To je jeden z důvodů úbytku obyvatelstva na Ukrajině, protože práce

je velmi špatně placená v porovnání s okolními státy, do kterých se i ukrajinští občané mohou za určitých okolností dostat.

Prvním makroekonomickým ukazatelem, který byl zvolen pro porovnání ekonomické situace Ukrajiny a dalších vybraných zemích je hrubý domácí produkt (dále jen HDP) na obyvatele v amerických dolarech (dále jen USD). Jak uvádí graf č. 2.1, Ukrajina je na tom nejhůře ze všech 5 vybraných ekonomik. Mezi lety 2007 a 2008 lze pozorovat rostoucí trend, který následně pokračoval s určitými meziročními výkyvy a hodnota HDP na obyvatele Ukrajiny v roce 2015 dosáhla hodnoty 2114,95 USD v běžných cenách. Německo a Evropská unie dosahují dlouhodobě několikanásobně vyšších hodnot HDP na obyvatele přesahující 30 000 USD v případě Evropské unie a Německa dokonce 40 000 USD.

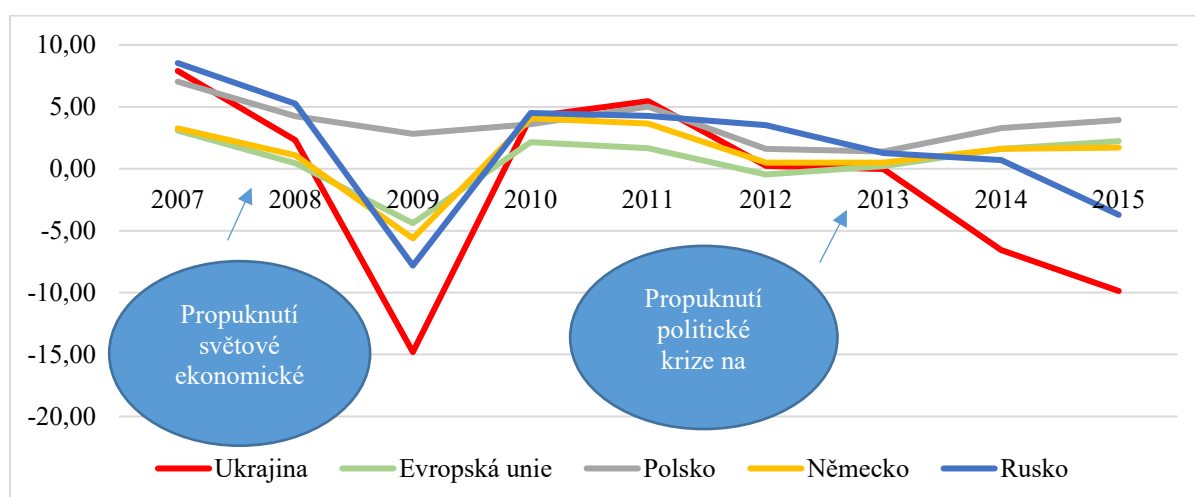
Graf 2.1: HDP na obyvatele v letech 2007-2015 (v běžných cenách USD)

Zdroj: The World Bank (2017a), vlastní zpracování

Následující graf č. 2.2 ilustruje vývoj reálného HDP v letech 2007-2015. Na vývoji růstu reálného HDP jsou zcela zřetelně vidět dopady světové ekonomické krize, která započala okolo roku 2007, a v případě Ukrajiny a Ruska jsou patrné dopady politické krize na Ukrajině související také s anexí Krymu Ruskem a ekonomickými sankcemi. V budoucích prognózách ekonomického vývoje Ukrajiny je potřeba zahrnout probíhající politické napětí mezi Ukrajinou a Ruskem. Stabilizace a postupného zlepšení hospodářství Ukrajiny nebude možné dosáhnout bez narovnání vzájemných vztahů s Ruskem.

Graf 2.2: Roční růst reálného HDP v letech 2007-2015 (%)

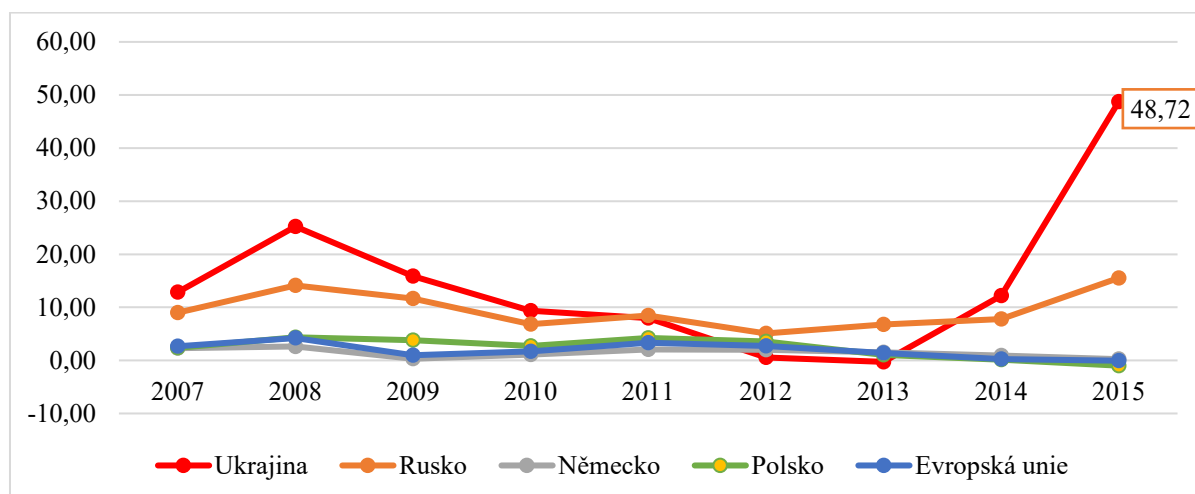
Zdroj: The World Bank (2017b), vlastní zpracování

V případě grafů 2.1 a 2.2 je možné vypožorovat odchylky ve vývoji HDP Ruska. Ekonomika Ruska je do velké míry determinována vývojem cen ropy. Na vývoji HDP Ruska je navíc patrný dopad politické krize na Ukrajině. V konečném důsledku však má největší dopad na ruskou ekonomiku trend poklesu světové ceny ropy, a z toho důvodu je Rusko v hospodářské recesi.

Graf č. 2.3 zobrazuje vývoj míry inflace ve vybraných zemích v letech 2007-2015. Vysoká míra inflace je dlouhodobým problémem Ukrajiny po celou dobu zkoumaného období s výjimkou let 2012 a 2013, kdy Ukrajina dosahovala velmi nízké, až záporné míry inflace. V ostatních letech však míra inflace na Ukrajině dosahovala až dvouciferných čísel. Rekordním pak byl rok 2015, kdy naměřené hodnoty ukazují 48,7 %. Od roku 2013 se na Ukrajině výrazně zhoršovala bezpečnostní situace, což mělo za následek postupné zdražování zboží, zejména nedostatkových potravin. Zároveň prudce rostly ceny energií z důvodu politické krize a negativního vývoje zahraničních vztahů Ukrajiny s Ruskem.³⁸ Tyto příčiny jsou tažnou silou rostoucí inflace na Ukrajině od roku 2013.

³⁸ Ukrajina je do velké míry závislá na dovozu paliv z Ruska.

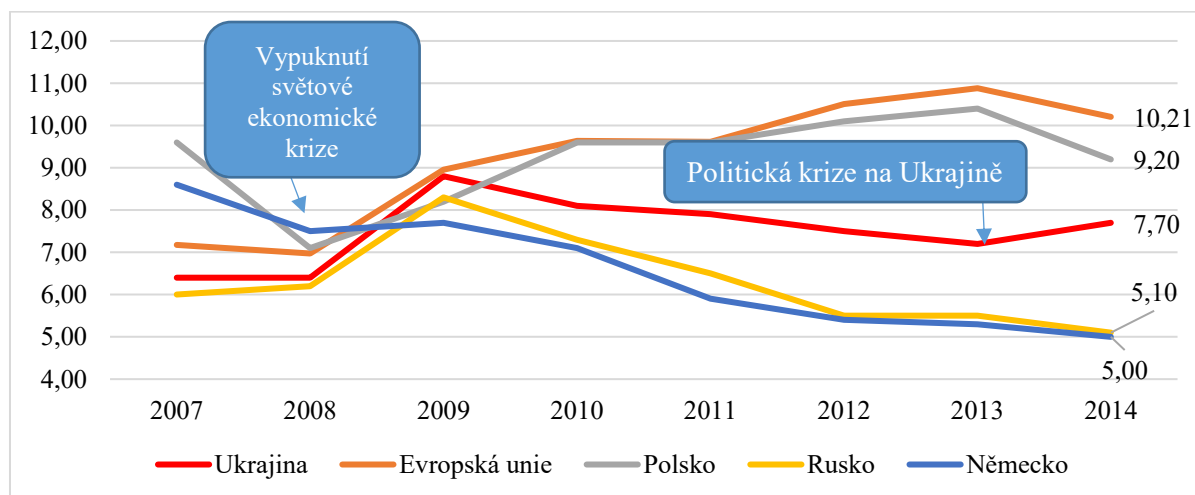
Graf 2.3: Míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen v letech 2007-2015 (%)³⁹

Zdroj: The World Bank (2017c), vlastní zpracování

Vysoká míra nezaměstnanosti je stále velkým problémem Evropské unie, zejména jižních států⁴⁰. Graf č. 2.4 zobrazuje míru nezaměstnanosti v letech 2007-2014, která je v Německu a také v Rusku poměrně nízká okolo 5 % za rok 2014. Na Ukrajině je od roku 2013 tendence stoupající míry nezaměstnanosti a v roce 2014 dosáhla hodnoty 7,7 %.

Graf 2.4: Míra nezaměstnanosti v letech 2007-2014 (%)

Zdroj: The World Bank (2017d), vlastní zpracování

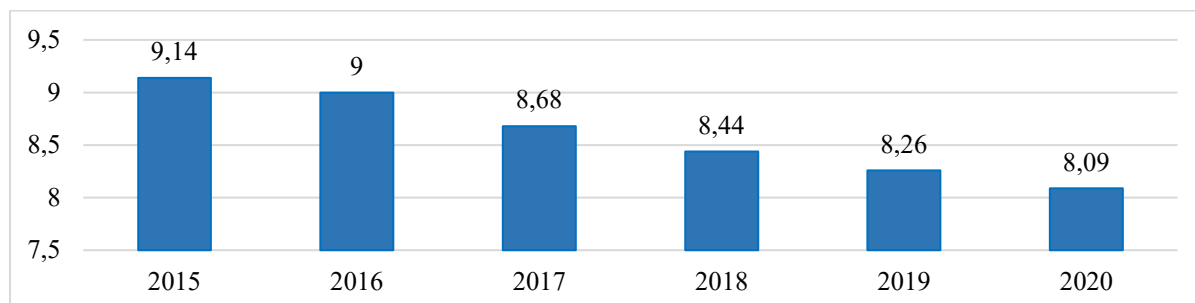
Vzhledem k tomu, že zkoumanou zemí je primárně Ukrajina, zaměřuje se graf č. 2.5 na zkoumání míry nezaměstnanosti v této zemi v letech 2015 a 2016 a zároveň je uvedena prognóza vývoje míry nezaměstnanosti do roku 2020. Jak bylo výše zmíněno, od roku 2013

³⁹ Inflace měřená pomocí indexu spotřebitelských cen odráží procentuální meziroční změny v nákladech průměrného spotřebitele na získání spotřebního koše zboží a služeb.

⁴⁰ Řecko a Španělsko dlouhodobě vykazují míru nezaměstnanosti pohybující se okolo 20 %.

dochází na Ukrajině k rostoucí míře nezaměstnanosti, která v roce 2015 přesáhla hranici 9 %. Nicméně, následná projekce do roku 2020 je spíše optimistická a předpokládá, že míra nezaměstnanosti bude meziročně klesat a v roce 2020 dosáhne hodnoty okolo 8 %.

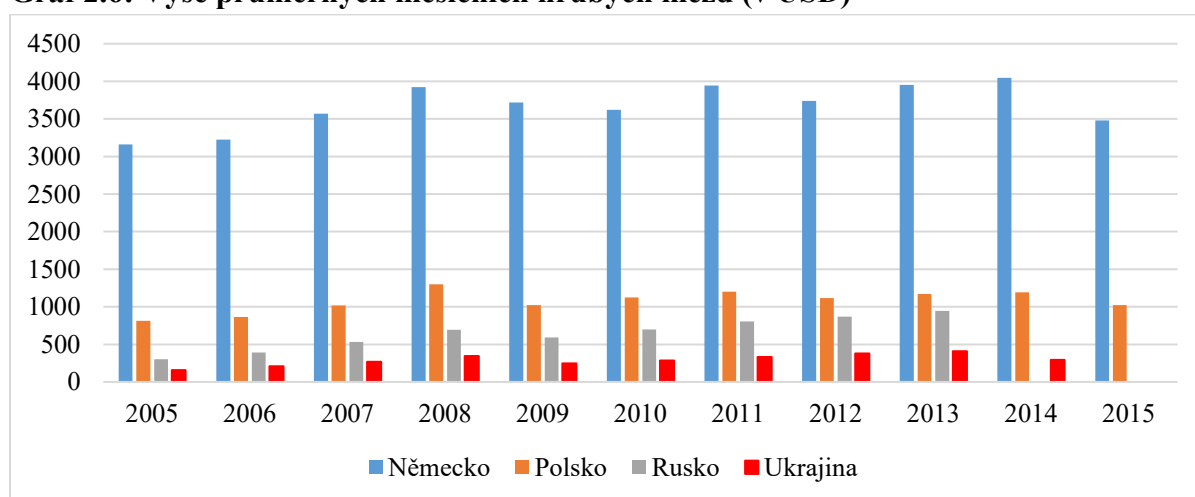
Graf 2.5: Míra nezaměstnanosti na Ukrajině 2015-2016 (%), projekce do roku 2020 (%)

Zdroj: Statista (2017), vlastní zpracování

V rámci porovnání ekonomického stavu vybraných zemí je vhodným ukazatelem také výše průměrných měsíčních hrubých mezd. Jedná se o ukazatel, který lze využít pro srovnání pracovních trhů jednotlivých států. Běžně jsou průměrné měsíční hrubé mzdy západních zemí několikanásobně vyšší oproti východním zemím. Dané tvrzení dokazuje níže uvedený graf č. 2.6⁴¹. Je možné konstatovat, že pracovní trh Ukrajiny není příliš atraktivní pro zahraniční zaměstnance. Může se přesto jednat o potenciální výhodu Ukrajiny? Levná pracovní síla by mohla představovat skrytý potenciál a lákadlo pro zahraniční investory. Překážkou však je špatná bezpečnostní a politická situace země, korupce a nedostatečná infrastruktura.

Graf 2.6: Výše průměrných měsíčních hrubých mezd (v USD)

Zdroj: The United Nations Economic Commission for Europe (2017), vlastní zpracování

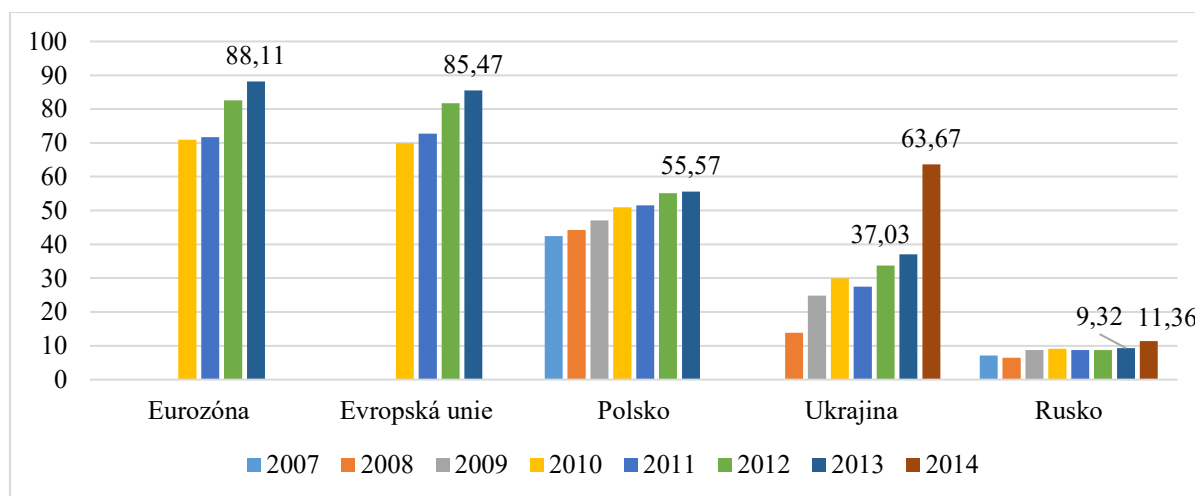
⁴¹ V případě Ukrajiny a Ruska nebylo možné dohledat data za rok 2015.

V případě makroekonomických ukazatelů jsou patrné velké problémy ukrajinské ekonomiky, které jsou do velké míry způsobeny nekončícím konfliktem mezi Ukrajinou a Ruskem ve východní části Ukrajiny. S tím také souvisí vzájemné obchodní sankce, které poškozují obě strany.

2.3.2 Veřejné finance

Zdravé veřejné finance jsou jedním ze základních požadavků na členství v eurozóně. Realita je však v současnosti zcela odlišná a zejména země eurozóny vykazují neúnosně vysoké hodnoty veřejného zadlužení. Polsko, které není členem eurozóny, nemá problém se zdravím veřejných financí, přestože veřejné zadlužení dlouhodobě narůstá, o čemž svědčí graf č. 2.7. Zajímavé je, že v případě Ruska jsou naměřené hodnoty veřejného dluhu k HDP nízké, pohybující se okolo 10 %. Ani Ukrajina nemá zásadní problémy, avšak s propuknutím politické krize v roce 2013 došlo k markantnímu nárůstu a do budoucna lze očekávat další růst veřejného zadlužení země.

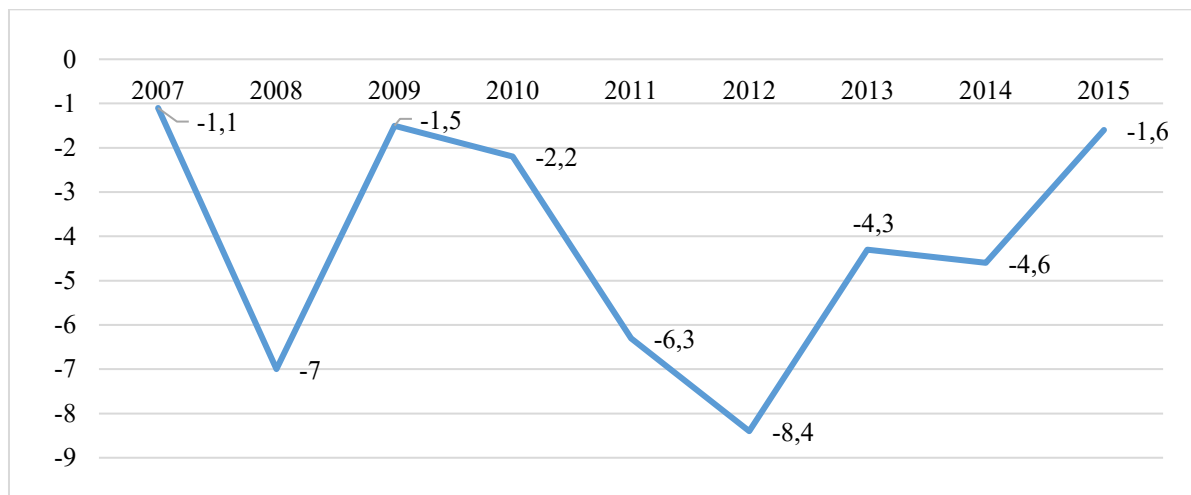
Graf 2.7: Veřejný dluh k HDP v letech 2007-2014 (%)

Zdroj: The World Bank (2017e), vlastní zpracování

Níže uvedený graf č. 2.8 zobrazuje vývoj rozpočtového salda Ukrajiny, který se každoročně pohybuje v záporných číslech.

Graf 2.8: Rozpočtový deficit Ukrajiny v letech 2007-2015 (%)

Zdroj: Tradingeconomics (2017), vlastní zpracování

2.3.3 Ukazatele konkurenceschopnosti

Nejvyužívanější ukazatele konkurenceschopnosti národních ekonomik a jejich dílčích sektorů zobrazuje studie Světové banky nazývaná Doing business. Studie je zaměřena na podnikatelské prostředí v jednotlivých státech. Studie Doing business je připravována Světovou bankou každoročně od roku 2003 a pro rok 2017 ve svém hodnocení zahrnuje celkem 190 ekonomik. Studie vychází z 10 základních indikátorů a z těchto indikátorů je konstruován index jednoduchosti podnikání. S pomocí naměřených hodnot je pak možné porovnávat jednotlivé země a hodnotit snadnost podnikání. Za rok 2017 se Ukrajina umístila na 80. pozici v rámci studie Doing business, což je zlepšení o 1 místo oproti předchozímu roku. Na prvním místě se v pro rok 2017 umístil Nový Zéland, dále pak Singapur a Dánsko (The World Bank, 2017f). Příloha č. 7 zobrazuje postavení Ukrajiny v žebříčku Doing business za rok 2017. Z této studie jsou patrné nedostatky, které brzdí Ukrajinu, respektive malé a střední podnikání v této zemi. Velkým problémem je vyřízení stavebního povolení, což je důsledkem neefektivní a špatně fungující veřejné správy a přílišné byrokracie. Přístup k elektřině pro podnikání je na Ukrajině také velmi špatně hodnocený, jelikož vyžaduje příliš velké náklady a administrativní náročnost. Suverénně největší překážkou pro podnikání na Ukrajině je problematika řešení platební neschopnosti, s čímž souvisí velké administrativní překážky, dlouhý čas a vysoké náklady potřebné k insolvenčnímu řízení. Z výše uvedeného je tedy patrné,

že Ukrajina není vhodná pro podnikání a mnoho negativních skutečností ovlivňuje a snižuje atraktivitu pro potenciální investory.

Dalším ukazatelem hodnotícím konkurenceschopnost je The Global Competitiveness Index⁴², který je zpracováván pod záštitou Světového ekonomického fóra a uváděn ve zprávě The Global Competitiveness Report. Jedná se o komplexní studii, jejíž hodnocení je zaměřeno na hodnocení zemí s ohledem na ekonomický růst a konkurenceschopnost. Zpráva The Global Competitiveness Report 2016-2017 uvádí, že Ukrajina se umístila na 85. místě ze 140 zemí. Na prvním místě se umístilo Švýcarsko, dále Singapur a Spojené státy americké. Podle studie je na Ukrajině kritické zejména fungování a efektivita institucí, makroekonomické prostředí a rozvinutost finančního trhu. Naopak na 33. místě se Ukrajina umístila při hodnocení pilíře vyššího vzdělání. Nicméně, zpráva také definuje základní problematické oblasti pro podnikání, kam patří korupce, politická nestabilita, inflace, neefektivní vládní byrokracie, přístup k financování, nestabilita vlády a mnoho dalších faktorů. Ze studie je opět patrné, že Ukrajina představuje velmi nestabilní prostředí, které není vhodné pro investory (The Global Competitiveness Report, 2016-2017).

2.4 Sociální charakteristika Ukrajiny

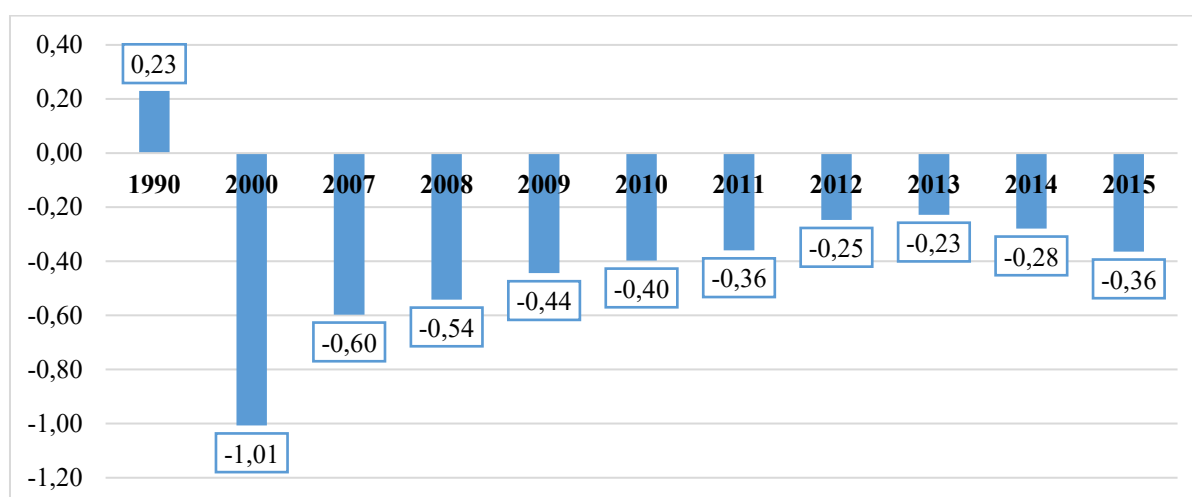
Součástí této podkapitoly je sociální charakteristika Ukrajiny pomocí několika grafů. Na základě analýzy dostupných údajů bude následně diskutována situace Ukrajiny týkající se obyvatelstva a sociální úrovně země s ohledem na životní úroveň obyvatelstva.

2.4.1 Obyvatelstvo Ukrajiny

Graf č. 2.9 zobrazuje meziroční růst populace Ukrajiny. Pro představu jsou uvedeny i přírůstky v roce 1990 a 2000, přičemž jediným zkoumaným rokem, ve kterém Ukrajina nezaznamenala úbytek obyvatelstva je rok 1990. Negativní trend úbytku obyvatelstva pak je patrný v celém zkoumaném období a tento trend je dán zejména špatnou ekonomickou situací země a zejména nefungujícím státním aparátem provázeným častou korupcí. Jednoduché vysvětlení je, že vláda Ukrajiny není schopna reagovat na potřeby pracovního trhu a s tím také souvisí vysoká míra migrace z Ukrajiny, vysoká míra úmrtnosti, kvalita zdravotního systému a s tím související střední délka života při narození.

⁴² Ukazatel zahrnuje celkem 12 pilířů rozdělených do 3 základních skupin. Mezi pilíře patří instituce, infrastruktura, makroekonomické prostředí, zdraví a primární vzdělání apod. (The Global Competitiveness Report 2016-2017).

Graf 2.9: Meziroční růst populace (v %)

Zdroj: The World Bank (2017h), vlastní zpracování

Jen pro zajímavost je vhodné uvést spojitost migrace obyvatel Ukrajiny v souvislosti s Českou republikou. Jak uvádí Český statistický úřad (2017), v roce 2014 udělila Česká republika občanství 5 114 cizincům, což je dvojnásobek předchozího roku. Nejpočetněji byli zastoupeni právě Ukrajinci, dále pak Slováci, Rusové a Rumuni. Z údajů Českého statistického úřadu (2017) je možné vyčíst, proč došlo meziročně k tak vysokému nárůstu v počtu udělených státních občanství České republiky. Oním důvodem je více než dvojnásobný počet udělených státních občanství osobám z Ukrajiny v roce 2014 oproti roku 2013. Svou roli zde hraje jednoznačně stále probíhající konflikt na Ukrajině, a za této konstelace volí mnoho občanů Ukrajiny únik před touto skutečností. Dané tvrzení opět jen potvrzuje negativní trend úbytku obyvatelstva Ukrajiny.

Ukrajinci tvoří 77,8 % národnostního složení Ukrajiny. Významnou část populace tvoří Rusové s 17,3 %. Mezi další etnika, která mají podíl menší než 1 % patří Bělorusové, Moldavané, Bulhaři, Poláci a Maďaři (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2016).

Na Ukrajině je nejrozšířenější pravoslavné náboženství, které je v případě Ukrajiny rozčleněno na několik větví, kterými jsou Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu, Ukrajinská pravoslavná církev Ukrajinského patriarchátu a Autokefální pravoslavná církev. V západní části Ukrajiny je významná římskokatolická církev a také řeckokatolická církev. Mezi náboženství, která mají na Ukrajině dlouhou historii patří také islám na jihu země v oblasti Krymu a dále pak judaismus (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2016). Již z pohledu struktury náboženského vyznání a národnostního složení

Ukrajiny je patrná vnitřní rozpolcenost země. Jsou to právě tyto rozdíly, které mají vliv na současný stav země, pokud pomineme ekonomické aspekty. Počátek jednotlivých náboženství a jejich působení na Ukrajině bude podrobněji rozebráno v podkapitole věnující se historickému vývoji Ukrajiny.

2.4.2 Ukazatele sociálního charakteru

Příloha č. 7 zobrazuje ukazatele sociálního charakteru ve vybraných zemích v letech 2005 až 2014. Jak uvádí příloha č. 7, Ukrajina má spolu s Ruskem nejnižší hodnotu střední délky života při narození, která v současnosti dosahuje přibližně 71 let.

Dalším ukazatelem, který by mohl zdůvodnit úbytek obyvatelstva Ukrajiny, je nižší míra fertility. Ovšem v tomto případě se nejedná o přesvědčivý argument s ohledem na to, že i ostatní státy se potýkají s nižšími hodnotami. Jak ukazuje příloha č. 7, vývoj míry fertility na Ukrajině měl od roku 2005 stoupající tendenci, přičemž v roce 2014 připadalo 1,5 narozeného dítěte na jednu ženu.

Velmi špatné výsledky Ukrajiny a také Ruska ukazuje příloha č. 7, která zobrazuje úmrtnost dětí do 5 let na 1000 živě narozených. V tomto ohledu vykazuje Ukrajina a Rusko přibližně dvojnásobné hodnoty oproti průměru Evropské unie, za což může kvalita zdravotního systému a nízká životní úroveň na Ukrajině.

Častým ukazatelem kvality lidského života a životní úrovně v dané zemi je Index lidského rozvoje (Human Development Index, dále jen HDI). HDI měří základní rozměry lidského rozvoje, mezi které patří dlouhý a zdravý život, přístup k vědomostem a vzdělání a slušný životní standard. Rozměr zdraví je hodnocen pomocí ukazatele střední délky života při narození. Kategorie vzdělání je hodnocena ukazateli průměrné doby školní docházky u dospělých ve věku 25 let a více. Životní standard je měřen pomocí hrubého národního důchodu na obyvatele. HDI je založen na geometrickém průměru indexů, které jsou obsahově rozloženy do tří výše zmíněných oblastí. Výsledný index HDI se pohybuje v hodnotách od 0 do 1 (United Nations Development Programme, 2017).

Index HDI je součástí každoroční zprávy OSN (Organizace spojených národů, dále jen OSN), která se nazývá Zpráva o lidském rozvoji (Human Development Report). Předmětem hodnocení pro rok 2015 bylo celkem 188 zemí či teritorií uznávaných organizací OSN. Ukrajina se podle tohoto hodnocení umístila na 81. místě s hodnotou HDI 0,747. Stručné srovnání představuje níže uvedená tabulka 2.2 (Human Development Report 2015, 2015).

Tabulka 2.2: Human Development Report 2015

	HDI pořadí (2014)	HDI (2014)	Střední délka života při narození	Předp. počet let školní docházky	Průměrný počet let školní docházky	HND na obyvatele (2011 PPP USD)
Ukrajina	81	0,747	71	15,1	11,3	8 178
Rusko	50	0,798	70,1	14,7	12	22 352
Německo	6	0,916	80,9	15,5	13,1	43 919
Polsko	36	0,843	77,4	15,5	11,8	23 177

Zdroj: Human Development Report 2015 (2015), vlastní zpracování

2.5 Dílčí shrnutí

Ukrajina získala nezávislost až v roce 1991, bohužel v minulém období proběhlo mnoho klíčových událostí, které měly vliv na současný stav země. Tíživé dopady ukrajinské historie se nikdy nepodařilo zcela dořešit a uzavřít tak kapitolu dějin během níž se ukrajinský národ pokoušel vymanit z vlivu ostatních zemí a vytvořit samostatný stát. Historickému vývoji na území Ukrajiny je věnována poměrně rozsáhlá část této kapitoly, přestože až do 19. století nelze hovořit ani zdaleka o ukrajinském národu. Téměř každý asi ví, že na území dnešní Ukrajiny existoval první a ve své době velmi mocný východoslovanský státní útvar známý jako Kyjevská Rus mezi 9. až 12. století. Málokdo ovšem zná pravý původ jeho obyvatel a také to, že si toto prvenství mimo Ukrajiny nárokuje také Rusko nebo Bělorusko. S koncem Kyjevské Rusi je spojen vpád mongolských kmenů, přičemž dominanci v oblasti dnešní Ukrajiny následně tvořila Litva a zejména Polsko. Postupně však rostla nespokojenost se stávající situací a politickým tlakem Poláků, proto propuklo několik kozáckých povstání, z nichž nejznámějším bylo povstání Bohdana Chmelnického v polovině 17. století. Povstání bylo zprvu úspěšné, ale čelit polské přesile nebylo možné, a proto Bohdan Chmelnický požádal Moskvu o pomoc, čímž vlastně zpečetil budoucí nadvládu Ruska nad Ukrajinou. Nadvláda carského a posléze bolševického režimu nad Ukrajinou trvala až na pár krátkodobých výjimek až do vyhlášení samostatného státu v roce 1991. Během 1. světové války svítla krátce naděje na osamostatnění Ukrajiny, byť tedy výsledkem byl vznik prvního samostatného ukrajinského státu. V podstatě ale nebylo možné vzdorovat tlaku SSSR a také Polska, proto nakonec hnutí za nezávislost Ukrajiny vzalo za své v roce 1921, kdy bylo území Ukrajiny fakticky rozděleno mezi Polsko a Rusko a dříve vzniklá USSR byla včleněna do SSSR. S obdobím Světových válek je pak spojen boj ukrajinských nacionalistických skupin. Těch bylo sice více, ale jednou

z nejznámějších je OUN a jméno Stepan Bandera jako vzor národního hrdinství. Ano, tento názor se může zdát jako běžný a v případě politických elit současné Ukrajiny nám je takto podáván, ale realita je poněkud jiná. Stepan Bandera nejspíše neměl tak velký vliv na dobové události, protože byl po dlouhou dobu války vězněn v Německu. Nicméně, nezpochybnitelné jsou jeho dřívější činy, atentáty a útoky proti polskému obyvatelstvu a proti vojskům Rudé armády. Ukrajinská veřejnost si však vybrala Banderu jako prototyp národního hrdiny, byť jeho přínos pro Ukrajince jako národ není úplně bez kontroverzí. Poválečné období jen pokračovalo v nastoleném trendu rusifikace ukrajinské společnosti a velkého napětí svázaného se všemi projevy stalinského režimu. V krátkém období uvolnění, během působení sovětského vůdce Nikity S. Chruščova, došlo mimo jiné k „darování“ Krymu bratrské Ukrajině, což se po rozpadu SSSR stalo pro rusko-ukrajinské vztahy vážným problémem.

Jak ukázaly dostupné makroekonomické údaje, Ukrajina nedosahuje příliš dobrých výsledků. Na ekonomice Ukrajiny se negativně projevila ekonomická krize a také politická krize v roce 2013 a vzájemné sankce uvalované na obchod mezi Ruskem a Ukrajinou. Naopak dobré výsledky ukazuje Ukrajina v oblasti veřejných financí, přestože od roku 2013 veřejný dluh země narůstá a za rok 2014 dosáhl 64 % HDP. Je navíc pravděpodobné, že v budoucnu naroste.

Pro Ukrajinu se stává problémem razantní úbytek obyvatel, kteří vzhledem k politické a bezpečnostní situaci v zemi volí raději útěk ze země. Každoročně jsou hodnoty mezipoletního růstu populace v záporné. V podkapitole věnované historii bylo prakticky vysvětleno, proč je národnostní složení na Ukrajině ze 77,8 % ukrajinské, a ze 17,3 % ruské. Nicméně na Ukrajině žijí početné komunity Maďarů, Poláků, Bělorusů, Bulharů a Moldavanů. Značné rozdíly jsou uplatňovány také v náboženství, protože na Ukrajině je nejrozšířenější pravoslavná církev, ale i řeckokatolická, římskokatolická, judaismus a islám.

3 Analýza současných ekonomických a politických problémů Ukrajiny

Tato kapitola pojednává o současných ekonomických a politických problémech Ukrajiny, přičemž důraz bude kladen především na politické příčiny ukrajinské krize, přestože spolu obě tyto složky souvisí. Nejčastěji kritizovaným bodem je nefunkční administrativa na Ukrajině a vysoká míra korupce, což potvrdily výsledky ukazatelů konkurenceschopnosti v minulé kapitole. Často bývá zmiňován význam oligarchů na Ukrajině a jejich napojení na politiku, čímž v konečném důsledku ovlivňují celou ekonomiku země. Dalšími problémy, které budou v rámci kapitoly analyzovány jsou zájmové aktivity jednotlivých aktérů evropského kontinentu, kam je možné zařadit Rusko a Evropskou unii. Vliv Ruska a Evropské unie v regionu je značný, byť bohužel rozděluje ukrajinskou společnost a potažmo celou zemi na dvě části.

3.1 Postavení Ukrajiny ve světové ekonomice

Následující podkapitoly jsou zaměřeny na analýzu postavení Ukrajiny ve světové ekonomice. Pro posouzení Ukrajiny a jejího působení v kontextu globalizovaného světa je možné využít několik postupů. V rámci této práce bylo nejprve poukázáno na členství Ukrajiny ve vybraných mezinárodních organizacích. Vzhledem k tomu, že samotné členství v konkrétní mezinárodní organizaci nám toho až tolik neřekne, je v této podkapitole nastíněno působení Ukrajiny v jednotlivých mezinárodních organizacích.

Další podkapitoly se pak zaměřují na zahraniční obchod Ukrajiny a analýzu vztahů Ukrajiny s vybranými státy či uskupeními.

3.1.1 Členství Ukrajiny v mezinárodních organizacích

Ukrajina byla jedním ze zakládajících států OSN, které 24. října 1945 přijaly Chartu OSN⁴³. Vzhledem k současné situaci na Ukrajině se OSN aktivně zapojuje a poskytuje humanitární podporu zejména v regionech zasažených konfliktem a zasazuje se také o dlouhodobější reformy a rozvoj, sociální stabilitu a demokratizaci veřejné správy.

Od 16. května 2008 je Ukrajina členem Světové obchodní organizace (World Trade Organization, dále jen WTO). Posláním WTO je zajistit zemím rovnost v rámci vzájemného obchodu tím, že poskytuje rámec pro vyjednávání o obchodních dohodách a upravuje postupy

⁴³ Na ustavující konferenci v San Franciscu o vzniku OSN se dostavily tři delegace z SSSR. Jedna delegace zastupovala SSSR jako celek, a další dvě delegace zastupovaly sovětskou Ukrajinu a Bělorusko. Přesto působení Ukrajiny a zároveň iniciativy ukrajinské delegace v rámci OSN jen kopírovaly činnost hlavní sovětské delegace a ukrajinské zastoupení v OSN samozřejmě neznamenal její bezprávní postavení v rámci SSSR (Rychlík et al., 2015).

pro řešení obchodních sporů. Příkladem sporu, ve kterém je Ukrajina zainteresována, jsou vzájemné restrikce v tranzitní dopravě mezi Ruskem a Ukrajinou, které započaly v lednu 2016. Ukrajina za původce těchto zaváděných omezení označila Rusko a 14. září 2016 podala u WTO žádost o konzultaci s Ruskem. Jako důvod bylo uvedeno, že Rusko porušuje zásady tranzitní dopravy tím, že zavádí nepřijatelné restrikce vůči ukrajinským dopravcům. Spor však do konce roku 2016 nebyl urovnán, proto 9. února 2017 Ukrajina oficiálně zažádala o sestavení panelu, jehož členové prozkoumají stížnost Ukrajiny a navrhnou řešení. Obvyklá praxe je, že orgán pro řešení sporů WTO sestaví nezávislou skupinu odborníků, které se říká panel. Zároveň se sporu může účastnit třetí strana⁴⁴. Orgán pro řešení sporů souhlasil s vytvořením panelu, zatím však nebyli vybráni členové tohoto panelu, a tudíž další vývoj zatím není znám. Jistě bude zajímavé sledovat další vývoj tohoto tranzitního sporu mezi Ukrajinou a Ruskem, který svou povahou může narušit dopravu i v jiných zemích. Důvodem je to, že jakmile nadále nebude umožněno nákladním dopravcům bez obstrukcí cestovat mezi Ukrajinou a Ruskem, pak budou muset volit jinou cestu, čímž mohou způsobit kolaps v okolních zemích. Celý průběh tranzitního sporu mezi Ukrajinou a Ruskem je nyní veden v rámci mechanismu pro řešení sporů WTO (2017).

Ukrajina je od 3. září 1992 členem Mezinárodního měnového fondu⁴⁵ (International Monetary Fund, dále jen IMF) a Světové banky⁴⁶ (World Bank, dále jen WB). Ukrajina je podle dostupných údajů IMF častým příjemcem půjček z jeho fondů, a dokonce je jedním z největších dlužníků. Výše uvedené tvrzení dokládá fakt, že v reakci na finanční krizi získala Ukrajina od IMF úvěr ve výši 16,5 mld. USD v říjnu 2008. Následně v červenci 2010 získala Ukrajina úvěr ve výši 15 mld. USD na podporu hospodářského přizpůsobování a provedení reforem v ekonomice. Požadavky IMF směřují především na provedení reforem na trhu se zemním plynem. IMF se snaží zejména docílit, aby Ukrajina zvýšila ceny plynu pro domácí spotřebitele. Další půjčky IMF, které byly Ukrajině přislíbeny se pak zaměřují na zlepšení řízení ekonomiky a boj proti korupci. V březnu 2015 byla uzavřena dohoda mezi Ukrajinou a IMF, která umožní zemi získat v průběhu čtyř let 17,5 mld. USD za předpokladu, že bude vykazovat pokrok v boji proti korupci. V září 2016 pak IMF schválil vyplacení půjčky pro Ukrajinu ve výši 1 mld. USD,

⁴⁴ V tomto případě jako třetí strana vystupují Brazílie, Kanada, Čína, Evropská unie, Indie, Japonsko, Jižní Korea, Norsko, Paraguay, Singapur, USA a Turecko.

⁴⁵ MMF je označení pro mezinárodní uskupení přidružené k OSN za účelem rozvoje celosvětové měnové spolupráce, finanční stability, zjednodušení vzájemného obchodu mezi státy a také podpory zemí formou půjček v případě, že vykazují ekonomické problémy.

⁴⁶ Mezinárodní finanční instituce přidružená k OSN, jejíž činnost spočívá v poskytování úvěrů různým zemím světa. Světová banka se člení na Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj a Mezinárodní asociace pro rozvoj. Světová banka je součástí Skupiny Světové banky, kam patří celkem pět institucí.

příčemž tato roční prodleva byla způsobena nejistotou a nestabilitou země a obavou z korupce. Také WB se podílí na posilování finančního sektoru ukrajinské ekonomiky. V září 2015 WB přidělila půjčku ve výši 500 mil. USD na posílení finančního sektoru Ukrajiny. Tyto finance jsou cíleny na provedení reformy v bankovním sektoru tak, aby mohl lépe reagovat na finanční krizi na Ukrajině. V říjnu 2016 schválila WB garance pro ukrajinskou státní společnost Naftogaz za účelem získání úvěrů na nákup plynu u zahraničních bankovních společností, což bylo vynuceno závislostí Ukrajiny na dovozu plynu z Evropy⁴⁷.

Ukrajina není členem Severoatlantické organizace (North Atlantic Treaty Organization, dále jen NATO), přesto je od 8. února 1994 členem Partnerství pro mír, což je speciální program NATO, který navazuje bilaterální spolupráci mezi jednotlivými partnerskými zeměmi a organizací NATO. Posláním této spolupráce je vytvořit individuální partnerství s danou zemí, které bude zaměřeno na konkrétní potřeby zúčastněného státu, ať už se jedná o obranné účely, reformy armády, reakci na katastrofy a spolupráci v oblasti krizových situací.

Ukrajina je rovněž od 1. ledna 1995 členem Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (Organization for Security and Cooperation in Europe, dále jen OBSE)⁴⁸. Vzhledem ke kritické bezpečnostní situaci na Ukrajině byla 21. března 2014 na vyžádání ukrajinské vlády vyslána zvláštní monitorovací mise OBSE, a to se souhlasem všech členských států OBSE. Tato pozorovací mise je neozbrojeného civilního charakteru a je přítomna ve všech regionech Ukrajiny. Posláním monitorovací akce je sledovat situaci a podávat nestranná a objektivní hlášení o vývoji v zemi za předpokladu, že primárním cílem je zejména usnadnit dialog mezi všemi zúčastněnými stranami.

3.1.2 Zahraniční obchod Ukrajiny

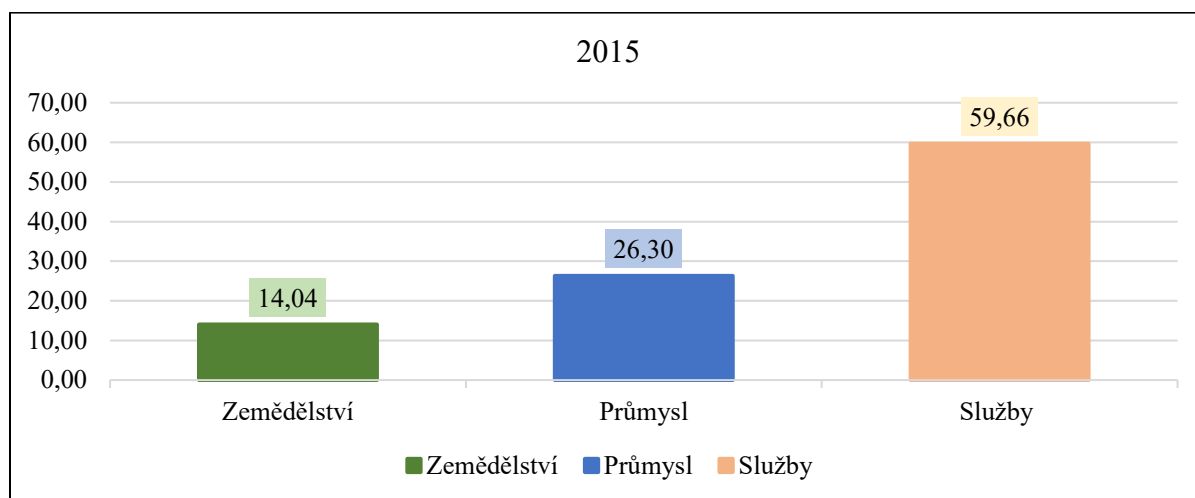
Grafy uvedené v této podkapitole ilustrují zahraniční obchod Ukrajiny. Cílem těchto grafů je prezentovat hlavní obchodní partnery Ukrajiny, komodity a služby, se kterými Ukrajina obchoduje, a další aspekty týkající se zahraničního obchodu.

Graf č. 3.1 zobrazuje rozložení hlavních sektorů ekonomiky Ukrajiny podle údajů z roku 2015. Největší podíl na ekonomické struktuře Ukrajiny zaujímá sektor služeb s 60 %, dále pak sektor průmyslu s 26 % a zemědělský sektor s 14 %.

⁴⁷ Rusko pozastavilo dodávky plynu na Ukrajinu kvůli cenovým sporům.

⁴⁸ Mezinárodní bezpečnostní organizace tvořena 57 státy. OBSE představuje komplexní přístup k bezpečnosti a zahrnuje otázky jako kontrola zbraní, lidská práva, problematika národnostních menšin, boj proti terorismu a mnoho dalších oblastí týkajících se bezpečnosti.

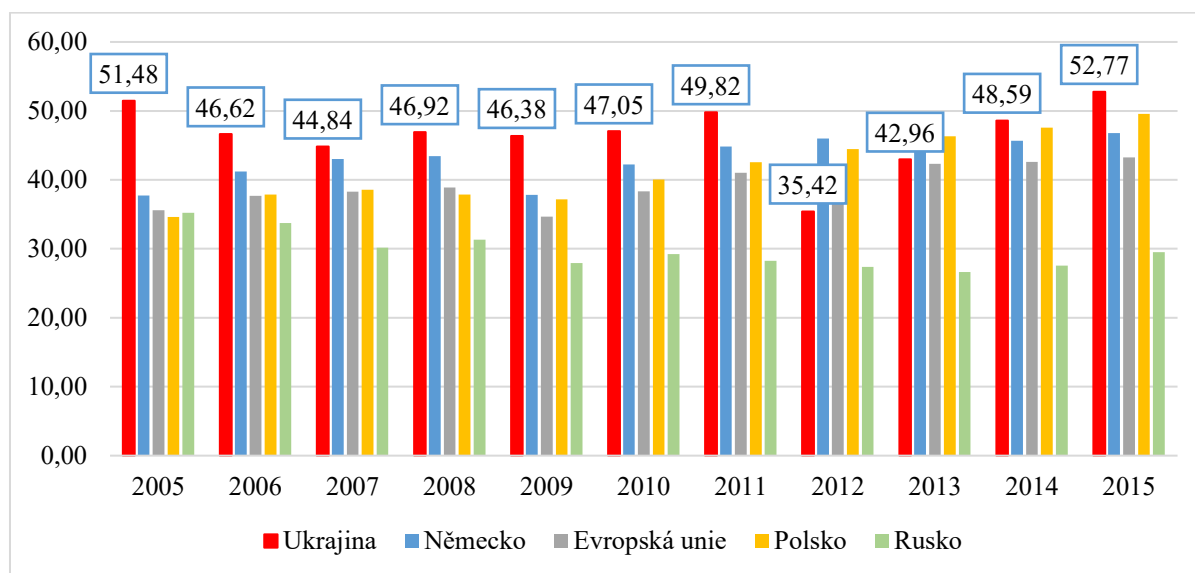
Graf 3.1: Struktura ekonomiky Ukrajiny (podíl na HDP v %)

Zdroj: The World Bank (2017g), vlastní zpracování

Níže uvedený graf č. 3.2 poukazuje na poměrně vysokou závislost Ukrajiny na exportu zboží a služeb. V případě Ukrajiny je ve zkoumaných letech podíl exportu zboží a služeb okolo 50 % na celkovém HDP s výjimkou roku 2012.

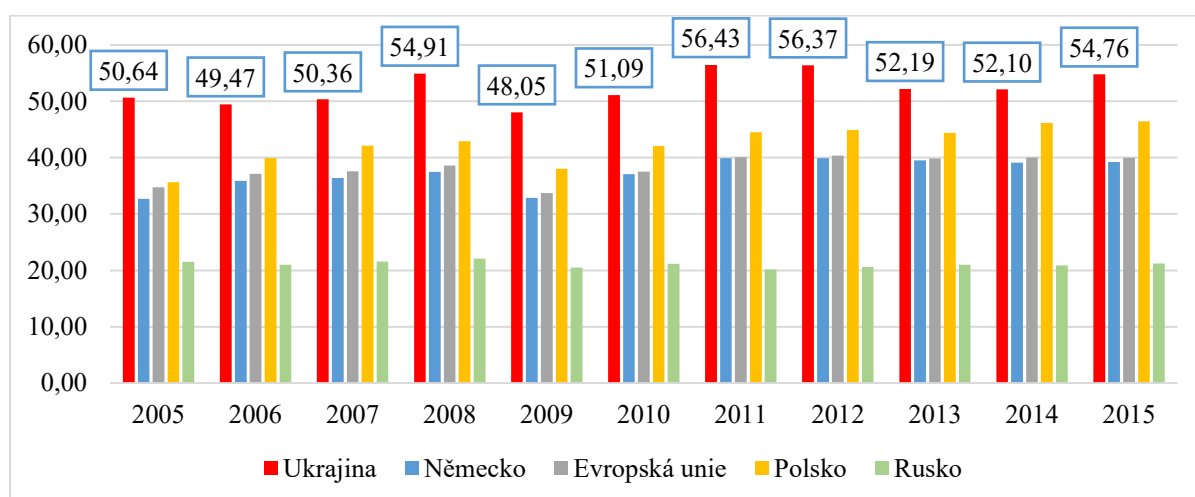
Graf 3.2: Podíl exportu zboží a služeb na HDP (%)

Zdroj: The World Bank (2017h), vlastní zpracování

Obdobně je na tom Ukrajina také v případě importu zboží a služeb, jak uvádí graf č. 3.3. Z uvedených grafů je patrné, že pro Ukrajinu je obchod se zahraničím podstatný s ohledem na vysoký podíl na HDP.

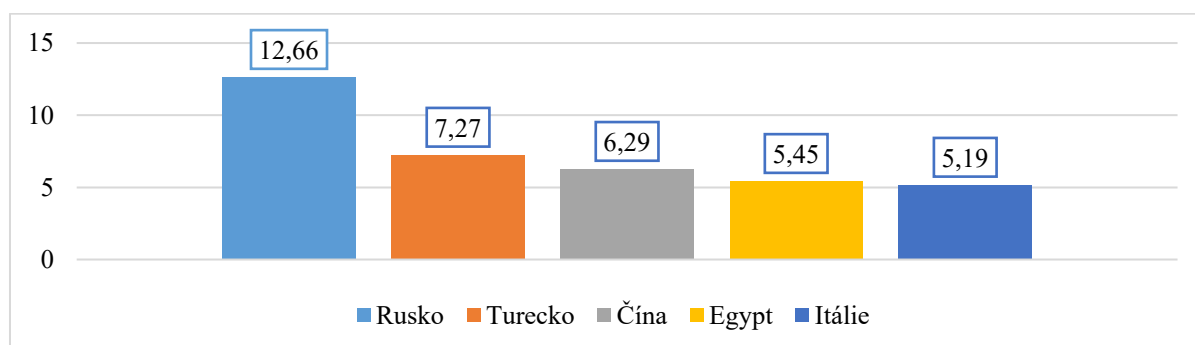
Graf 3.3: Podíl importu zboží a služeb na HDP (%)

Zdroj: The World Bank (2017h), vlastní zpracování

Následující graf č. 3.4 představuje 5 nejvýznamnějších států pro vzájemný obchod s Ukrajinou. Je možné vidět, že v údajích z roku 2015 je Rusko stále na prvním místě, i přes přetrvávající politické napětí. Daný vývoj poukazuje na obchodní závislost Ukrajiny na Rusku. Nicméně, podíl Ruska je vzhledem k současné situaci klesající. V roce 2011 zaujímal Rusko 29% podíl na celkovém exportu a importu Ukrajiny, v roce 2012 zaujímal Rusko 25% podíl, v roce 2013 24% podíl a v roce 2014 18% podíl. Je tedy patrný dlouhodobý pokles závislosti Ukrajiny na obchodní spolupráci s Ruskem, byť lze spekulovat o tom, zda je takový vývoj žádoucí (World Integrated Trade Solution, 2015).

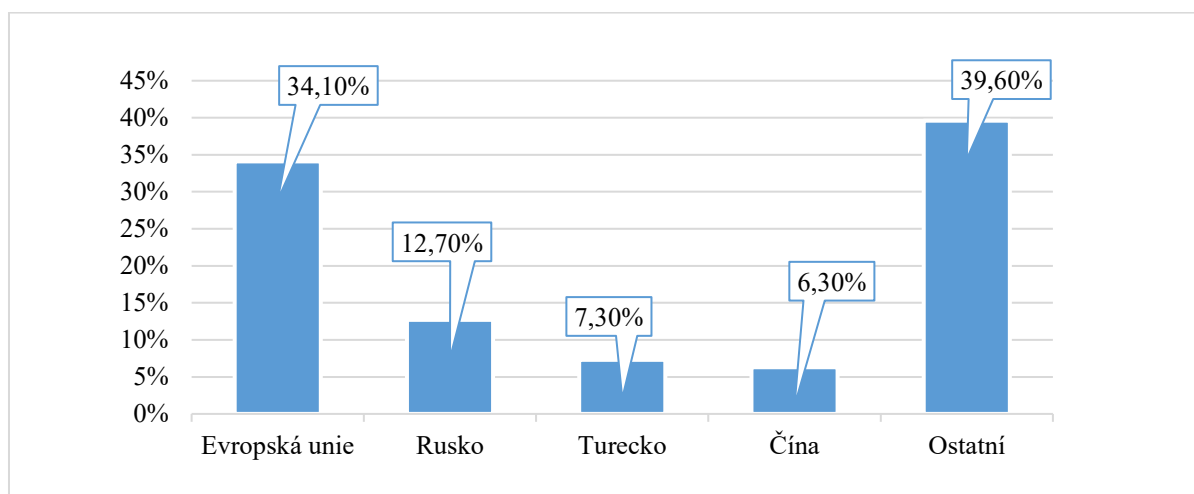
Graf 3.4: Podíl na celkovém exportu a importu Ukrajiny jednotlivých zemí (%)

Zdroj: World Integrated Trade Solution (2015), vlastní zpracování

Následující grafy č. 3.5 až 3.8 zobrazují obchod se zbožím. Jak uvádí graf č. 3.5, největším obchodním partnerem Ukrajiny v exportu zboží je Evropská unie s 34% podílem. Následuje Rusko, Turecko a Čína.

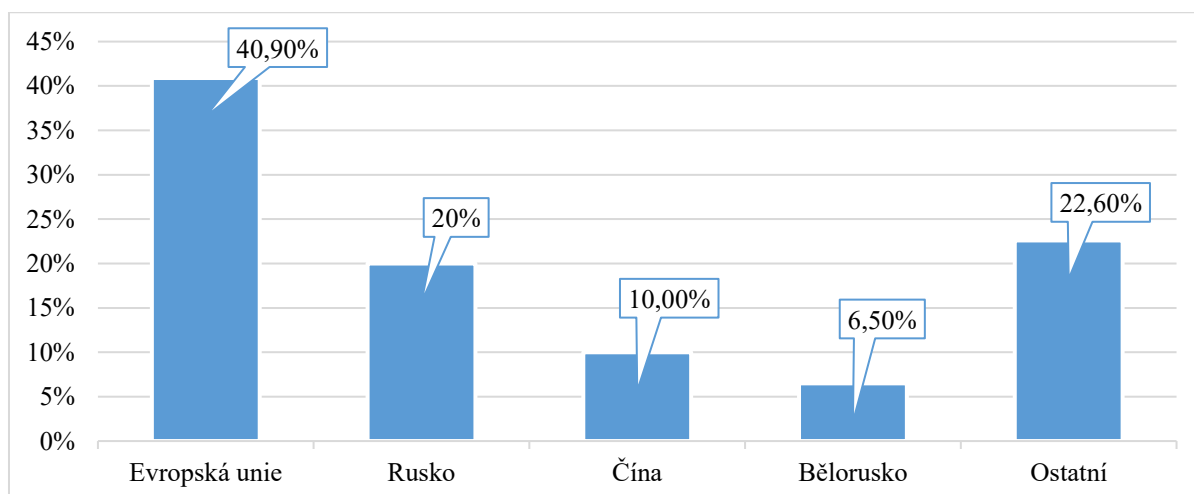
Graf 3.5: Obchodní partneři Ukrajiny (podíl na celkovém exportu zboží v %)

Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

Co se týká importu zboží, největšími partnery Ukrajiny jsou Evropská unie s 41 %, Rusko s 20 %, Čína s 10 % a také Bělorusko s 6 %. Na základě grafu č. 3.5 a 3.6 je možné konstatovat, že Evropská unie jako celek je největším obchodním partnerem se zbožím. V případě předchozího grafu, který porovnával pouze národní státy, bylo poukázáno na Rusko celkově jako největšího obchodního partnera Ukrajiny. Pokud však do statistik zahrneme Evropskou unii jako celek, pak bude zaujímat pozici největšího obchodního partnera.

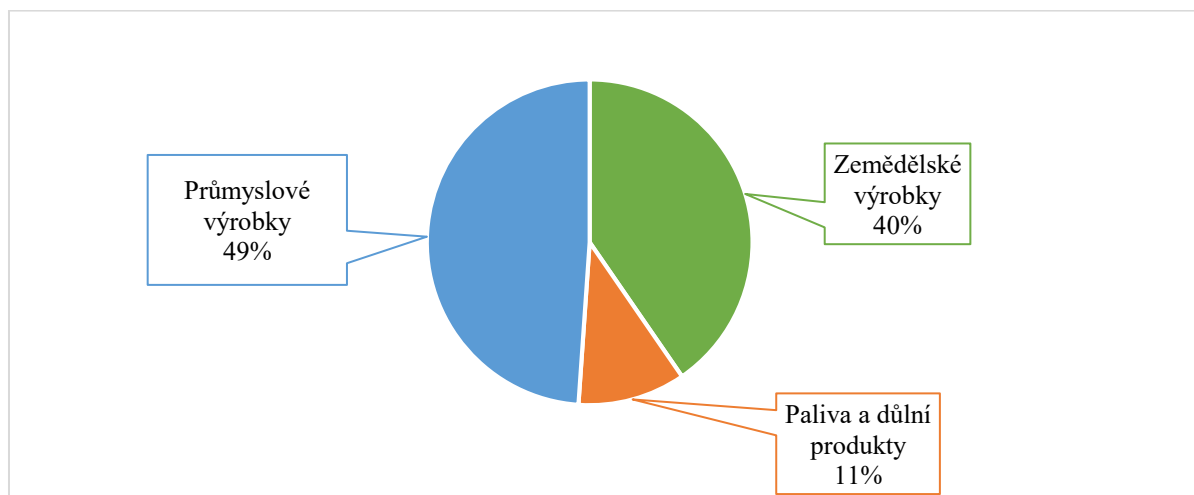
Graf 3.6: Obchodní partneři Ukrajiny (podíl na celkovém importu zboží v %)

Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

Graf č. 3.7 zobrazuje komoditní skupiny exportu Ukrajiny. Nejvýznamnější podíl zaujímají průmyslové výrobky se 49 % a dále pak zemědělské výrobky se 40 %. Další složku tvoří paliva a důlní produkty⁴⁹, které zaujímají 11 % exportu zboží Ukrajiny.

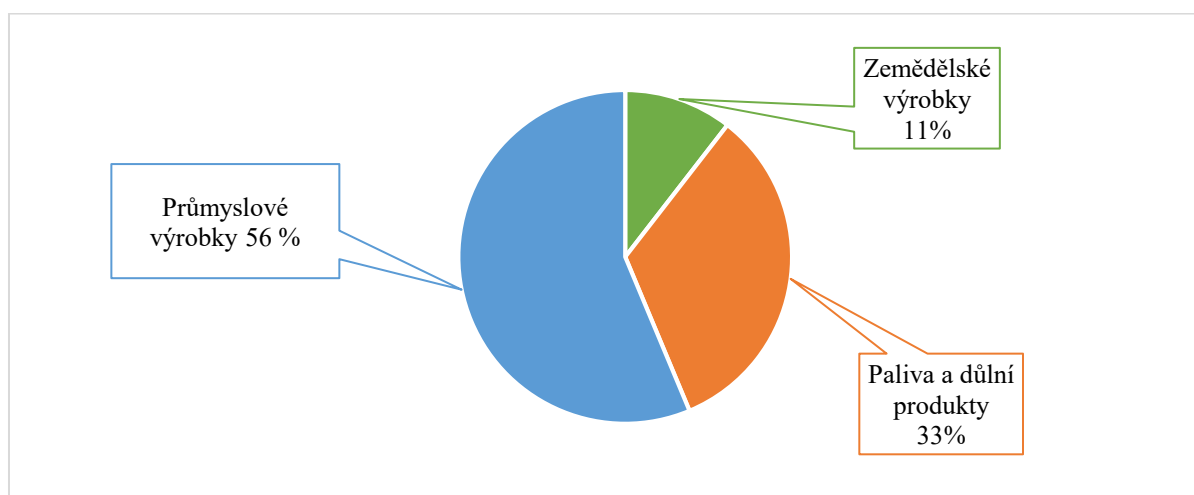
Graf 3.7: Nejvýznamnější komoditní skupiny exportu zboží Ukrajiny (%)

Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

Jak uvádí graf č. 3.8, nejvíce se do Ukrajiny dováží průmyslové výrobky, a to s více než polovičním podílem na celkovém importu zboží do Ukrajiny, dále pak paliva a důlní produkty, a s 11% podílem na celkovém importu zboží zemědělské výrobky.

Graf 3.8: Nejvýznamnější komoditní skupiny importu zboží Ukrajiny (%)

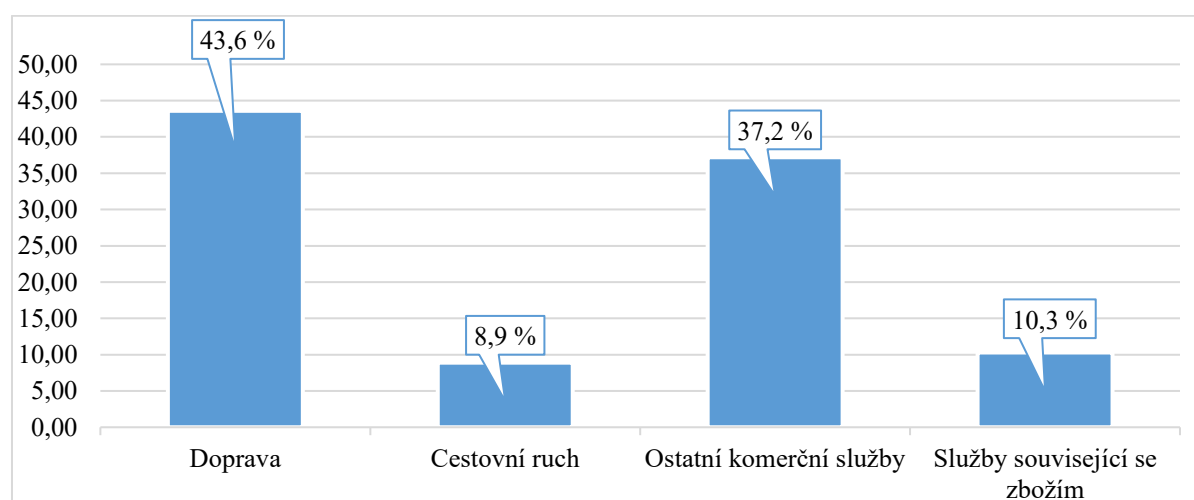
Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

⁴⁹ Produkty těžebního průmyslu.

Příloha č. 9 zobrazuje strukturu obchodu Ukrajiny se zbožím. Dané údaje jsou uváděny z pohledu jednotlivých podílů zemědělské a nezemědělské produkce na importu zboží a zároveň podílů zemědělské a nezemědělské produkce na exportu zboží. Ukrajina nejvíce vyváží slunečnicový olej a olej z bavlněných semen s 21% podílem na celkovém exportu zemědělských produktů a se stejným podílem na exportu zemědělských produktů vyváží Ukrajina kukuřici. Dalšími důležitými zemědělskými komoditami, které Ukrajina vyváží, jsou pšenice a žito či sójové boby. Příloha č. 9 poukazuje na to, že v případě importu zemědělských produktů na Ukrajinu je struktura poměrně široká a největší podíl zaujímá nezpracovaný tabák s 8 %, citrusové plody s 6 %, ostatní potravinové přípravy s 5 %, výtažky a esence s 5 %, přípravky používané k výživě zvířat se 4 % a ostatní zemědělské produkty se 72 %. Ze skupiny nezemědělských produktů jsou z Ukrajiny nejvíce vyváženy polotovary ze železa s 11% podílem na celkovém exportu nezemědělských produktů, dále pak železná ruda a směsi s 9% podílem, výrobky ze železa s 6% podílem, izolované elektrické vodiče se 4% podílem, feroslitiny se 4% podílem a ostatní nezemědělské produkty zaujímají 66 %. Import nezemědělských produktů Ukrajiny je do velké míry determinován závislostí na dovozu energií z okolních zemí. Podle údajů z přílohy č. 9 je zřejmé, že dovoz ropy měl podíl na celkovém importu nezemědělských produktů ve výši 14 %. Dále pak Ukrajina dováží minerální oleje, uhlí, léky a motorová vozidla.

Následující grafy 3.9 a 3.10 zobrazují obchod s komerčními službami. Nejvýznamnější skupinou vývozu služeb je doprava se 44 %, dále pak služby související s výrobou zboží s 10 % a cestovní ruch s 9 %. Ostatní služby zaujímají 37 % na celkovém exportu služeb Ukrajiny.

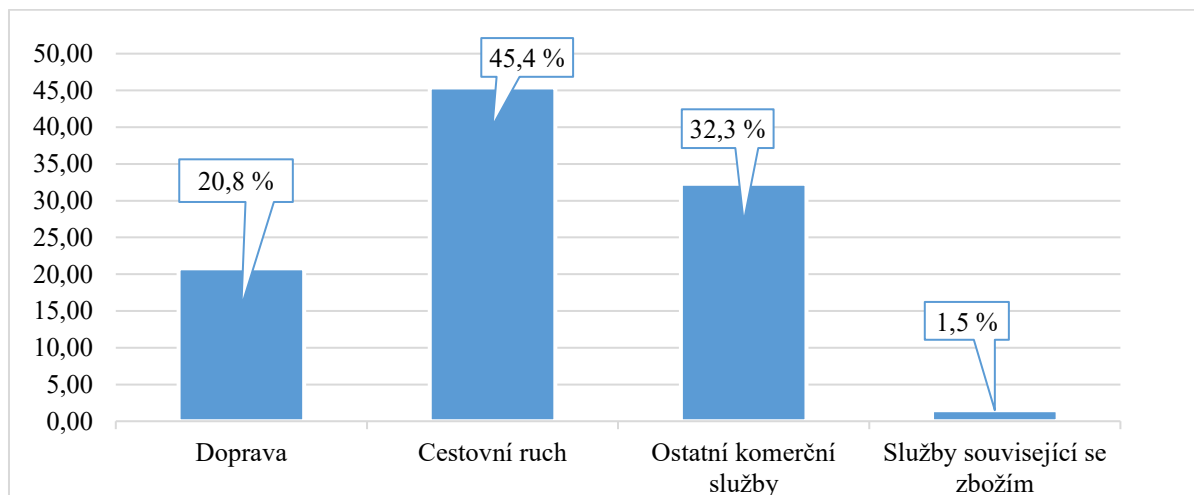
Graf 3.9: Nejvýznamnější skupiny exportu služeb Ukrajiny (%)

Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

Významný podíl v kategorii dovozu služeb na Ukrajinu má cestovní ruch, jenž zaujímá 45 % na celkovém importu služeb na Ukrajinu. Dále pak doprava, která tvoří 21% podíl na dovozu služeb na Ukrajinu, služby související s výrobou zboží s 1,5 % a ostatní komerční služby s 32% podílem.

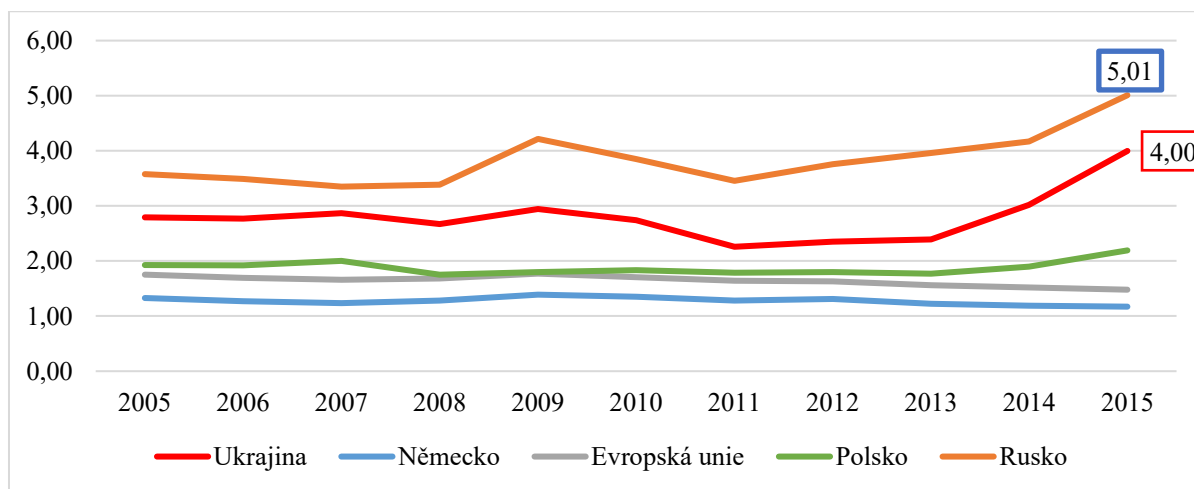
Graf 3.10: Nejvýznamnější skupiny importu služeb Ukrajiny (%)

Zdroj: World Trade Organization (2015), vlastní zpracování

Graf 3.11 sice nepředstavuje žádný ukazatel zahraničního obchodu země, ale představuje výdaje na armádu v % k HDP země. Jak je možné vidět, v případě Ruska tvoří výdaje na armádu v roce 2015 5 % a v případě Ukrajiny 4 %. V porovnání s Polskem, Německem a Evropskou unií se jedná o dvojnásobné výdaje, a to je dáno zejména konfliktem, který se v současnosti odehrává na Ukrajině.

Graf 3.11: Výdaje na armádu (% HDP)

Zdroj: The World Bank (2017h), vlastní zpracování

3.2 Soutěžení Ruska a Evropské unie o vliv v evropském prostoru

Následující podkapitoly se zaměřují na vleklý problém, který je možné nazvat soutěžením mezi Ruskem a Evropskou unií o vliv v evropském prostoru. Jednotlivé podkapitoly jsou strukturovány na dvě části, a to z toho důvodu, že je problematika vnějšího vlivu na Ukrajinu analyzována z pohledu Evropské unie a Ruska.

3.2.1 Ukrajina a Evropská unie

Uplatňování společné obchodní politiky bylo jednou z priorit evropské ekonomické integrace již díky ukotvení zásad harmonizace společného obchodu v Římské smlouvě. Mezi základní cíle v oblasti vnějšího obchodu patřila postupná liberalizace mezinárodního obchodu a odstraňování obchodních překážek. Římská smlouva se stala legislativním základem pro utváření obchodních vztahů se třetími zeměmi a zároveň umožnila vznik nástrojů k dosažení cílů Společenství. O dalších předpokladech a formování společné obchodní politiky Evropské unie, včetně systému obchodních vztahů Evropské unie, pojednává Fojtíková (2014). Zásadní změnou ve vývoji Evropské unie byla Lisabonská smlouva, která mimo jiné uznala právní subjektivitu Evropské unie, čímž je jí dána možnost být subjektem mezinárodního práva. Právní úprava dává v zásadě dvě možnosti uzavírání smluv se třetími zeměmi. V prvním případě může docházet k uzavírání smluv s Evropskou unií a daným partnerem, v druhém případě jsou mezi subjekty smlouvy Evropská unie a zároveň členské státy Evropské unie a v tomto případě se hovoří o smíšených dohodách. Obecně rozvíjí Evropská unie mnohostranné obchodní vztahy na úrovni WTO. Bilaterální a regionální dohody uzavírá Evropská unie se třetími zeměmi, regiony, případně regionálními uskupeními. V kontextu tematického zaměření této diplomové práce jsou podstatné asociační dohody, nebo také dohody o přidružení, které uzavírá Evropská unie se zeměmi za účelem rozvoje vzájemných vztahů nejen v ekonomické oblasti. Asociační dohody upravují obvykle politické, obchodní, ekonomické a lidskoprávní otázky. Cílem těchto dohod je, aby se potenciální partnerská země zavázala rozvíjet reformní opatření v těchto oblastech, za což je jim výměnou umožněn beztarifní přístup na unijní trh. V praxi však asociační dohoda nemusí nutně znamenat budoucí vstup země do Evropské unie, ale může se jednat čistě o spolupráci za účelem ekonomického rozvoje či politické stability v dané oblasti. Příkladem takových dohod je například spolupráce v rámci Evropského hospodářského prostoru, celní unie nebo vytvoření pásma volného obchodu.

Škála zaměření dohod o přidružení je však mnohem širší a v poslední době jsou s ohledem na politickou a bezpečnostní situaci v konkrétních zemích uzavírány dohody

zaměřené na dosažení stability těchto zemí, ať už z ekonomického, tak politického a bezpečnostního hlediska. Tento typ dohod je Evropskou unií uzavírán například se zeměmi západního Balkánu, východními státy Evropy a také zeměmi na druhé straně pobřeží Středozemního moře. Za účelem posílení demokratického vývoje a ekonomického rozvoje partnerských zemí uzavřela Evropská unie se zeměmi východní Evropy Dohody o partnerství a spolupráci, které zahrnují spolupráci v mnoha oblastech pomocí politického dialogu. Od roku 2003 funguje projekt Evropské politiky sousedství (dále jen EPS)⁵⁰, kam se řadí také Ukrajina. Evropská unie uzavřela se zeměmi EPS dohody o partnerství a spolupráci, které stanovují rámec této politiky (Euroskop, 2017).

Ukrajina je také součástí unijního projektu Východní partnerství, který vznikl v roce 2009 během českého předsednictví v Radě Evropské unie. Smyslem této iniciativy je podpořit regionální spolupráci s východními sousedy Evropské unie a také stanovení uceleného rámce politické spolupráce s těmito státy. Východní partnerství je realizováno v rámci mnohostranné spolupráce, kde předmětem jednání jsou často oblasti energetické bezpečnosti, posilování institucí a řádné správy veřejných věcí, vytváření tržních příležitostí pomocí obchodních dohod a také zvyšování mobility pomocí jednání o vízovém režimu. Mimo výše zmíněnou formu spolupráce rozvíjí Evropská unie také bilaterální jednání se státy Východního partnerství, a tyto dvoustranné spolupráce zahrnují zejména uzavírání dohod o přidružení⁵¹, které nahrazují dohody o spolupráci z konce 20. století. Cílem dohod o přidružení je zejména posílit politické vztahy s partnerskou zemí, prohloubit politický dialog a rozvíjet spolupráci v oblastech bezpečnosti a spravedlnosti. Součástí vyjednávání dohody o přidružení s konkrétní zemí bylo jednání o prohloubené a komplexní dohodě o volném obchodu (zkráceně DCFTA)⁵², která byla uzavřena s Gruzíí, Moldavskem a Ukrajinou. Evropská unie také vede dialog o vízovém režimu s určitými zeměmi Východního partnerství za účelem dosažení dlouhodobého cíle, kterým je vytvoření bezvízového styku. Tento stručný teoretický základ neprezentuje ucelenou představu o obchodní politice Evropské unie, ani o vztazích Evropské unie se třetími zeměmi. Cílem bylo nastínit ty aspekty spolupráce, které jsou relevantní směrem ke kontextu práce, tedy za účelem vymezení vývoje vztahů Ukrajiny a Evropské unie. Pro případné doplnění informací k této

⁵⁰ Na základě této politiky spolupracuje Evropská unie se svými jižními a východními sousedy za účelem politického a hospodářského přidružení. EPS představuje bilaterální politiku mezi Evropskou unií a partnerskými zeměmi, přičemž je tato iniciativa doplněna dalšími projekty regionální a vícestranné spolupráce: Východním partnerstvím a Evropo-středomořským partnerstvím.

⁵¹ Obvykle se při vyjednávání stanoví plán reform, pomocí kterého daná partnerská země uvede legislativu do souladu s právními základy Evropské unie se záměrem přiblížit své standardy vyspělejší části Evropy.

⁵² DCFTA umožňuje zemím východního partnerství zlepšit přístup ke zboží a službám, snižuje cla a další omezení obchodu, sladuje normy a právní prostředí.

problematicke je možné využit informační zdroje na administrativních stránkách Evropské rady a Rady Evropské unie, což zajišťuje Generální sekretariát Rady (2017a).

Nyní ovšem k tématu zahraničních vztahů Evropské unie s Ukrajinou, které jsou stanoveny v dohodě o přidružení. Jednání o této dohodě byla zahájena již v roce 2007 a s ohledem na náhlé politické události na Ukrajině byla ze strany Evropské unie vyvíjena velká snaha o urychlení procesu asociace Ukrajiny. Už během března 2014 bylo podepsáno několik politických kapitol dohody o přidružení a po ukrajinských prezidentských volbách byly podepsány i zbývající kapitoly dohody 27. června 2014 na zasedání Evropské rady. Od 1. září 2014 jsou prozatímně uplatňovány hlavní části dohody. Evropská unie a Ukrajina pak od 1. ledna 2016 prozatímně uplatňují DCFTA, což v praxi znamená, že obě země otevrou vzájemně své trhy pro zboží a služby na základě předem vyjednaných a vymahatelných pravidel. Pokud bychom se vrátili trochu zpátky v čase, pak od roku 1993 těžila Ukrajina ze Všeobecného systému preferencí Evropské unie (GSP), což ale vzhledem k prozatímnímu uplatňování DCFTA bude znamenat, že preference Ukrajiny v rámci GSP budou do konce roku 2017 zrušeny. Uzavřením DCFTA si Ukrajina a Evropská unie slibují zejména zvýšení podpory vzájemného obchodu se zbožím a službami, postupné snižování cel a sladování pravidel Ukrajiny s Evropskými normami v průmyslových a zemědělských odvětvích. Dohoda o přidružení s Ukrajinou vstoupí v platnost poté, co bude ratifikována všemi stranami dohody, což se doposud nestalo⁵³.

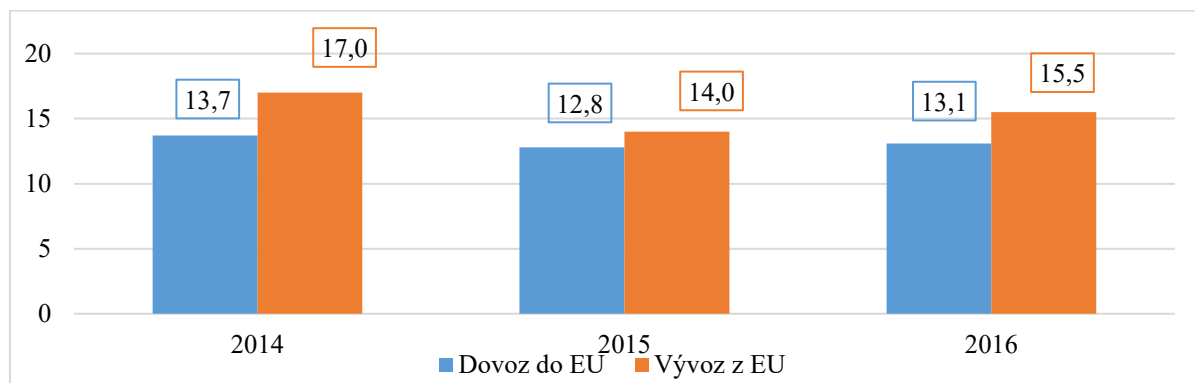
Evropská unie je pro Ukrajinu největším obchodním partnerem, což bylo potvrzeno výše v podkapitole věnující se zahraničnímu obchodu Ukrajiny. Přesto je na místě analyzovat podrobněji vzájemný obchod Ukrajiny a Evropské unie. Mezi hlavní vývozní výrobky z Ukrajiny do Evropské unie patří barevné kovy, železná ruda, těžební výrobky, chemické výrobky, strojní zařízení a obiloviny. Z Evropské unie do Ukrajiny se pak nejčastěji vyváží stroje a dopravní zařízení, průmyslové zboží, chemikálie, textil a zemědělské produkty. Růst významu Evropské unie jako primárního obchodního partnera Ukrajiny byl navíc v dubnu 2014 podpořen přijetím autonomních obchodních opatření v návaznosti na dohodu o přidružení, díky čemuž byl liberalizován vývoz z Ukrajiny do Evropské unie, což v praxi umožňuje bezcelní přístup většiny ukrajinského zboží na unijní trh.

Jak uvádí graf č. 3.12, obchod se zbožím mezi Evropskou unií a Ukrajinou dosahoval v letech 2014 až 2016 vysokých hodnot převyšujících dvanáct miliard eur. V roce 2016 vyvezla

⁵³ Jediným státem, jenž doposud neratifikoval je Nizozemsko. Podobněji v kapitole 4.1.3.

Ukrajina do Evropské unie zboží v hodnotě 13,1 miliardy eur, zatímco opačným směrem vyvezla Evropská unie zboží v hodnotě 15,5 miliardy eur. Ve všech zkoumaných letech měla Evropská unie čistou pozici v obchodě se zbožím s Ukrajinou.

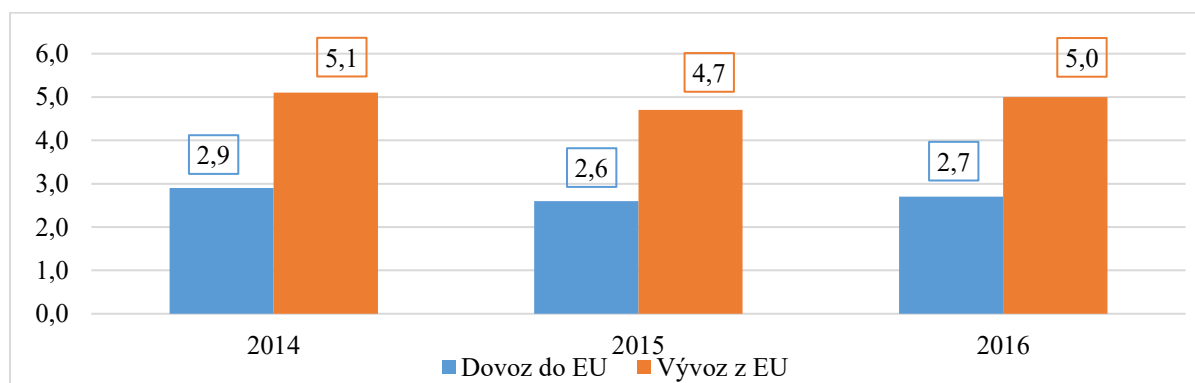
Graf 3.12: Obchod se zbožím mezi Evropskou unií a Ukrajinou (mld. Eur)

Zdroj: European Commission (2017), vlastní zpracování

Graf č. 3.13 ilustruje vývoj obchodu se službami mezi Evropskou unií a Ukrajinou v letech 2014 až 2016. Zde je patrné výrazně nižší kolísání měřených hodnot oproti obchodování se zbožím, kde jsou v jednotlivých letech výkyvy někdy i přesahující hodnotu miliardy eur. Evropská unie ve zkoumaném období rovněž vykazuje čistou pozici vůči ukrajinskému exportu služeb. V roce 2016 vyvezla Evropská unie na Ukrajinu služby v hodnotě 5 miliard euro. Ukrajina v roce 2016 vyvezla do Evropské unie služby v hodnotě 2,7 miliard eur, což vzbuzuje dojem mírného zaostávání ukrajinské ekonomiky v exportních možnostech týkajících se sektoru služeb.

Graf 3.13: Obchod se službami mezi Evropskou unií a Ukrajinou (mld. Eur)

Zdroj: European Commission (2017), vlastní zpracování

Mimoto je Evropská unie velkým investorem na Ukrajině s ohledem na skutečnost, že investoři ze zemí Evropské unie zde uskutečnili v roce 2014 investice v hodnotě přibližně 16,4 miliard eur. Tento trend by měl i v následujících letech pokračovat v rámci DCFTA. Nutno dodat, že výraznější investice do Ukrajiny by přilákalo vyřešení problémů, jako je korupce či vysoká byrokracie finančních úřadů. V návaznosti na DCFTA vznikly navíc nové obchodní příležitosti pro malé a střední podniky na Ukrajině, protože tyto podniky nyní mohou získávat podporu z grantů Evropské unie až ve výši 200 miliónů eur (European Commission, 2017). Evropská unie je od vzniku samostatné Ukrajiny největším finančním dárce této země, přičemž tato pomoc byla vyčíslena na 3,5 miliardy eur. V posledním desetiletí míra finanční podpory Ukrajiny poměrně roste, což je dáno zaměřením na podporu reforem na Ukrajině a zejména na postup k integraci do struktur Evropské unie. Klíčovým aspektům politické a ekonomické spolupráce Evropské unie s Ukrajinou a také finančním programům, humanitární pomoci či například významu dialogu občanské společnosti se věnuje Evropská služba pro vnější činnost⁵⁴ (2016).

Jak bylo výše zmíněno, Ukrajina je také partnerem Evropské unie v rámci EPS a Východního partnerství, kde jsou členy také Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie a Moldavsko. Tyto země pak vedou pravidelné diskuze týkající se otázek společného zájmu, především prostřednictvím summitů konajících se každoročně. Poslední summit mezi Evropskou unií a Ukrajinou se uskutečnil 24. listopadu 2016, kdy došlo k jednání mezi prezidentem Ukrajiny Petrem Porošenkem s Donaldem Tuskem a Jean-Claudem Junckerem. Předmětem jednání bylo dosáhnout konkrétního východiska v oblasti reforem veřejné správy Ukrajiny, což bylo v podstatě naplněno odsouhlasením 104 milionů eur na reformu veřejné správy a 15 milionů eur na boj s korupcí. Dalším bodem jednání bylo uvolňování vízového režimu, který se v případě Ukrajiny intenzivně projednává již od roku 2008 a během dubna 2016 byl Evropskou komisí předložen návrh o umožnění bezvízového styku občanů Ukrajiny se zeměmi Schengenu. Následně 17. listopadu se Rada svým postojem rozhodla podpořit liberalizaci vízového režimu ukrajinským občanům. Právě tyto kroky byly v rámci summitu Evropské unie a Ukrajiny 24. listopadu 2016 oboustranně schváleny⁵⁵. Očekávaným bodem programu jednání byl také konflikt na Ukrajině a provádění minských

⁵⁴ European External Action Service (dále jen EEAS) je unijní diplomatickou službou na nadnárodní úrovni.

⁵⁵ 2. března 2017 pak Rada potvrdila dohodu o uvolnění vízového režimu s Ukrajinou, jež byla podepsána 28. února 2017 a následuje tedy proces postoupení Evropskému parlamentu, který bude o dohodě hlasovat.

dohod, přičemž byly ze strany Evropské unie potvrzeny probíhající sankční opatření. Důraz byl kladen především na plnění minských dohod.

Evropská unie je tedy pro Ukrajinu nejen největším obchodním partnerem současnosti, ale také politickým partnerem, který je ochoten vést dialog o sbližování i formou bezvízového styku pro ukrajinské občany, což je nyní předmětem jednání. Nicméně, zde se jedná spíše o technické záležitosti bez politického zabarvení a veškeré tyto informace jsou prezentovány z pohledu Evropské unie. Je proto zřejmé, že byť jsou mnohé kroky myšleny v dobrém smyslu, konečné dopady se ukázaly pro Ukrajinu jako téměř devastující. Tento aspekt bude zmíněn v následujících kapitolách, kde bude snahou nastínit také geopolitické zájmy Evropské unie.

3.2.2 Ukrajina a Rusko

Mezivládní vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem od roku 1991 jsou poměrně složité a často v nich hraje roli to, kterým směrem se ubírá vládnoucí politická elita na Ukrajině. V případě Ruska lze pozorovat spíše stabilní vývoj vztahů s Ukrajinou, což je patrně dáno politickou stabilitou země, která je důsledkem „pevné“ vlády Vladimíra Putina. Je možné konstatovat, že z pohledu ruské strany se politika vůči Ukrajině moc neměnila a měla dlouhodobé cíle. Naproti tomu, vztah mezi oběma státy je utvářen nestabilním politickým vývojem Ukrajiny a zejména konfrontujícími politickými stranami a jejich lídry. Média často označují některé prezidenty Ukrajiny jako proukrajinské, resp. pro-evropské, jiné naopak jako proruské. Tento pohled je značně zjednodušený, a navíc kontroverzní i v tom, že byť byl například prezident Leonid Kučma prezentován jako proruský, v jeho rozhodnutích jsou známky zájmu o evropskou integraci. Nicméně, již první ukrajinský prezident Leonid Kravčuk se 8. prosince 1991 účastnil jednání mezi Borisem Jelcinem⁵⁶ a Stanislavem Šuškevičem⁵⁷ o vzniku Společenství nezávislých států (dále jen SNS), což je organizace zahrnující 9 z 15 bývalých sovětských republik. Ukrajina zastávala roli pozorovatele až do anexe Krymu Ruskem, což se stalo mezníkem ukončení vazeb na SNS.

Přestože po vzniku nezávislé Ukrajiny došlo k řadě formálních změn, uchovaly se vzájemné vazby mezi Ukrajinou a Ruskem zejména v oblasti ekonomické, ale z počátku i vojenské. Záměry Ruska ve vojenské oblasti byly jasné, a to zachovat danou situaci v podobě společného vedení vojenských sil zemí SNS, přesto prezident Leonid Kravčuk 12. prosince 1991 převzal funkci vrchního velitele armádních jednotek na ukrajinském území, a tímto

⁵⁶ První prezident Ruska po rozpadu SSSR.

⁵⁷ První hlava státu Běloruska po osamostatnění.

v podstatě předznamenal možnost utváření samostatné ukrajinské armády. Jak uvádí Rychlík et al. (2015, str. 401): „*Nedostatek vlastní státní tradice a politické zkušenosti však brzy vyvolal určité pochybnosti o schopnostech ukrajinského vedení zajistit základní vnitřní stabilitu.*“ Upozorňuje také na to, že velkým problémem samostatné Ukrajiny byla budoucnost jaderného arzenálu, jež byl v sovětském období umístěn na území Ukrajiny. Právě konsenzus mezi Ukrajinou a Ruskem byl určujícím prvkem pro vyřešení otázky jaderného odzbrojování, což byl také jeden ze sporných bodů rusko-ukrajinských vztahů. Vyřešení otázky likvidace jaderného arzenálu na území Ukrajiny se nakonec podařilo ještě za vlády prezidenta Leonida Kravčuka, když 14. ledna 1994 podepsal s prezidenty Ruska a USA prohlášení, které deklarovalo úmysl odstranění zmíněných jaderných zbraní. 5. prosince 1994 pak bylo uzavřeno tzv. budapeštské memorandum mezi Ukrajinou, USA, Ruskem a Velkou Británií. Podepsáním této mezinárodní úmluvy se Ukrajina vzdala jaderného arzenálu, zatímco ostatní státy úmluvy jako gesto budou respektovat ukrajinskou nezávislost a suverenitu včetně hranic.

Jak bylo výše zmíněno, Rusko zůstalo pro Ukrajinu nejdůležitějším sousedním partnerem, přesto se již řadu let utvářely problémy v rusko-ukrajinských vztazích. Na území Ukrajiny totiž stále žil velký počet ruskojazyčného obyvatelstva a mnoho z nich se hlásilo k ruské národnosti. Přesto po rozpadu SSSR nevystupovalo Rusko se záměrem získat tato území, nebo alespoň ne otevřeným způsobem. Nejviditelnější podíl ruskojazyčného obyvatelstva je patrný zejména v případě Krymského poloostrova a Donbasu, který představuje těžební a průmyslový region v oblasti Luhanské a Doněcké oblasti. Není však pravdou, že by zde nebyly v minulosti tendence o autonomii či osamostatnění některých částí Ukrajiny obývaných ruskojazyčným obyvatelstvem. První, co nás může napadnout je nepochybně strategický význam těchto oblastí, protože Donbas je vyloženě průmyslový region a o významu Krymského poloostrova netřeba polemizovat. Zejména Krym byl po dlouhou dobu předmětem sporů, což je důsledkem značného podílu ruského obyvatelstva, přestože byl Krym formálně předán Ukrajině v roce 1954. Po rozpadu SSSR byla u ruskojazyčné populace Krymu snaha o užší koordinaci s Ruskem a zejména pak o nezávislost, což bylo do jisté míry řešeno přidělením autonomního statusu Krymu. 5. května 1992 však krymský parlament odsouhlasil prohlášení o státní nezávislosti Republiky Krym a přijal ústavu, jež byla v rozporu s tou ukrajinskou. Souběžně se na Krymu střetávaly ruské a ukrajinské zájmy z důvodu sporů týkajících se Černomořské flotily. Po nátlaku ukrajinského parlamentu byla hned druhý den

zrušena nezávislost Krymu a krymská ústava byla rovněž zrušena, což následně umožnilo dohodu, která přidělila Krymu status autonomní republiky⁵⁸.

Dalším bodem sváru bylo město Sevastopol se základnami Černomořské flotily. Jednání o rozdělení flotily a o okolnostech pobytu jednotek byly předmětem dlouholetého rusko-ukrajinského sporu, který byl nakonec vyřešen 31. května 1997 podpisem Smlouvy o přátelství, spolupráci a partnerství mezi Ruskem a Ukrajinou. Tato dohoda nejenže rozdělila Černomořskou flotilu mezi obě země, ale zároveň utvrdila rámec budoucích vztahů Ukrajiny a Ruska. Zároveň pak byla vojenská námořní základna v Sevastopolu pronajata Rusku až do roku 2017⁵⁹ za 93 mil. USD ročně. Dohoda rovněž potvrdila Krym jako součást Ukrajiny. I přes dosažené dohody, které se mohou jevit jako úspěch v rusko-ukrajinské diplomacii, je jejich současný význam irelevantní vzhledem k tomu, že Rusko anektovalo během roku 2014 Krym, včetně přístavu Sevastopol.

Významný spor mezi Ruskem a Ukrajinou se týkal dodávek energie, protože ropovody a plynovody z Ruska do západní Evropy vedou přes území Ukrajiny. Zde se nabízí otázka klíčového postavení Ukrajiny jako tranzitní země pro přepravu ruského plynu do Evropy. Nicméně, s postupem času a s rostoucími konflikty mezi Ukrajinou a Ruskem během plynových krizí nejspíše ztratila toto výsadní postavení. Jedna z plynových krizí se udála na přelomu let 2005 a 2006, kdy Rusko zastavilo dodávky plynu na Ukrajinu s odůvodněním, že Ukrajina odmítla zvýšení cen, které však měly odpovídat cenám na světových trzích. Ruská společnost Gazprom však nakonec v lednu 2006 uzavřela smlouvu s monopolním dodavatelem⁶⁰ plynu na Ukrajině v požadované ceně, což na nějakou dobu znamenalo konec odstávek ruského plynu do evropských zemí. V průběhu let 2008 a 2009 pokračovaly spory mezi Ruskem a Ukrajinou týkající se dodávek zemního plynu. Ruská plynárenská společnost Gazprom obviňovala Ukrajinu z neplacení dluhů a docházelo k omezením dodávek plynu a v některých případech také k úplnému zastavení, například 7. ledna 2009. Gazprom⁶¹ zastavil dodávky zemního plynu na Ukrajinu, čímž ji a také většinu členských zemí Evropské unie odstavil od plynu na necelé dva týdny. Již v té době se v plné míře objevila netransparentnost ukrajinské politiky a podezření na korupční jednání, protože zprostředkovatelem dodávek

⁵⁸ Ústava Ukrajiny z roku 1996 pak formálně potvrdila autonomní postavení Krymu. Město Sevastopol ležící na krymském poloostrově má na základě ústavy zvláštní postavení.

⁵⁹ 21. dubna 2010 podepsal prezident Ukrajiny Viktor Janukovyč a ruský prezident Dimitrij Medvěděv dohodu o prodloužení nájmu Sevastopolu o dalších 25 let.

⁶⁰ Ukrajinská společnost Naftogaz.

⁶¹ Ruská těžební a distribuční společnost v oblasti zemního plynu a ropy. Největší exportér zemního plynu na světě.

zemního plynu byla společnost RosUkrEnergo, kterou z 50 % vlastní Gazprom a dalších 45 % ukrajinský oligarcha⁶² Dimitro Firtaš (Euroskop, 2009). Rusko-ukrajinský spor o dodávky zemního plynu byl definitivně ukončen 19. ledna 2009 v Moskvě podpisem dohody mezi oběma státy. Pro Rusko však bylo příliš riskantní řešit neustálé problémy s tranzitem plynu přes ukrajinské území, proto sílil politický tlak na výstavbu plynovodu Nord Stream, který obchází Ukrajinu, ale i Polsko a vede po dně Baltského moře. Plynovod je v provozu od roku 2011 a převážná většina ruského zemního plynu směřuje do Německa. Zde se to jeví jako promarněná příležitost, protože na svém výhodném postavení mohla Ukrajina stavět a budovat své vztahy s Ruskem. Do budoucna je však v plánu nový plynovod Nord Stream 2, který také obchází Ukrajinu a Polsko tím, že je rovněž veden po dně Baltského moře. Energetická závislost evropských států na Rusku je stále velká, proto je také pro budoucnost důležitý dialog o energetické spolupráci. Jaká bude role Ukrajiny v tranzitu energií však není jasné. Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu energií bude rozebrána v poslední kapitole jako jedno z důležitých témat pro budoucí energetickou spolupráci.

Vyvrcholením rusko-ukrajinských vztahů byl rok 2013. S ohledem na to, že Ukrajina projednávala se zástupci Evropské unie asociační dohodu a blížilo se její uzavření, začal se objevovat sílící tlak z ruské strany. Již během léta 2013 se začaly objevovat náznaky obchodní blokády Ukrajiny ze strany Ruska, přičemž od 14. srpna 2013 ruská celní služba začala blokovat veškeré ukrajinské zboží směřující na ruský trh s odůvodněním zvýšených kontrol ukrajinského vývozu. Těmito kroky se Rusko snažilo vzbudit dojem, že pokud Ukrajina podepíše asociační dohodu a bude sdílet celní politiku v souladu se zásadami Evropské unie, pak bude ukrajinské zboží, směřující do Ruska, podrobováno přísnějším pravidlům. Během následujících týdnů pokračovaly omezující opatření vůči ukrajinskému zboží a následně došlo k úpravě celních pravidel pro přepravu zboží vůči Ukrajině, což způsobilo další omezení ukrajinských dopravců vozících zboží do Ruska. Záležitosti týkající se blokády ukrajinského zboží se pak ocitly mírně v pozadí konfliktu, který na Ukrajině vypukl v listopadu 2013, přestože i během roku 2014 docházelo k oboustranným omezujícím obchodním blokádam a zavedeny byly také protiruské sankce v návaznosti na participaci Ruska v ukrajinském konfliktu. O tom ale bude podrobněji pojednáno v podkapitole 3.3.

Ukrajina měla také hrát roli v plánech Ruska na vytvoření Euroasijské unie. Vladimír Putin ve svém projevu varoval Ukrajinu, že bude Rusko nuceno provést ochranná obchodní

⁶² Problematika korupce a oligarchie na Ukrajině bude nastíněna v další podkapitole.

opatření v případě, že Ukrajina podepíše asociační dohodu a bude se podílet na volném trhu s Evropskou unií. Za předpokladu, že bude Ukrajina liberalizovat celní opatření s Evropskou unií, naruší tím chod celní unie mezi sousedními státy, kterými jsou Rusko, Bělorusko a Kazachstán. Donutí tím tyto státy jednat, aby mohly chránit svůj trh a trh celní unie (Euobserver, 2013). Dalším nástrojem, jak Ukrajinu přesvědčit o nepodepsání asociační dohody mohlo být omezení dodávek plynu na Ukrajinu. Na druhou stranu byl tehdejší ukrajinský prezident Viktor Janukovyč tlačěn ze strany Evropské unie, protože on sám pocházel z východní části Ukrajiny a měl také podporu ruskojazyčného obyvatelstva v zemi. Pokud by se povedlo podepsat asociační dohodu s Ukrajinou za vlády Viktora Janukovyče, mělo by to velký význam a v zásadě i předpoklad podpory širšího obyvatelstva. Bez ohledu na ostatní okolnosti stál Viktor Janukovyč v listopadu před zásadní volbou. O jeho rozhodnutí nepodepsat asociační dohodu, se dnes hovoří jako o počátku krize na Ukrajině. Na tiskové konferenci ve Vilniusu 29. listopadu 2013 Viktor Janukovyč prohlásil, že má Ukrajina velké problémy s Ruskem a dodal, že po dobu 3,5 let musel jednat s Ruskem sám, a navíc za nerovných podmínek. Zároveň Viktor Janukovyč navrhoval přizvat Rusko na tripartitní jednání s Evropskou unií, což však unijní úředníci zamítli (Bojcun, 2016).

Přestože tato podkapitola může být vnímána jako negativní hodnocení rusko-ukrajinských vztahů, bohužel za dobu existence samostatné Ukrajiny se v podstatě neobjevily žádné dlouhodobé tendence ke vzájemné spolupráci nebo integraci obou zemí. Naproti tomu, obchodní vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem zůstaly i po roce 1991 na vysoké úrovni a Rusko bylo donedávna pro Ukrajinu nejvýznamnějším obchodním partnerem a v současnosti je stále druhým největším obchodním partnerem po Evropské unii, což bylo zmíněno v podkapitole věnující se zahraničnímu obchodu Ukrajiny.

3.3 Vývoj politických problémů na Ukrajině

Od rozpadu SSSR a vzniku samostatného ukrajinského státu uplynulo již 25 let. Jestliže v roce 1991 byla Ukrajina a její lidský a výrobní potenciál vnímána jako jedna z nejperspektivnějších bývalých sovětských republik, dosavadní historie samostatné Ukrajiny je bohužel přehlídkou ztracených příležitostí ve všech oblastech. Existuje mnoho náhledů na možný původ krizové situace Ukrajiny. V následujících podkapitolách budou nastíněny ty nejpodstatnější příčiny, které způsobily současný stav země.

3.3.1 Hlavní příčiny permanentní krizové situace na Ukrajině

Mnoho českých i zahraničních autorů se zabývá analýzou vývoje Ukrajiny, zejména s ohledem na současný krizový stav země. V rámci kontextu této diplomové práce je vhodné zmínit, že příčinami ukrajinské krize se zabýval například Bojcun (2016), který ve svém analytickém článku představuje širší pohled a poukazuje na původ nefunkčního státního aparátu. Je zřejmé, že ukrajinský stát za dobu své existence nenaplnil očekávání obyvatel. Neschopnost demokratické decentralizace vlády, absence investic do rozvoje společnosti, jakož i nedostatek společenského konsensu oslabovalo ukrajinský stát do té míry, že nebyl schopen se vypořádat s výzvami ani s příležitostmi, které před něj kladla Evropská unie na straně jedné a Rusko na straně druhé. Nově vznikající státní struktury sloužily k transformaci státního majetku do úzkého kruhu vlastníků – ukrajinské oligarchie, která si svým vlivem na stát, soudnictví, prokuraturu a silové struktury zajistila monopolní pozici ve všech oblastech života ukrajinské společnosti. O permanentní politické a vládní krizi na Ukrajině svědčí také to, že do současné doby byla 18 krát sestavována vláda.

Veškerá negativa související se slabostí ukrajinského státu byla umocněna mezinárodní izolací Ukrajiny, která vyplývala z její neúspěšné integrace do euroatlantických struktur na straně jedné nebo do celní unie na straně druhé. Byť tento neúspěch nebyl vždy zaviněn ukrajinskou stranou, byl do velké míry výsledkem politiky ochrany zájmů ukrajinských oligarchů, což se nejvíce projevilo v období prezidenta Leonida Kučmy (1994-2005) a Viktora Janukovyče (2010-2014). V prvním období své vlády prezident Leonid Kučma hodlal vytvořit ukrajinskou podnikatelskou třídu a masivní privatizaci státního majetku bylo zabráněno vstupu zahraničního kapitálu. Zvolený způsob privatizace pak vedl ke vzniku ukrajinské oligarchie, která však již nenaplnila další strategické cíle prezidenta Leonida Kučmy, kterými měla být modernizace ukrajinského průmyslu a příprava Ukrajiny na vstup do Evropské unie. K modernizaci a diverzifikaci ukrajinské ekonomiky však nedošlo a Ukrajina se vydala cestou vývozu surovin, levné práce a polotovarů s malou přidanou hodnotou. Vstup ruského kapitálu v druhém prezidentském období prezidenta Leonida Kučmy a evropského kapitálu v prezidentském období Viktora Juščenka (2005-2010) bohužel rovněž nepřispěl k modernizaci ukrajinské ekonomiky. S příchodem finanční krize v roce 2008, kdy ustal vstup zahraničního kapitálu na Ukrajinu, se opět zvýšila naděje ukrajinských oligarchů na rozvoj jejich monopolního postavení v ukrajinské ekonomice. Evropská unie dávala při jednáních s prezidentem Viktorem Juščenkem najevo, že v jejím zájmu není integrační proces s Ukrajinou „ovládanou“ oligarchií. Na druhé straně se ukrajinští oligarchové, ve snaze uhájít

své monopolní postavení, snažili zabránit vstupu Ukrajiny do struktur představovaných Ruskem (SNS, Euroasijská unie a celní unie s Ruskem). Tento trend pak pokračoval i v období vlády prezidenta Viktora Janukovyče, který po celou dobu balancoval mezi probíhajícím jednáním s Evropskou unií na straně jedné a s Ruskem na straně druhé.

Výsledkem vývoje samostatné Ukrajiny během uplynulých 25 let pak bylo vytvoření silné pozice ukrajinské oligarchie, která ve svých rukou soustředila značné bohatství a v podstatě ovládla fungování státu a jeho institucí⁶³.

Další příčinou současného stavu je výrazná nedůvěra obyvatelstva v možnosti ovlivnit činnost státu formou demokratických nástrojů (volby). Tato nedůvěra vedla společnost od apatického stavu až po společenské výbuchy v letech 1994, 2001, 2004 a 2014. Žádný z těchto masových „pouličních“ protestů bohužel nepřinesl společensky žádané změny a postupem času se tyto akce výrazně radikalizovaly. Jestliže společenské protesty v roce 1994 donutily prezidenta Leonida Kravčuka k oznámení demokratických voleb, vystoupení v roce 2001 pod heslem „Kuchma het“⁶⁴ bylo brutálně potlačeno. Rozbuškou tohoto protestu bylo zavraždění novináře Georgije Gongadze⁶⁵ a skandály s odposlechy prezidenta Leonida Kučmy. Tyto tajné odposlechy dokumentovaly angažovanost prezidenta a zneužívání státních institucí v pronásledování opozice, „kmotrovské“ privatizaci státního majetku, korupci na všech úrovních státní administrativy a v neposlední míře k fyzickému pronásledování osob kritizujících tyto společenské jevy. Této problematice se podobněji věnuje Tsvil (2013), který se snaží nastínit dobový politický vývoj na Ukrajině a zejména poukazuje na praktiky tehdejších politických elit a další související okolnosti. Společenské protesty v roce 2004 se rovněž nesly v duchu „odstranění zločinného systému“ a potrestání zkorumpované vládnoucí politické elity. Posledním impulsem však byly informace o vážné manipulaci s volebními výsledky prezidentských voleb. Teprve po opakovaném kole voleb se stal prezidentem Viktor Juščenko a ukrajinské obyvatelstvo znovu uvěřilo, že se poměry na Ukrajině začnou měnit k lepšímu. Tato očekávání se bohužel nenaplnila a dva hlavní protagonisté období, prezident Viktor Juščenko a premiérka Julia Tymošenko, se v podstatě po celou dobu, kdy byli ve svých funkcích, utápěli v trvalých vzájemných sporech, které bránily řešit jakékoliv základní problémy ukrajinské společnosti.

⁶³ Vliv ukrajinské oligarchie je patrný v parlamentu, soudnictví a dále například v případě státních institucí pro regulaci cen.

⁶⁴ V překladu do anglického jazyka často nazýváno jako „Kuchma out“.

⁶⁵ Zakladatel ukrajinských novin Ukrajinská Pravda.

Především obrovské rozčarování ukrajinského obyvatelstva z nenaplnění předvolebních slibů pak vedlo v roce 2010 k vítězství Viktora Janukovyče a porážce Julie Tymošenko v prezidentských volbách. Viktor Janukovyč pojal svou prezidentskou funkci jako příležitost pro ještě těsnější sepnutí oligarchie a politických struktur a zároveň jako příležitost k politickému revanši vůči svým politickým předchůdcům a protivníkům. Jestliže po Oranžové revoluci a nástupu Viktora Juščenka nedošlo k odsouzení představitelů „předcházejícího zločinného systému“, tak obvinění, vazbám nebo vězení se naopak nevyhnuli Julia Tymošenko, Jurij Lucenko nebo Bogdan Danylyshyn. Po nástupu prezidenta Viktora Janukovyče tak začalo pronásledování politických odpůrců a kritiků. Narůstající míra korupce vedla k dalšímu zvyšování napětí v ukrajinské společnosti, což vyvrcholilo na přelomu roku 2013-2014 dosud nejsilnějším společenským výbuchem označovaným jako Euromajdan. Bezprostřední příčinou bylo oznámení prezidenta Viktora Janukovyče, že nepodepíše připravenou asociační dohodu s Evropskou unií ve Vilniusu. Další vývoj na Ukrajině pak otevřel veškeré dlouhodobě neřešené problémy, vyhrotil rozdělení ukrajinské společnosti a představil Ukrajinu jako nefungující stát, který není schopen zajistit elementární požadavky související se zachováním pořádku a územní celistvosti.

Další negativní skutečností a příčinou současného stavu Ukrajiny je ekonomické zbídačení obyvatelstva, které nemá dostatek příležitosti ke změně svého postavení. Výsledkem je pak dlouhodobá vysoká pracovní migrace obyvatel západní Ukrajiny do zemí EU a východní Ukrajiny do Ruska, což ve své podstatě znamená, že finanční prostředky, získané často i nelegální prací za „polootrokářských podmínek“, slouží pouze k uspokojování základních potřeb těchto pracovních migrantů a jejich rodin. Významné zhoršení životních podmínek a sociálního postavení obyvatel Doněcka a Luhanska pak rovněž přispělo ke snazší a rychlejší radikalizaci jejich postojů vůči centrální vládě. Obyvatelstvo východní průmyslové části Ukrajiny často pochází z různých míst bývalého SSSR. Do těchto ukrajinských regionů se stěhovalo za prací v dolech, případně v metalurgii. Jestliže v době existence SSSR byly tyto profese určitým způsobem preferovány, doba samostatného ukrajinského státu pro ně symbolizovala pouze úpadek a zhoršující se životní podmínky.

K vyhocení všech problémů, které historicky rozdělují obyvatelstvo na východě a západě Ukrajiny, přispěl prezident Viktor Juščenko ve snaze formulovat identitu ukrajinského národa a formulovat historické osobnosti a hnutí, která se zasloužila o samostatnou Ukrajinu. Inicioval celou řadu kroků, které musely ve svých důsledcích vést k eskalaci negativních a odmítavých reakcí nejen početných skupin ukrajinského obyvatelstva, ale rovněž k negativní

reakci sousedních států. Jednalo se především o udělení titulu hrdina Ukrajiny bývalému vůdci ukrajinských nacionalistů Stepanu Banderovi. Současný prezident Petro Porošenko pak k tomuto kontroverznímu rozhodnutí přidal v roce 2015 zákon o uznání OUN a UPA za bojovníky za svobodu. Tento zákon nejenže nekriticky hodnotí činnost těchto skupin, ale navíc hrozí trestním postihem jejich případným kritikům, jakož i těm, kteří by se naopak veřejně snažili pozitivně hodnotit některá období a události na Ukrajině v průběhu let 1917-1991, tedy během sovětské éry. Takto formulovaný zákon opět přispěl k názorovému rozdělení Ukrajiny a k eskalaci radikalismu. Dalším kontroverzním tématem, které se v průběhu samostatné Ukrajiny několikrát řešilo a vždy vzbuzuje emoce, jsou diskuze a zákon ohledně postavení ruského jazyka. Jestliže ukrajinský parlament v roce 2012 přijal i přes protesty části obyvatelstva a vyostření diskuze poslanců zákon, kterým ruština dostala status úředního jazyka ve 13 regionech, kde žije více jak 10 % rusky mluvícího obyvatelstva, pokusil se jej zrušit v únoru 2014 prozatímní prezident Oleksandr Turčynov ihned po svržení Viktora Janukovyče. Přestože po negativní reakci celé řady evropských zemí své rozhodnutí odvolal, nemohl tento zbrklý krok zvýšit důvěru rusky mluvícího obyvatelstva v nové ukrajinské vedení a spíše posílil pocit o omezování jejich svobod.

Toto je pouze stručný výčet kumulovaného vnitřního konfliktního potenciálu Ukrajiny, který i nadále roste s tím, jak současná vláda a prezident Petro Porošenko řeší, resp. neřeší životně důležité výzvy, které stále před Ukrajinou stojí. V další podkapitole bude nastíněna problematika ukrajinské oligarchie, která svou pozicí a vlivem zcela determinuje další vývoj ukrajinského hospodářství a ukrajinské společnosti, jakož i konflikt globálních zájmů Ruska, USA a Evropské unie, které se na Ukrajině dostaly do střetu, jež nepamatujeme od konce studené války.

3.3.2 Problematika korupce a oligarchie na Ukrajině

Jak již bylo naznačeno v předcházející části práce, je vznik ukrajinské oligarchie svázán s masovou privatizací státního majetku, která byla realizována v období prezidenta Leonida Kučmy. Zamezení vstupu zahraničního, především ruského kapitálu, mělo umožnit vznik „ukrajinských kapitalistů“ a následné nastartování modernizace ukrajinské ekonomiky. Samotný způsob privatizace, rozdělování majetku formou prezidentských dekretů, jakož i selektivní umožnění čerpat potřebné finance na privatizaci, velmi brzy způsobilo rychlé vytvoření úzké skupiny „privatizujících“, kterým byla vládnoucí politická vrstva nakloněná. S postupující privatizací a nárůstem finanční síly nových ukrajinských kapitalistů se vytvořilo silné pouto mezi nimi a vládnoucími politickými silami, které byly za svou vstřícnost bohatě

odměňovány. Již za vlády prezidenta Leonida Kučmy byl vytvořen systém pro vybírání úplatků od nejnižších regionálních úrovní až po nejvyšší patra vládnoucích struktur. Tento systém přinášel černé peníze nejen pro politicky činné osoby blízké prezidentovi a jeho okolí, pro osoby angažované v politických strukturách podporujících prezidenta, ale i pro osoby působící ve vojenských strukturách, prokuratuře nebo soudnictví. Podrobněji k danému tématu píše Tsvil (2013), který se zaměřuje nejen na proces utváření struktur oligarchie na Ukrajině, ale vhodně líčí i okolnosti a způsoby, jakými působí na ukrajinskou politiku.

Ukrajinská oligarchie výše zmíněným způsobem ve svých rukou koncentrovala značné bohatství, ovládla převážnou část médií a prostřednictvím různých poslaneckých skupin a osob dosazených do potřebných státních institucí a úřadů regulujících ceny ovlivňuje tvorbu zákonů, stanovuje pravidla podnikání ve svých zájmových sférách a chrání své monopolní postavení proti případné konkurenci. Toto jí umožňuje navyšovat ceny neovlivněné konkurencí, dostávat od státu lukrativní zakázky, daňové úlevy a v podstatě neomezený přístup k finančním zdrojům.

Vedle celé řady dalších negativních dopadů tohoto jevu na rozvoj ukrajinské společnosti jsou nejvíce vidět v ekonomické oblasti, což se projevilo v devastaci ukrajinského hospodářství, které po desetiletí nebylo nuceno zahájit potřebnou modernizaci a diverzifikaci. Dalšími dopady činností ukrajinské oligarchie jsou vyšší ceny⁶⁶ v monopolizovaných odvětvích, snížení daňových příjmů státu, neefektivní využívání a rozkrádání státního rozpočtu, mj. formou minoritního vstupu do státních podniků.

V říjnu 2016 zveřejnila společnost „Dragon Capital“ přehled 10 nejbohatších Ukrajinců, kteří jsou typickými představiteli oligarchie. Majetek 10 nejbohatších ukrajinských oligarchů činil dle analýzy společnosti „Dragon Capital“ v roce 2016 více než 11 miliard USD, což se rovnalo více jak 12 % HDP Ukrajiny v roce 2015. Cílem následujících informací není nějaký podrobnější přehled nejbohatších ukrajinských oligarchů, ale pouze výběr několika z nejznámějších, u kterých bude poukázáno na shodné znaky naplňující definici oligarchie (Centre for Economic Strategy, 2017).

Největším z ukrajinských oligarchů je Rinat Achmetov, vlastník skupiny SCM, která zahrnuje 16 podniků v různých průmyslových odvětvích. Jedná se především o doly, energetiku a výrobu tepla. V mediální oblasti mu patří televizní kanál a také noviny. V oblasti výroby tepla dosahují jeho podniky monopolní postavení díky své produkci ve výši 70 % celkové produkce tepla na Ukrajině, rovněž tak mají monopolní postavení jím vlastnění regionální dodavatelé

⁶⁶ Tyto ceny musí hradit většinou občané (zejména v případě energetiky a dopravy) nebo stát.

elektrické energie. V současné době však byla velká část jeho podniků v Doněcké a Luhanské republice znárodněna.

Dalším příkladem oligarchie je Igor Kolomojskij. Jeho podnikání v oblasti pohonných hmot je založeno na personálním ovládnutí státních podniků jako Ukrnafta, Ukrtatnafta a přepravce pohonných hmot MAU, což mu umožňuje nakupovat do své sítě čerpacích stanic výjimečně levné pohonné hmoty. Do jeho impéria patřila rovněž největší ukrajinská banka Privatbank. V mediální oblasti mu rovněž patří celá televizních kanálů.

Viktor Pinčuk získal nejvíce majetku v období vlády svého tchána, prezidenta Leonida Kučmy. Podniká v oblasti metalurgie, kde za monopolní ceny dodává státním podnikům kovové potrubí, železniční soukolí a další podobné produkty.

Zajímavým jménem na seznamu nejvýznamnějších ukrajinských oligarchů je bezpochyby současný ukrajinský prezident Petro Porošenko, který v souladu se svým slibem při nástupu do prezidentské funkce převedl své podniky do investičního fondu. Přes tento krok jsou kritizovány jeho vazby na minoritní akcionáře investičního fondu a zároveň je mu vytýkáno, že celá řada jeho obchodních partnerů je dosazována do důležitých státních institucí a podniků, ať již bankovního, obranného nebo automobilového průmyslu. Tyto společnosti pak dostávají velké množství státních zakázek, na kterých naopak participují firmy v původním vlastnictví Petra Porošenka. Ve své roli prezidenta bohužel nenaplnil jeden ze svých proklamovaných cílů – deoligarchizace.

Dmitro Firtaš, je vlastníkem skupiny Group DF, která podniká především v chemickém průmyslu a obchodu s plynem. Jeho podniky vyrábějící hnojiva (3. největší výrobce nitrátů na světě) jsou chráněny antidumpingovými cly a obchod s plynem je na regionální úrovni zcela monopolní. Svůj politický vliv realizuje prostřednictvím skupiny 6 poslanců a zároveň se hlásí k podpoře politického hnutí Vitalije Klička⁶⁷.

3.3.3 Posilování globálně politických zájmů Ruska

Rozpad SSSR nastolil nejen pro Rusko jako jeho právního nástupce a pro bývalé sovětské republiky jako nově vzniklé samostatné státy, ale i pro Evropu nebo USA celou řadu zásadních problémů spojených s definicí nových mezinárodních vztahů, přeformulováním náhledů přežívajících z období studené války, jakož i obrovské příležitosti pro nastartování

⁶⁷ Bývalý profesionální boxer a neúspěšný kandidát na prezidenta, který však svou volbu vzdal ve prospěch Petra Porošenka. V současnosti je Vitalij Kličko starostou Kyjeva. Byl také jedním z organizátorů protestů Euromajdanu.

spolupráce mezi těmito subjekty. V této kapitole budou nastíněny jednotlivé milníky a události, které od rozpadu SSSR významně ovlivnily formování ruské zahraniční politiky, způsob jednání Ruska na mezinárodní scéně i prostředky, které k prosazování svých zájmů používá. Rusku z pohledu jeho regionálních a globálních zájmů je věnována celá tato podkapitola z výše uvedených důvodů.

Krise komunistické ideologie, neschopnost řešit ekonomické a sociální problémy země a rostoucí nedůvěra obyvatelstva ve vedení představovaného komunistickou stranou. Toto byly problémy, se kterými se na přelomu 80. a 90. let 20. století snažil vypořádat Michail Gorbačov. Jedním z řešení, které mělo nastavit nové vztahy mezi centrem a republikami odmítajícími přežívající systém, měla být i nová svazová smlouva. Vznik této smlouvy a obavy z decentralizace existujícího systému byly v srpnu 1991 posledním impulzem pro zahájení vojenského puče, který měl dle jeho aktérů zastavit destrukci sovětského systému. Tento poslední nezdařený pokus o zastavení procesu změn v SSSR pak vyústil k tomu, že jednotlivé republiky začaly vyhlášovat samostatnost.

8. prosince 1991 pak v rezidenci Viskuli v Bělověžském pralese podepsali prezidenti Ruska Boris Jelcin, prezident Ukrajiny Leonid Kravčuk a předseda Nejvyšší rady Běloruska Stanislav Šuškevič Bělověžskou smlouvu o ukončení existence SSSR. Tato smlouva již byla zmíněna v předchozí podkapitole v kontextu vzniku organizace SNS.

Na mapě světa se tak po 69 letech opět objevilo Rusko, v nových hranicích, s nefungující ekonomikou a ztrátou svého postavení, které bylo budováno od konce 2. světové války. Na tyto změny Rusko nebylo samozřejmě vůbec připravené a na první období 90. let tak lze nahlížet jako na období formování nových státních institucí a realizaci radikálních ekonomických reforem spojených s přechodem k tržním vztahům. Toto období, prezentované především prezidentem Borisem Jelcinem bylo jednoznačně směřované na spolupráci se Západem, a především s USA, od kterých Rusko očekávalo pomoc a finanční podporu pro uskutečnění svých transformačních procesů. V tomto období pak také Rusko kvůli své slabosti nebylo schopno výrazně prosazovat své zahraniční zájmy a postupně opouštělo své pozice v jihovýchodní Asii a na Arabském poloostrově. Ve střední, východní a jihovýchodní Evropě došlo po rozpadu SSSR k výrazné orientaci těchto zemí na spolupráci se západními evropskými zeměmi a k výraznému ochlazení jejich vztahů s Ruskem. Obdobně se situace vyvíjela v bývalých sovětských republikách, které díky svému sousedství s Ruskem, a zejména z důvodu přežívající závislosti jejich ekonomik na ruských energetických zdrojích svou politiku vůči Rusku nemohly změnit tak radikálně. Nicméně, od počátku své samostatnosti začaly tyto

státy vyhledávat alternativy k partnerství s Ruskem. Pouze Estonsko, Litva a Lotyšsko se s ohledem na svou historii a obavy z ruského vlivu snažily urychleně dosáhnout pevnějších vztahů se západní Evropou. Tento proces postupného odcizení probíhal v nejbližším sousedství Ruska, které řešilo své vnitřní problémy ohrožující jeho samotnou existenci a na tyto procesy ve svém nejbližším okolí nebylo schopné aktivně reagovat.

Vladimír Putin pak na přelomu let 1999/2000 převzal Rusko v obrovském chaosu s nefungující ekonomikou, s oligarchií, která se již v podstatě zmocnila státních a regionálních institucí a s pokračujícím čečenským konfliktem. V tomto období nemělo Rusko objektivně sílu, ani čas reagovat na vývoj ve světě. Hlavní prioritou pro Rusko bylo vyřešení vnitřních problémů a stabilizace země. V zahraniční politice Vladimíra Putina byla na počátku jeho prvního prezidentského období jednoznačná orientace na Západ a USA s cílem navázat těsnou spolupráci s NATO a Evropskou unií. V podstatě lze vysledovat, že snahu o těsnější spolupráci se Západem deklaroval na počátku svého funkčního období každý ruský prezident, ať již to byl Boris Jelcin, Vladimír Putin nebo později Dmitrij Medveděv. Představy Ruska však nikdy nebyly naplněny a Rusko tak postupně redefinuje své národní zájmy s ohledem na hrozby a rizika, která mu hrozí a jež jsou dle jeho názoru především výsledkem hegemonie USA a snahou USA oslabit a izolovat Rusko. Ve svém vystoupení na mezinárodní bezpečnostní konferenci v Mnichově 10. února 2007 Vladimír Putin kritizoval jako nepřipustnou jednostrannou polaritu tehdejšího světa. Ve zmíněném vystoupení na mezinárodní bezpečnostní konferenci v Mnichově definoval Vladimír Putin základní události od konce studené války a bezpečnostní rizika, které jsou ze strany Ruska vnímány negativně a které slouží k obhajobě ruské zahraniční politiky, ruských geopolitických zájmů a metod jejich prosazování.

Přestože vystoupení Vladimíra Putina v Mnichově nevyvolalo u západních představitelů žádnou vstřícnou reakci a bylo označené jako pokus o obnovu studené války, pokračovalo Rusko ve svých pokusech o sjednocení s Evropou a vytvoření integrovaného prostoru od portugalského Lisabonu až po ruský Vladivostok, a to i v období napjatých vztahů s Evropskou unií po roce 2008. Ani tento projekt nezískal v Evropské unii patřičnou podporu a Rusko bylo opakovaně konfrontováno s požadavkem na dosažení evropských hodnot v Rusku, které by mělo fungovat jako právní stát (Salminen, 2015). Toto opakující se téma v jednáních se Západem Rusko vnímalo jako zástěrku pro destabilizaci ruské společnosti, která je založena na odlišných civilizačních hodnotách oproti těm západním. Vývoj vztahů Ruska se Západem, respektive s Evropskou unií a USA od konce studené války přinesl celou řadu pozitivních změn, spolupráci v boji s mezinárodním terorismem nebo vstup Ruska do IMF,

WB, G7, APEC, Partnerství pro mír. K žádnému sblížení nebo dokonce nějakému vyššímu stupni integrace však nedošlo.

Je zřejmé, že Rusko, které chce mít jako světová velmoc dlouhodobě prioritní vztahy s USA a Evropskou unií, velmi těžce nese přehlížení svých názorů a národních zájmů. Proto v situaci, kterou považuje za mezní, přikročí k velmi aktivnímu zastavení nebo nabourání procesů, jež vyhodnotí jako ohrožení svých zájmů. V případě Gruzie v roce 2008 Rusko zasáhlo vojensky s cílem zastavit proces sblížování Gruzie s NATO. Situace mezi Ruskem a Gruzii se zhoršovala od revoluce růží v roce 2003, která do prezidentského křesla vynesla Michaila Saakašviliho. Bezprostřední záminkou pro zásah ruské armády byly aktivity gruzínské armády, která se rozhodla silou vyřešit separatistické tendence Jižní Osetie. Výsledkem několikadenní války mezi Ruskem a Gruzii vznikly dva samostatné státy, Jižní Osetie a Abcházie, jejichž samostatnost uznává Rusko a některé další státy od 26. srpna 2008. Legálnost svého postupu zdůvodnilo Rusko stejným postupem, jaký byl využit při uznání nezávislosti Kosova, kdy většina zemí NATO a Evropské unie uznala nezávislost provincie na Srbsku i v rozporu s rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244. Tento krok Ruska v gruzínském konfliktu naznačil, že se již necítí být vázané mezinárodními normami, pokud Západ a USA tyto normy samy nerespektují. Akce Ruska v Gruzii měla dát najevo i to, že Rusko si do budoucna samo zvolí cestu, jak chránit zájmy ruských menšin⁶⁸ a své ekonomické a bezpečnostní zájmy.

V případě vyostřování zájmů Evropské unie, USA a Ruska na Ukrajině se dalo očekávat, že i zde pro Rusko existuje pomyslná hranice, za kterou již neustoupí. Dlouhodobá politická, ekonomická a společenská krize na Ukrajině nedávala žádnému z aktérů možnost prosadit své zájmy bez vyvolání dalších otřesů této rozvrácené země. Rusko nabízelo Ukrajině výhodnější nákup energetických surovin, navýšení finanční pomoci, zároveň i další možnosti přístupu na ruský trh. To vše s podmínkou, že se Ukrajina přestane zabývat hlubší integrací s Evropskou unií a možnou spoluprací s NATO. V opačném případě Ukrajině hrozilo omezením přístupu na trh zemí celní unie, celními bariérami a jako vždy zhoršenými možnostmi dovozu energetických surovin, na kterých je Ukrajina silně závislá. Již v době vyjednávání asociační dohody byly viditelné také snahy ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče, že v zájmu Ukrajiny je trojstranné jednání Evropské unie, Ukrajiny a Ruska, což se mu nepodařilo dosáhnout. Nová ukrajinská vláda se pak od počátku velmi negativně vymezila směrem k Rusku a svými kroky a výroky určitě přispěla k eskalaci ruských kroků

⁶⁸ Velká část obyvatel Jižní Osetie měla ruskou národnost a v mnoha případech také ruské pasy.

reagujících na změnu ukrajinské orientace. Rusko v minulosti několikrát opakovalo, že nemůže tolerovat, aby v jeho bezprostředním okolí vznikaly nepřátelské státy, s vojenskými základnami s možností bránit Rusku v přístupu k moři nebo k využívání tranzitních tras pro své produktovody. Diskuze o možném zrušení ruské vojenské základny na Krymu, nebo pokus o zrušení jazykového zákona z roku 2012 zbytečně radikalizoval již tak špatné ukrajinsko-ruské vztahy. Rusko proto opět použilo osvědčený, dle svého přesvědčení legální postup a „zorganizovalo“ referendum na Krymu, na jehož základě se obyvatelé ukrajinské Autonomní republiky Krym a města se zvláštním statutem Sevastopol dne 16. března 2014 vyslovili pro přičlenění Krymu k Ruské federaci. Následně vypukly ostré střety mezi příznivci nové vlády v Kyjevě a jejími kritiky ve východních oblastech Ukrajiny. V Doněcké a Luhanské oblasti se situace vyvíjela díky pasivitě ukrajinských úřadů, policie, SBU⁶⁹ a následně i armády takovým způsobem, že vzbouřenci mohli za pomoci Ruska vyhlásit Doněckou a Luhanskou lidovou republiku a již více jak dva roky vést s větší či menší intenzitou válku s regulérní ukrajinskou armádou a dobrovolnickými gardami. Rusku se tak podařilo zatáhnout již tak rozvrácenou a nestabilní Ukrajinu do zamrzlého konfliktu, kde žádná ze zúčastněných stran nemá zájem na kompromisních řešeních. Na tomto příkladu si Rusko, přes další sankce, které na něj vyhlásily USA a Evropská unie opět vyzkoušelo, jak může v případě neúspěchu svých cílů destabilizovat sousední země a testovat akceschopnost Západu. Rovněž v případě Ukrajiny použilo Rusko jako argument ochranu svých bezpečnostních zájmů a práv ruských menšin.

O eskalaci vztahů mezi Ruskem a Západem v posledních letech vypovídá například vyjádření mluvčího prezidenta Vladimíra Putina, který se ostře vyhradil proti možné participaci Ukrajiny ve strukturách NATO (Česká televize, 2014): *„Chtěli bychom slyšet stoprocentní garanci toho, že nikdo nebude přemýšlet o začlenění Ukrajiny do NATO,”* řekl mluvčí ruského prezidenta Dimitrij Peskov 11. listopadu 2014 v rozhovoru pro britskou BBC. *„Chceme slyšet, že Aliance se přestane přibližovat k ruským hranicím, že skončuje s pokusy porušit rovnováhu sil. Nic takového, bohužel, neslyšíme,”* poznamenal Peskov. Sám Vladimír Putin pak obvinil Spojené státy, že se snaží podmanit si Rusko. *„V dějinách se to ale nikdy nikomu nepodařilo a nikomu se to ani nepodaří,”* zdůraznil šéf Kremli.

30. prosince 2014 podepsal prezident Vladimír Putin novou verzi vojenské doktríny, která se od předchozí v řadě ohledů liší. Bezpečnostní expert František Šulc⁷⁰, na otázku, jakou změnu vidí v nové vojenské doktríně, co se týče vztahu Ruska k západní Evropě a potažmo

⁶⁹ Služba bezpečnosti Ukrajiny je ukrajinská kontrarozvědka, která vznikla v roce 1991.

⁷⁰ Publicista zabývající se bezpečnostní problematikou a bývalý zaměstnanec ministerstva obrany České republiky.

Severoatlantické alianci napsal (Natoaktual, 2015a): „*Rusko nevěřilo a nevěří Západu, především Severoatlantické alianci a USA a využívá je jen, když se mu to hodí, Rusko se cítí jako velmoc, či supervelmoc a chce, aby to tak bylo vnímáno.*“ Navíc doplňuje, že Rusko nevnímá Evropskou unii jako hrozbu zejména z důvodu její nejednotné a mnohdy názorově roztržité zahraniční politiky. František Šulc se rovněž vyjadřuje o vznikajících nepřátelských režimech v sousedních zemích Ruska, o nichž uvádí, že: „*Z pohledu Ruska je to pochopitelné a nejde o nic historicky unikátního. Podobné uvažování naleznete u většiny velmocí, například Čína se chová stejně, Spojené státy se v dobách vzestupu v 19. a především ve 20. století také tak chovaly. Zkrátka, pokud jste velmoc, musíte mít schopnost buď nastolit v okolí spřátelené či vazalské režimy, nebo vyvolávat chaos tak, aby byli všichni zaměstnáni hašením požárů a vám dali pokoj.*“ Další názor týkající se aktivit Ruska vyslovil v článku Geopolitika Washington-Moskva-Peking v polovině druhé dekády 21. století, část první Michael Romancov⁷¹, který mj. napsal, že (Natoaktual, 2015b): „*Maximum pro urychlení pádu USA dělá Rusko, které od hlasité kritiky v podstatě všech amerických aktivit a diplomatické podpory svých favoritů (Sýrie, Libye) přešlo k aktivnímu používání síly (Gruzie, Ukrajina) a pokusům destabilizovat situaci v problematických regionech dodávkami moderních zbraňových systémů (Írán, Venezuela).*“

Záměrem této podkapitoly bylo představit základní atributy vývoje Ruska od konce studené války, které přispěly k formování jeho zahraničních aktivit, jež svým působením zapadají i do ukrajinského prostoru. Cílem však nebylo ospravedlnit kroky Ruska v ukrajinské krizi, nýbrž nastínit motivy a důvody, které vedly k tomu, že se Rusko tímto způsobem profiluje. Rusko, které si cítí být stále více vytlačované z „evropského“ prostoru se opakovaně vrací ke svému euroasijskému projektu, který formuloval již Jevgenij Primakov (2010). Ten mimo jiné ve své knize formuloval celou řadu zájmových oblastí Ruska, bez kterých se Rusko neobejde. Primárně se však ve své publikaci zaměřuje na nejkritičtější témata mezi Ruskem a USA a přináší náhled z ruské strany na americkou zahraniční politiku. Závěrem této podkapitoly je nutno připomenout fakt, že současné Rusko se zdá být dostatečně silné na to, aby své zájmy prosazovalo a hájilo i vojenskou silou. Otázkou tedy je, pokud existují mezi Západem a Ruskem natolik antagonistické názory na hodnocení jednání druhé strany, zda opravdu vede cesta konfrontací, sankcí a eskalace globálních problémů ke sbližování stanovisek obou stran?

⁷¹ Publicista a politický geograf působící na katedře politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a na Metropolitní univerzitě Praha.

3.4 Dílčí shrnutí

V rámci této kapitoly byla provedena analýza zahraničního obchodu Ukrajiny. Cílem bylo zjistit komoditní strukturu, obchodní partnery a význam zahraničního obchodu pro Ukrajinu, který se ukázal jako velký, protože import i export zboží a služeb zaujímá vysoký podíl na HDP Ukrajiny. Co se týká obchodních partnerů, nejvýznamnějšími pro Ukrajinu jsou Evropská unie, Rusko, Čína, Bělorusko a také Turecko nebo Egypt. Zajímavé také bylo srovnání výdajů na armádu k celkovému HDP, což poukázalo na to, že Ukrajina a Rusko mají dvojnásobný podíl investic do armády na HDP oproti ostatním zkoumaným zemím.

Součástí kapitoly byl také nástin participace Ukrajiny ve vybraných mezinárodních organizacích. Ukrajina je mimo jiné členem OSN, WB, IMF, OBSE nebo také přidruženou zemí při NATO. Zde se jedná o poměrně stručný výčet, s ohledem na zaměření diplomové práce se nejedná o příliš relevantní záležitosti i přes značnou účast mezinárodních organizací, jako je IMF ve financování ukrajinské ekonomiky.

Jádrem této kapitoly byly nejpalčivější současné politické problémy Ukrajiny, kterými jsou jednoznačně korupce a s tím spojená oligarchie a rostoucí globální zájmy Ruska, přestože svou úlohu v současné situaci Ukrajiny má také Evropská unie. V rámci jednotlivých podkapitol pak byl vymezen stručný vývoj vztahů od roku 1991 mezi Ukrajinou a Evropskou unií a mezi Ukrajinou a Ruskem. Zejména v případě Ukrajiny a Evropské unie bylo poukázáno na citelné zaměření Ukrajiny a zájem o integraci s Evropskou unií. Vyjádřením tohoto tvrzení je značné množství smluv a ujednání mezi Ukrajinou a Evropskou unií, úzká obchodní spolupráce v rámci DCFTA a finanční podpora Evropské unie pro Ukrajinu. V případě rusko-ukrajinských vztahů se jednalo spíše o nástin nejpalčivějších problémů, které se mezi oběma státy od rozpadu SSSR řešily a dodnes ještě řeší. Závislost Ukrajiny na ruském plynu je neoddiskutovatelným faktem a byla jí věnována pozornost i v rámci této kapitoly, včetně uvedených sporů a plynových krizí.

Samotná podkapitola byla věnována vývoji Ruska po rozpadu SSSR s cílem přinést, co nejobjektivnější pohled na to, jak se vyvíjí pozice dominantního ukrajinského souseda od začátku 90. let 20. století. Rusko se od rozpadu SSSR nacházelo ve velkém útlumu. Nicméně, stupňující se globální a zejména pak i regionální problémy v případě Ukrajiny a dříve Gruzie, donutily Rusko jednat. Smyslem této podkapitoly věnující se vývoji Ruska od rozpadu SSSR, bylo nastínit globálně-politické zájmy Ruska a umožnit čtenáři získat náhled na to, proč Rusko vstoupilo do Gruzie, a proč se aktivně projevuje i v konfliktu na Ukrajině.

4 Perspektivy budoucího směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace

Cílem poslední kapitoly je nastínit představu budoucí spolupráce Ukrajiny a Evropské unie, a blíže naznačit její možný vývoj. Jaká bude role Ukrajiny v procesu evropské integrace? Jaké překážky brání Ukrajině, aby se blíže integrovala do Evropské unie? Je vůbec Ukrajina vnímána jako potenciální partner, který má co nabídnout? Tyto otázky by měly být zodpovězeny v této kapitole. Dílčím cílem kapitoly je pak představit další možnosti budoucího vývoje, který nutně nemusí být spojen s integrací Ukrajiny do struktur Evropské unie.

4.1 Překážky bránící směřování Ukrajiny do struktur evropské integrace

Současné politické problémy Ukrajiny a jejich příčiny byly zmíněny v předchozí kapitole. Jedná se zejména o rozdělenou ukrajinskou společnost, vysokou míru a rozšíření korupce a roli oligarchie v ovlivňování státu. Nejvýznamnější překážkou je bezesporu ozbrojený konflikt na východě Ukrajiny a anexe Krymu Ruskem. Cílem následující podkapitoly je nastínit překážky, které brání budoucí spolupráci Ukrajiny a Evropské unie.

4.1.1 Rusko-ukrajinský konflikt

Okolnosti krize na Ukrajině v souvislosti s ruskou intervencí a také příčiny této krize již byly několikrát zmíněny. Přesto je vhodné chronologicky vymezit milníky současného rusko-ukrajinského konfliktu, jenž byl podrobněji zmíněn zejména v kapitolách 3.2.2 a 3.3.3. Zejména pak to, jak rusko-ukrajinský konflikt brání integraci Ukrajiny do Evropské unie.

Jak už bylo několikrát zmíněno, předzvěstí současného stavu Ukrajiny bylo oznámení prezidenta Viktora Janukovyče, že nepodepíše připravenou asociační dohodu s Evropskou unií. Viktor Janukovyč pod ruským nátlakem odmítl v listopadu 2013 podepsat smlouvu a své rozhodnutí odůvodnil tím, že daná dohoda není pro Ukrajinu výhodná. V podstatě ihned poté, co ukrajinská vláda oznámila zrušení plánovaného podpisu asociační dohody s Evropskou unií, vypukla série protestů a demonstrací. Ústředním místem protestů se stalo kyjevské Náměstí nezávislosti⁷², které se stalo centrem pro vyjádření nespokojenosti ukrajinských občanů již v minulosti během Oranžové revoluce. S postupem času demonstranti protestující zejména za odstoupení prezidenta Viktora Janukovyče, podpis asociační dohody a také za osvobození uvězněné Julie Tymošenko, obsadili několik úředních budov na náměstí a jejich chování se rychle radikalizovalo. V reakci na rostoucí nepokoje byly na místo povolány bezpečnostní síly, aby ukončily vzniklou situaci. Od ledna 2014 až do konce února 2014 docházelo k rozsáhlým střetům mezi vládními jednotkami a demonstranty, z nichž bylo mnoho zatčeno

⁷² Ukrajinsky Majdan Nezaležnosti.

a došlo také k početným zraněním a úmrtím, zejména v řadách protestujících občanů. Nepokoje se stupňovaly až do 20. února 2014, kdy došlo k nejkrvavějším srážkám a při pouličních bojích zahynulo více jak 200 lidí. Přestože násilné demonstrace pokračovaly a jejich agresivní potlačování ze strany bezpečnostních složek taktéž, docházelo i s mezinárodním přispěním k vyjednávání mezi opozicí a stávající ukrajinskou vládou. Viktor Janukovyč sice 21. února přijal kompromisní řešení o vytvoření prozatímní vlády a propuštění zadržených protestantů z Majdanu. Tato dohoda však ve skutečnosti nebyla nikdy naplněna. Revolučně naladěný Majdan odmítl tento kompromis a za takto vypjaté situace Viktor Janukovyč utíká do Ruska, kde získal útočiště. 23. února se stal dočasným prezidentem Oleksandr Turčynov, tehdejší předseda Nejvyšší rady, a sestavením vlády pověřil Arsenije Jaceňuka, který byl od roku 2010 lídrem politické opozice. Původní projevy nesouhlasu s ukrajinskou vládou však následně přerostly v celoukrajinský konflikt, který eskaloval na pozadí názorových a jazykových rozdílů mezi západní a východní Ukrajinou.

Rusko v tomto období nestálo nečinně v pozadí konfliktu, ale naopak aktivně podporovalo již útěk Viktora Janukovyče z Ukrajiny do Ruska. Poté, co ukrajinské opoziční síly zvítězily, bylo zřejmé, že Rusko nenechá tyto události bez odezvy. Navíc v budoucnu reálně hrozil vstup Ukrajiny do NATO, a Rusko opakovaně deklarovalo, že takový vývoj je z jeho pohledu nepřijatelný s ohledem na umístění Černomořské flotily v Sevastopolu. Proto Rusko za pomoci propagandistických nástrojů mobilizovalo občany sídlící na Krymu, aby začali vyjadřovat svou nespokojenost s podřízením se ukrajinské vládě. Již v průběhu ledna a února 2014 začalo Rusko vysílat na Krym ozbrojené jednotky, které pak v civilních oděvech obsazovaly vládní úřady a organizovaly blokády ukrajinských jednotek na Krymu. 16. března na základě referenda se ruskojazyční⁷³ obyvatelé Krymu rozhodli odtrhnout od Ukrajiny a připojit se k Rusku. S rostoucími nepokoji na východě Ukrajiny se proruští separatisté zmocnili klíčových vládních úřadů v Doněcké a Luhanské oblasti a 7. dubna 2014 vyhlásili Doněckou lidovou republiku a 27. dubna 2014 Luhanskou lidovou republiku, obě nezávislé na ukrajinské vládě. Nicméně, tyto republiky nezahrnují celé území bývalých ukrajinských oblastí, ale jen jejich určité části. Krymská autonomní republika, Doněcká lidová republika a Luhanská lidová republika jsou do dnešního dne sporné a oficiálně nikým⁷⁴ neuznávané samozvané státy. Současná vláda Ukrajiny stále vede ozbrojenou válku proti proruským separatistům na východě země a považuje obě nově vzniklé republiky za teroristické

⁷³ Ukrajinci a Krymští Tataři referendum bojkotovali a zejména otázka Krymských Tatarů bude muset být v budoucnu řešena s ohledem na jejich požadavky autonomního státu.

⁷⁴ S výjimkou Ruska.

organizace. Nová ukrajinská administrativa a bezpečnostní složky byly naopak úspěšné v dalších částech Ukrajiny, kde se jim podařilo udržet pořádek a zabránit proruským separatistům podporovaným Ruskem, aby se zmocnili i území v Charkovské oblasti a Oděské oblasti.

V polovině roku 2014 vrcholily boje na východě Ukrajiny, a důsledkem bylo také sestřelení civilního letadla Malajské společnosti, která na lince do Amsterdamu přepravovala 17. července 2014 převážně nizozemské pasažéry. 5. září 2014 bylo v Minsku uzavřeno příměří mezi kyjevskou vládou premiéra Arsenije Jaceňuka a proruskými separatisty pod záštitou OBSE a za účasti nejen zástupců ukrajinské vlády, ale i ruské vlády a obou neuznávaných republik. Jednoznačným cílem dohody bylo oboustranné zastavení bojů a ukončení války na Ukrajině tím, že se ukrajinská vláda zaváže k decentralizaci moci a přidělí dočasně autonomní režim oběma vzniklým republikám. Dohodnuté příměří však nepřijalo žádná konkrétní data, do kdy se mají podmínky naplnit a ani konkrétní kroky, které mají obě strany zavést. To v zásadě předurčilo dohodu k tomu, že zůstane jen na papíře a příměří nebude dodržováno. Po definitivním neúspěchu původní Minské dohody zprostředkovala německá kancléřka Angela Merkelová a francouzský prezident Francois Holland jednání v běloruském Minsku spolu s ruským prezidentem Vladimírem Putinem, ukrajinským prezidentem Petrem Porošenkem a představiteli proruských separatistů Luhanské a Doněcké lidové republiky. Výsledkem jednání byla 12. února 2015 nová dohoda o příměří na východě Ukrajiny známá jako Minsk II, nebo také Druhá minská dohoda. Příměří mělo vstoupit v platnost v noci ze 14. na 15. února, ovšem ani v tomto případě nebylo příměří plně respektováno a podle zpráv OBSE není v jednotlivých případech respektováno dodnes. Dokument obsahuje celkem 13 opatření, do velké míry totožných s původní Minskou dohodou. Zavazuje obě strany k ukončení bojů a vytvoření demilitarizované zóny rozdělující oba tábory, zavazuje Ukrajinu k vydání amnestie vzbouřencům a decentralizaci vlády umožňující autonomii oběma republikám. Smlouva zároveň stanovuje oběma stranám, aby umožnily monitorování ze strany OBSE. Pravdou je, že od podepsání Druhé minské dohody již neproběhly zásadní změny ve frontových liniích a území zisky ukrajinské či separatistické strany, ale realitou zůstává, že tento konflikt je stále aktivní. Podle monitorovacích zpráv OBSE dochází pravidelně k oboustrannému porušování příměří a je nesporné, že separatisté disponují moderními ruskými zbraněmi, které se před konfliktem nemohly nacházet na území Ukrajiny. Ruská strana však toto tvrzení důsledně popírá. V současnosti je také možné konstatovat, že otázka Krymu

nejspíše nebude řešena a Rusko nebude o budoucnosti Krymu s nikým jednat, jakož ani uznávat případné závěry Mezinárodního soudního dvora, pokud budou v rozporu s tvrzením Ruska.

Jaká je tedy situace v roce 2017? V Evropě, v zemi sousedící s členskými státy Evropské unie existuje zamrzlý konflikt, který v budoucnu může vyústit do tří možných scénářů. Podle prvního scénáře Ukrajina přistoupí na požadavky Ruska, čímž dojde ke změně ústavy a v rámci federativního uspořádání budou mít Doněcká a Luhanská lidová republika zajištěnou autonomii. Podle druhého scénáře dojde k prohlubování střetu mezi Ukrajinou a separatisty, což povede k eskalaci jejich požadavků na připojení k Rusku. Jestliže Rusko doposud na obdobné požadavky představitelů separatistů veřejně nereagovalo, může na pozadí prohlubující se humanitární krize obě území přijmout a pod vojenskou hrozbou zajistit mír na linii střetů s ukrajinskou armádou. Podle třetího scénáře nebude Rusko chtít oficiálně připojit obě území a zvolí obdobný postup jako v případě Podněstří, na což také upozorňuje Rychlík et al. (2015). Doposud se však Rusko snaží víceméně tajit svou účast v bojích ve východní části Ukrajiny a oficiálně Kreml neprezentuje operaci jako zásah Ruska a ruské armády.

Ukrajina se stala nárazníkovým pásmem mezi západní Evropou a Ruskem, a mnoho států tak na ní bohužel nahlíží. Zamrzlý konflikt na východě Ukrajiny znesnadňuje možnou budoucí integraci Ukrajiny do Evropské unie.

4.1.2 Vzájemné sankce Evropské unie a Ukrajiny vůči Rusku

Překážkou bránící užší spolupráci Ukrajiny a Evropské unie jsou také vzájemné sankce Evropské unie a Ukrajiny proti Rusku. Tato sankční opatření samozřejmě souvisí s anexí Krymu ze strany Ruska, na což reagovala Evropská unie sankcemi, jež svými dopady poškozují také ekonomiky členských států. Současně Rusko zavedlo sankce na zboží z Evropské unie a uvalilo také obchodní embargo na Ukrajinu. Proto je v rámci této diplomové práce nahlíženo na sankce jako na překážku mezi Ukrajinou a Evropskou unií, protože zavedení ruských sankcí představuje pro ukrajinskou ekonomiku zásadní problém. Časový a obsahový přehled vývoje sankčních opatření Evropské unie vůči Rusku uvádí Generální sekretariát Rady (2017b).

Evropská unie postupně od března 2014 zavádí opatření vůči Rusku z důvodu podpory destabilizačních tendencí na Ukrajině a následně zavádí i exportní sankce v červnu 2014 po protiprávní anexi Krymu⁷⁵. Evropská rada také pozastavila jednání s Ruskem o vízové

⁷⁵ V souvislosti s protiprávní anexí Krymu uvalila Evropská unie exportní sankce vůči Krymu a Sevastopolu. Platnost omezujících opatření byla 17. června 2016 prodloužena do 23. června 2017.

liberalizaci a v rámci těchto diplomatických sankcí bylo zrušeno konání summitů Evropské unie s Ruskem a ukončena jednání o nové dohodě s Ruskem. Evropská unie sáhla rovněž k individuálním sankcím v podobě zmrazení majetku a omezení cestování vůči 150 osobám a 37 subjektům, u nichž byla prokázána odpovědnost za zásahy do svrchovanosti a územní celistvosti Ukrajiny. Platnost individuálních omezujících opatření pak byla 13. března 2017 prodloužena Evropskou radou do 15. září 2017. Během července a září 2014 se Evropská rada rozhodla zavést také sektorové hospodářské sankce⁷⁶ vůči konkrétním odvětvím. V březnu 2015 rozhodl summit Evropské rady o navázání sankcí na implementaci Druhé minské dohody, a protože jednotlivé body dohody nebyly splněny do 31. prosince 2015, byla opět prodloužena platnost ekonomických sankcí vůči Rusku do 31. července 2016, kdy následně byly opět prodlouženy původně do 31. ledna 2017. Během jednání Evropské rady pak došlo k dalšímu posouzení dodržování Druhé minské dohody a bylo rozhodnuto o prodloužení hospodářských sankcí vůči Rusku do 31. července 2017.

Z odborného podkladu: „*Dopad ekonomických sankcí EU uvalených na Ruskou federaci*“ zpracovaného institutem Evropské hodnoty (2015), který se zaměřuje na analýzu dopadů ekonomických sankcí Evropské unie vůči Rusku, vyplývá, že byt' jsou dopady sankcí na ruskou ekonomiku viditelné, zásadní ekonomický propad ruské ekonomiky ovlivňují spíše klesající cena ropy a strukturální ekonomické problémy země. Ze studie také vyplývá, že nejcitelněji se západní sektorové sankce v ruské ekonomice projevují ve finanční oblasti, ve které bylo mnoha významným ruským společnostem zamezeno vstupovat na západní kapitálové trhy. Je vhodné také zmínit zajímavý následek sankcí, který zmiňuje studie v podobě přeorientování Ruska na asijský trh. Mezi Ruskem a Čínou došlo k podepsání mnoha dohod, například dohody o exportu plynu do Číny v hodnotě 400 miliard USD.

Rusko muselo také určitým způsobem reagovat na sankce Evropské unie. Proto vydalo v srpnu 2014 opatření zamezující dovoz vybraných zemědělských výrobků ze zemí uplatňujících sankce vůči Rusku. Během ledna 2015 navíc Rusko zavedlo další proti sankční opatření omezující nákup strojírenských výrobků z cizích zemí.

Dopady oboustranných sankcí se však projevily také v ekonomických záležitostech členských zemí Evropské unie. Jak uvádí institut Evropské hodnoty (2015), u jednotlivých zemí se dopady liší v ohledu na závislost na exportu konkrétní unijní země do Ruska.

⁷⁶ Omezení přístupu významných ruských finančních institucí na primární a sekundární kapitálové trhy Evropské unie, zákaz obchodu se zbraněmi a zákaz přístupu Ruska k technologiím využívaným pro těžbu ropy.

Zmíněná studie pak uvádí Španělsko jako konkrétní příklad země postižené oboustrannými sankcemi. Ruský zákaz dovozu potravin do Evropské unie působí škody v zemědělském sektoru země a obdobně jsou na tom také Irsko nebo Itálie. S negativními dopady oboustranných sankcí se ve velké míře potýkala také polská ekonomika, která je do velké míry orientována na vývoz zemědělských produktů a hodně zasažena byla také litevská ekonomika v souvislosti s omezeným vývozem mléčných produktů. Nicméně, studie také v případě dopadů sankcí na unijní ekonomiky připouští, že se jedná do velké míry o následek recese ruské ekonomiky a prudkého oslabení ruského rublu, což by způsobilo pokles vývozu unijních zemí do Ruska i bez ohledu na uvalení sankcí.

V případě dopadů rusko-ukrajinského konfliktu na ekonomiku České republiky je příhodné doplnit, že obchodními vztahy České republiky s Ruskem a Ukrajinou, a také dopady sankcí na českou ekonomiku se zabývají Fojtíková a Vahalík (2015). Ve své publikaci analyzují dopady sankcí na českou ekonomiku, přičemž z analýzy vyplývá, že oboustranné sankce mezi Evropskou unií a Ruskem způsobily negativní dopad na zahraniční obchodní vztahy České republiky s Ruskem. Přesto u ostatních členských zemí Evropské unie jsou tyto propady v zahraničním obchodě markantnější, což také potvrzuje výše zmíněná studie institutu Evropské hodnoty (2015).

Závěrem je nutno dodat, že v případě ruských obchodních opatření vůči Ukrajině se nejedná pouze o obchodní sankce, ale také o ukončení spolupráce v rámci zóny volného obchodu mezi Ukrajinou a Ruskem. Dohoda o zóně volného obchodu zemí SNS byla podepsána 18. října 2011 Ruskem, Ukrajinou, Běloruskem, Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem, Moldavskem a Arménií a nahradila tím dosavadní bilaterální a multilaterální dohody mezi těmito státy⁷⁷. S ohledem na to, že se blížil termín spuštění prozatímního uplatňování DCFTA Ukrajiny a Evropské unie od 1. ledna 2016, shodly se státy Euroasijské hospodářské unie na zavedení prozatímního systému provádění celních kontrol pro bezcelní zboží z Evropské unie, které se přes Ukrajinu mohlo dostat na území zemí Euroasijské unie. V prosinci 2015⁷⁸ pak Rusko pozastavilo smlouvu o volném obchodu s Ukrajinou s účinností od 1. ledna 2016, přičemž ostatní členské země Euroasijské unie ponechaly dohodu o volném obchodu v platnosti. Ukrajina tím ztratila výhodu bezcelního přístupu na ruský trh, což se projevilo ve vzájemném obchodě s Ruskem, jak dokazují grafy uvedené v kapitole 3.1.2.

⁷⁷ Tyto státy navíc spolu tvoří Euroasijskou hospodářskou unii spolupracující na bázi celní unie.

⁷⁸ Ukrajinský parlament rovněž v prosinci 2015 deklaroval ukončení dohody o volném obchodě s Ruskem a zároveň uvalení obchodního embarga na Rusko.

Výše zmíněné sankce představují další překážku budoucímu rozvoji spolupráce mezi Ukrajinou a Evropskou unií. Ukrajinská ekonomika od propuknutí krize a zhoršení vztahů s Ruskem v roce 2013 vykazuje negativní vývoj, jak bylo poukázáno v rámci ekonomických ukazatelů v předešlých kapitolách. Dochází také k poklesu vzájemného obchodu mezi Ruskem a Ukrajinou a vzhledem k tomu, že vzájemný obchod Evropské unie s Ukrajinou byl úzce spojen také s Ruskem, zhoršily se po zavedení sankcí a potravinového embarga ze strany Ruska rovněž obchodní vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem.

Otázkou samozřejmě zůstává, jak se otázka sankcí bude vyvíjet do budoucna. Pokud budeme předpokládat, že minimálně otázka Krymu nebude vyřešena ve prospěch Ukrajiny, měly by tyto sankce pokračovat? Jak již bylo naznačeno výše, jejich účinnost na změnu chování Ruska je zatím nulová a všechny dotčené subjekty mohou pouze počítat dopady těchto sankcí na své ekonomiky a dohadovat se, koho sankce postihly více a koho méně. Navíc je zřejmé, že celá řada firem a politiků zemí Evropské unie, přes oficiálně deklarovanou podporu sankcím, tyto sankce nedodržuje. Jako příklad je možné uvést účast celé řady zástupců z členských zemí Evropské unie na Mezinárodním ekonomickém fóru v Jaltě na Krymu během dubna 2017.

Pro shrnutí je vhodné uzavřít problematiku sankcí s konstatováním, že vzájemné obchodní sankce spjaté s rusko-ukrajinským konfliktem sice představují vážný problém, nikoliv však neřešitelnou překážku pro budoucí integraci Ukrajiny do Evropské unie.

4.1.3 Postoj jednotlivých členských států Evropské unie k Ukrajině

Překážku budoucímu směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace mohou představovat jednotlivé členské státy Evropské unie. Jedním ze současných příkladů negativního postoje k Ukrajině je Nizozemsko, které již bylo zmiňováno jako poslední stát Evropské unie, jež neratifikoval asociační dohodu. Nizozemští občané 6. dubna 2016 odmítli asociační dohodu s Ukrajinou v referendu. Přestože tyto výsledky nebyly právně závazné, odmítla nizozemská vláda ratifikovat dohodu a požadovala záruky, aby podepsání dohody neznamenovalo automaticky vstup Ukrajiny do Evropské unie a přístup ukrajinských občanů na unijní trh a ani společnou finanční a vojenskou spolupráci ve prospěch Ukrajiny. Nizozemsko pak požadované záruky ostatních členských států Evropské unie získalo během unijního summitu v Bruselu 15. prosince 2016, což následně umožnilo nizozemské vládě předložení návrhu zákona k ratifikaci dohody parlamentu. Poslanecká sněmovna nizozemského parlamentu schválila tento kompromisní návrh dohody během jednání 23. února 2017 a dalším krokem je hlasování v nizozemském Senátu. Do současného data nebyla tato záležitost uzavřena, čemuž přispěly také nedávné parlamentní volby v Nizozemsku, které zůstává

posledním unijním státem, jež dohodu neratifikoval. Závěrem je potřeba zmínit, že svou roli v odmítavém postoji nizozemské veřejnosti sehrálo sestřelení civilního letadla na lince do Amsterdamu v červenci 2014.

Vztahy mezi členskými státy Evropské unie a Ukrajinou byly také ovlivněny sankčními opatřeními proti Rusku. Celkový postoj Evropské unie k ukrajinské krizi je v případě sankcí zcela zřetelný, protože všechny členské státy se podílejí na tomto postupu. Ovšem názory jednotlivých členských zemí na ruské sankce se liší. Je patrné, že s ohledem na vliv oboustranných sankcí mezi Ruskem a Evropskou unií na konkrétní unijní ekonomiky se formují i mírné projevy nesouhlasu. Tato nejednotnost zahraniční politiky Evropské unie může na venek vzbuzovat negativní ohlasy, protože to dává signál o nejednotném postoji zemí Evropské unie k ukrajinské krizi a ke společnému řešení v podobě sankčních opatření. S tím, jak se jednotlivé země potýkají s následky sankcí, dochází k projevům nesouhlasu členských států Evropské unie jako v případě slovenského premiéra Roberta Fica. Pro slovenský automobilový průmysl a také turismus je spolupráce s Ruskem důležitá, což vedlo Roberta Fica k označení unijních sankcí vůči Rusku za kontraproduktivní a škodící slovenské ekonomice během setkání s Vladimírem Putinem v Moskvě na konci srpna 2016. Obdobně se veřejně vyjádřili také český prezident Miloš Zeman a maďarský premiér Viktor Orbán. Posledním státem zemí Visegrádské skupiny⁷⁹ a dá se říci, že největším „nepřítelem“ ruské agrese je Polsko, které se obecně zasazuje spíše za pokračování sankcí proti Rusku, přestože byla polská ekonomika následkům sankcí negativně ovlivněna, jak bylo výše zmíněno.

V případě polsko-ukrajinských vztahů nelze hovořit o ideálních poměrech, protože dodnes nebyla uzavřena otázka masakru polských občanů během druhé světové války, což bylo již v průběhu práce několikrát zmíněno. V roce 2015 po svém zvolení do prezidentského úřadu se odmítl Andrzej Duda setkat se svým ukrajinským protějškem Petrem Porošenkem s ohledem na jeho rozhodnutí podepsat zákon o uznání UPA jako hrdinské organizace a s tím spojené možnosti trestního stíhání a uvěznění v případě neuznání a kritiky činnosti UPA. Toto do budoucna určitě bude vážnou překážkou rozvoje další spolupráce Ukrajiny a Polska. Zároveň může Polsko využít svého postavení v Evropské unii a vázat vstřícná rozhodnutí směrem k Ukrajině v závislosti na změně ukrajinského názoru na roli UPA.

Postoje jednotlivých členských států Evropské unie k případnému členství Ukrajiny se mohou ještě v budoucnu ukázat jako velkou překážkou, protože pro přistoupení nového člena

⁷⁹ Politická spolupráce Polska, České republiky, Slovenska a Maďarska.

musí souhlasit všechny členské státy Evropské unie. Jak nám ukázaly některé případy v minulosti, není jednoduché začlenit do struktur Evropské unie zemi, která nemá celistvé území a v zásadě je rozdělena. Řeč je o přístupu Kypru do Evropské unie, což se dodnes jeví jako diplomatická překážka pro budoucí vstup Turecka do Evropské unie. Důvodem je rozdělení Kypru na severní tureckou část a jižní řeckou část. Turecká část Kypru zabírá přibližně třetinu ostrova a byť je občas prezentována jako samostatná republika zvaná Severní Kypr, je uznávána pouze Tureckem.

V případě Ukrajiny a jejího možného členství v Evropské unii tedy bude nutné eliminovat všechny problémy, které by mohly do budoucna bránit jejímu přijetí. Jedná se opět o ukončení ozbrojeného konfliktu, vymezení, byť prozatímních hranic, sjednocení rozdělené společnosti. Zároveň bude muset přijatelným způsobem dojít k vyrovnání se s kontroverzními historickými událostmi.

4.1.4 Role oligarchie a korupce na Ukrajině

Jak bylo zmíněno v podkapitole 3.2.2 věnující se problematice evoluce korupce a oligarchie na Ukrajině, jedná se o zásadní problém, který je rovněž příčinou rusko-ukrajinských sporů. Zároveň ukrajinská oligarchie a vysoká míra korupce v zemi brzdí další rozvoj ukrajinské ekonomiky a případně začlenění Ukrajiny do struktur Evropské unie. Právě politika vzájemné spolupráce Evropské unie s Ukrajinou a finanční pomoc východní zemi je vázána na vyřešení problémů institucionální a politické nestability země provázených špatným stavem správy veřejných financí. Právě na tyto aspekty upozorňuje zvláštní auditní zpráva⁸⁰ Evropského účetního dvora (2016) hodnotící unijní pomoc na Ukrajině. Jak uvádí auditní zpráva, jejím cílem bylo posoudit přiměřenost a kvalitu pomoci Evropské komise a Evropské služby pro vnější činnost v období mezi léty 2007 až 2015. Tato pomoc se zaměřovala na transformaci Ukrajiny ve stát, který zásadně vylepší správu veřejných financí a provede zásadní reformy v boji proti korupci a reformy v oblasti plynárenství. V auditní zprávě je rovněž zdůrazněna problematika vlivu osobních zájmů na tvorbu veřejné politiky, čímž je myšlen vliv oligarchie na ukrajinské hospodářství, politiku a také na sdělovací prostředky. Na tyto negativní skutečnosti bylo rovněž upozorněno v podkapitole 3.3.2, kdy byli rovněž uvedeni nejznámější oligarchové na Ukrajině, včetně stručného popisu jejich majetků a činností. Auditní zpráva prokázala konkrétní výsledky v oblasti reformy správy veřejných

⁸⁰ Evropský účetní dvůr ve zprávě informuje o výsledcích auditů výkonnosti a auditů v souvislosti se zaváděnými právními předpisy v konkrétních oblastech rozpočtových pravidel, správy veřejných věcí a v oblasti řízení (Evropský účetní dvůr, 2016).

věcí a také mírné zlepšení protikorupčního rámce na Ukrajině. Ve zprávě je však ukrajinské vládě vytýkáno, že v podstatě až do roku 2014 nevyvíjela zásadní úsilí v reformním procesu, což mělo vliv na opožděné či mnohdy neúplné výsledky v konkrétních bodech spolupráce. Audit v rámci hodnocení správy v plynárenství a zajištění bezpečnosti dodávek plynu přes Ukrajinu ukázal na částečné zlepšení. Do roku 2014 však byl dialog mezi Ukrajinou a Evropskou unií týkající se sektoru plynárenství neúspěšný a pozitivní dopady v podobě zvýšení bezpečnosti dodávek plynu přes Ukrajinu byly těžko hmatatelné. Od roku 2014 však již tato spolupráce v plynárenství přinesla konkrétní výsledky, z nichž nejvýznamnější je patrně přijetí zákona o plynárenství v dubnu 2015, který je v souladu s třetím energetickým balíčkem Evropské unie a hlavním cílem zákona je zrušení monopolu oligarchie⁸¹ v plynárenském sektoru.

Jak uvádí Evropský účetní dvůr (2016), rizika spojená s oligarchickým systémem na Ukrajině jsou od roku 2010 stále častěji zdůrazňována Evropskou komisí, která upozorňuje na nefunkční veřejnou správu, korupci od nejnižších po nejvyšší politické posty nebo také na využívání veřejných financí ve vlastní prospěch několika jedinců. Evropská komise několikrát upozorňovala na tato rizika a za pomoci oficiálního dialogu se snažila pracovat na odstranění korupčního jednání ze struktury ukrajinské správy. Evropská komise podle závěrů auditu vkládala naději do prováděných reforem, mezi které patřily iniciace pro reformní opatření v oblasti veřejných a pro boj s korupcí. Ukrajinská vláda v těchto případech začala v roce 2014⁸² v oblasti tvorby protikorupčních právních předpisů spolupracovat s občanskou společností, což vyústilo v přijetí důležitých protikorupčních reforem a zákonů⁸³. Dalšího pokroku zaznamenala Ukrajina v případě založení nových protikorupčních institucí, Ukrajinského národního protikorupčního úřadu, Národní agentury pro prevenci korupce a Národní rady pro protikorupční politiku v roce 2015.

V souvislosti se zahájením kampaně ukrajinské vlády proti korupci a oligarchii v roce 2015, respektovaly ukrajinské orgány požadavky Evropské unie, kterými stále aktuálně jsou vymanění se z ekonomického a politického vlivu ukrajinské oligarchie. V souvislosti s rozvíjenou protikorupční iniciativou byla zahájena vyšetřování a také stíhání jednotlivých oligarchů, rovněž byla prováděna kontrola jejich majetku zejména v oblasti energetiky. Tato opatření namířena proti oligarchům se v některých případech obrátila, protože sami začali

⁸¹ V případě plynárenství se jedná o osobu Dimitra Firtaše.

⁸² V říjnu 2014 přijala ukrajinská vláda protikorupční balíček, který zavedl strategii pro boj s korupcí 2014-2017 a dvě nové protikorupční instituce, které jsou zmíněny v rámci textu níže.

⁸³ V roce 2014 přijala ukrajinská vláda protikorupční zákon o přidělování státních zakázek.

navrhovat reformy na Ukrajině, jako například prostřednictvím zřízené Agentury pro modernizaci Ukrajiny, ve které oligarcha působící v oblasti energetiky předložil vlastní plán modernizace Ukrajiny a začal vyjednávat se zástupci Evropské unie o zisku finanční podpory a dotací. V závěru studie Evropského účetního dvora (2016) je však tento problém okomentován tvrzením, že Evropská komise nepovažuje roli Agentury pro modernizaci zásadním způsobem významnou, aby hrozilo nebezpečí záměny s oficiální vládou Ukrajiny či se státní institucí jednající o pomoci z Evropské unie pro ukrajinskou ekonomiku.

Přestože Ukrajina zaznamenala určitý progres v boji s korupcí a oligarchickým systémem, stále bývá v médiích označována jako nezkorumpovanější stát v Evropě. S podporou reformních programů Evropské unie a také IMF by v budoucnu mohla Ukrajina tento problém překonat a splnit tím jednu z podmínek, kterou na ni klade Evropská unie? V dohledné době je absolutní vymýcení oligarchie a korupce na nejvyšších politických místech na Ukrajině vyloučeno, zejména také z toho důvodu, že současný prezident, který mimochodem během volební kampaně deklaroval boj proti korupci, je sám považován za oligarchu. I přes skutečnost, že se zásadních podílů ve svých podnicích zbavil, případně je převedl na rodinného příslušníka nebo zvolil jiný vhodný postup ochrany svého majetku. Od roku 2014, kdy se stal ukrajinským prezidentem, bylo provedeno mnoho zásadních reformních opatření proti korupci a oligarchii. Lze předpokládat, že v budoucnu se jeho přínos pro Ukrajinu a jeho osobní zájmy mnohem více vyprofilují, protože náznaky korupce ze strany Petra Porošenka byly patrné již během jeho působení v parlamentu. Závěrem je však vhodné problematiku oligarchie shrnout tvrzením, že za současné situace není možné odstranit korupci z ukrajinské politiky, protože již v minulosti bylo prokázáno obdobné jednání v případech většiny poslanců, premiérů i prezidentů. Přesto v rámci zachování objektivit je vhodné tuto kapitolu uzavřít tvrzením, že od roku 2014 byly patrné známky zlepšení prostřednictvím reform, zákonů a nových institucí zaměřených na boj s korupcí. K vytvoření antikorupčního prostředí bude samozřejmě nutné zajistit nezávislou prokuraturu, soudnictví a policii. V tomto případě se však jedná o dlouhodobý proces, bez jehož zvládnutí není možné dosáhnout na tomto poli větších a trvalých výsledků. Evropská unie má v tomto ohledu jasné priority i v souvislosti s poskytovanou pomocí Ukrajině, proto bude v budoucnu záležet, jak se bude dařit postupovat v boji proti korupci a oligarchii.

4.2 Ukrajina a její potenciál pro spolupráci v rámci evropské integrace

Předchozí podkapitoly nastínily překážky, které brání budoucí spolupráci Ukrajiny a Evropské unie. Současně na ně i na jejich příčiny bylo poukázáno v rámci minulých kapitol.

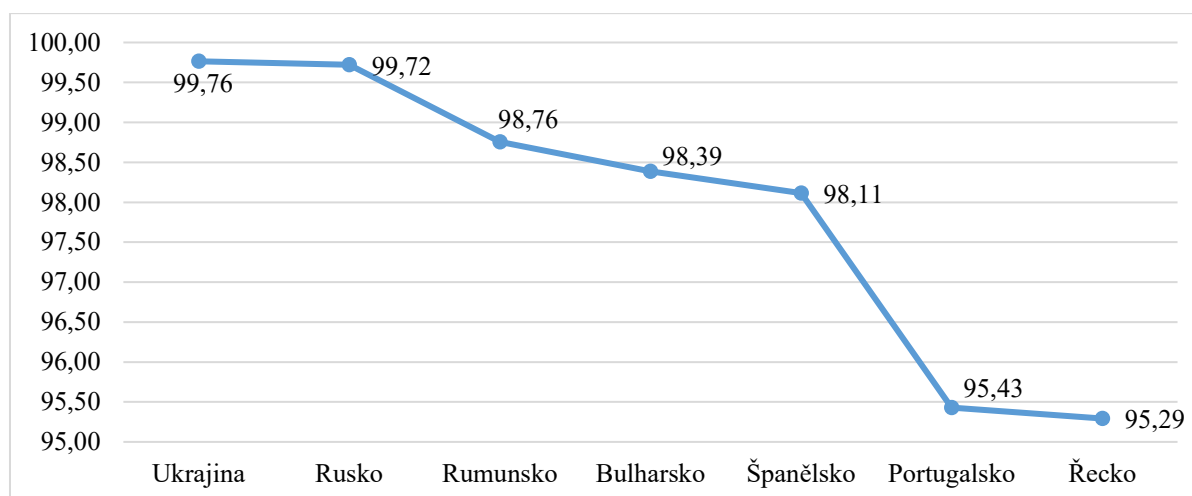
Krátce byl také zmíněn předpokládaný a mnohdy optimističtější vývoj týkající se těchto pro Ukrajinu nejzávažnějších problémů. Následující podkapitoly se pak zaměřují na zcela opačné záležitosti, a to na potenciální přínos Ukrajiny pro spolupráci s Evropskou unií. Je proto podstatné zmínit i ty aspekty ukrajinské ekonomiky, které jsou z pohledu Evropské unie zajímavé, případně zda má v určitých oblastech Evropská unie svůj vlastní zájem na spolupráci s Ukrajinou.

4.2.1 Vnitřní potenciál Ukrajiny

Pokud bychom hledali něco, na čem může Ukrajina do budoucna stavět, jednalo by se zejména o všeobecnou úroveň vzdělání v zemi, která je na velmi dobré úrovni. Zejména co se týká úrovně gramotnosti ukrajinského obyvatelstva nebo v případě počtu absolventů vysokých škol. V těchto ohledech se řadí Ukrajina i k některým vyspělejšími zemím Evropské unie, přestože není určité vhodné některé statistické ukazatele, které budou následně analyzovány, přeceňovat. Zejména co se týká vysokého počtu vysokoškolských absolventů. Ukrajinské školství a zejména okruh terciárního vzdělání na Ukrajině je často kritizován pro velké množství univerzit a zneužívání akreditace, a tak jako v ostatních sférách na Ukrajině je zde velká míra korupce. Odrazovým můstkem pro zkvalitnění vysokého školství se může stát omezení počtu vysokých škol, ke kterému došlo v roce 2016 a v současnosti na Ukrajině působí 657 akreditovaných univerzit, které mají licenci od Ministerstva školství. Předpokládá se ovšem další omezování, které bylo v roce 2016 deklarováno Ministerstvem školství s cílem redukovat počet univerzit a institucí poskytujících vyšší vzdělání o polovinu. Tento krok se jeví zcela pozitivně, protože tak velké množství univerzit, z nichž u některých je podezření na korupční jednání a zneužívání akreditací, by jednoznačně napomohl pročistit akademické prostředí na Ukrajině.

Jak je možné si všimnout na graf č. 4.1, míra gramotnosti Ukrajiny je nejvyšší z několika států, které byly záměrně vybrány s ohledem na jejich úroveň vzdělání, která zásadně nepřevyšuje tu ukrajinskou. Spíše naopak, Ukrajina vykazuje v případě úrovně gramotnosti téměř 100 % úroveň, když například Řecko a Portugalsko, problematické jižní státy Evropské unie, vykazují hodnoty gramotnosti okolo 95 %.

Graf 4.1: Míra gramotnosti⁸⁴ osob nad 15 let za rok 2015 (%)

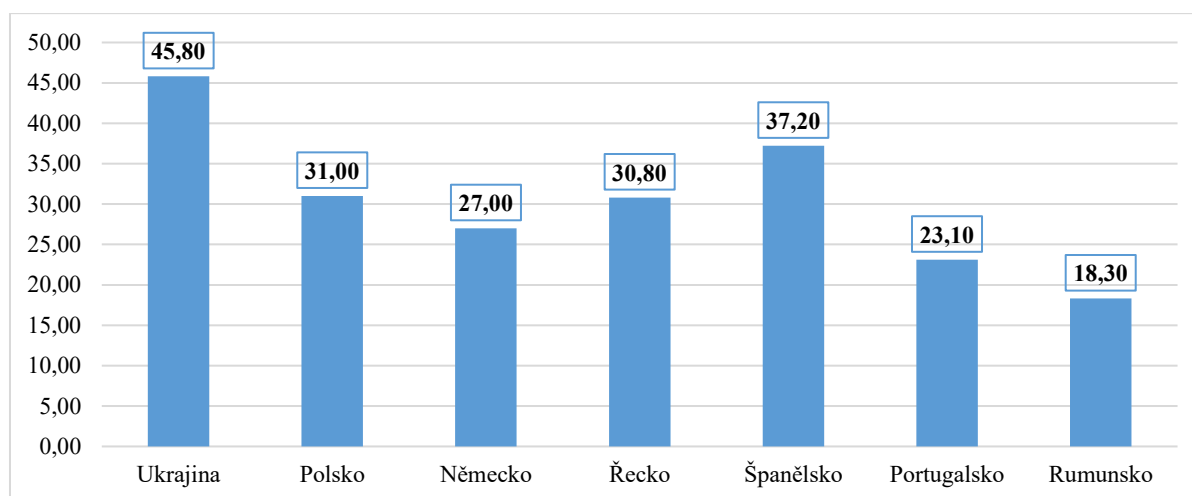
Zdroj: The World Bank (2017i), vlastní zpracování

V souvislosti s vysokoškolským vzděláním na Ukrajině je vhodné zmínit, že má dlouhou tradici sahající až do 16. století. Zákon o vysokém školství na Ukrajině vymezuje rámec pro vzdělání a člení vysokoškolský systém do čtyř kategorií podle úrovně akreditace. V roce 2016 bylo na Ukrajině akreditováno 370 institucí poskytujících vyšší vzdělání prvního a druhého stupně, k tomu 287 institucí poskytujících vyšší vzdělání třetího a čtvrtého stupně. Jak bylo v úvodu této podkapitoly zmíněno, Ministerstvo školství deklarovalo postupné odebrání licencí a omezení počtu těchto institucí na polovinu.

Graf č. 4.2 ukazuje podíl osob s vyšším vzděláním na celkovém počtu pracovní síly ve vybraných zemích v roce 2014. V případě Ukrajiny tvoří pracovníci s vyšším vzděláním téměř poloviční podíl na celkovém počtu pracovní síly. Tato statistika se může opírat o rozsáhlé možnosti absolventů vysokých škol na Ukrajině, kterým jsou formou dalšího doktorského studia nebo nabídky externí spolupráce nabízeny pracovní příležitosti, včetně participací na štědře placených grantech Ministerstva školství. Nicméně, i tento prvek ukrajinského školství je někdy kritizován za nízkou míru transparentnosti a také v tomto případě Ministerstvo školství signalizovalo budoucí omezení grantů.

⁸⁴ Míra gramotnosti osob nad 15 let měřena jako procentní podíl lidí, který je schopen číst a psát o jednoduchých věcech běžného dne.

Graf 4.2: Podíl osob s vyšším vzděláním na celkovém počtu pracovní síly v roce 2014 (%)

Zdroj: The World Bank (2017i), vlastní zpracování

Závěrem této podkapitoly je vhodné zopakovat, že právě v úrovni vzdělání ukrajinského obyvatelstva se skrývá potenciál. Otázkou zůstává, jak využít vysoce vzdělaný lidský kapitál ve stávající situaci, aby byl prospěšný na domácím pracovním trhu a nedocházelo k dalšímu odchodu vzdělaných lidí na Západ? Zde opět platí tvrzení, že kdokoli disponující finančními prostředky nebo kvalitním vzděláním a dobrými kontakty, odchází do zemí Evropské unie. V případě lidského potenciálu Ukrajiny musíme být opatrní, protože se výhoda kvalitní infrastruktury v oblasti školství dá snadno zlikvidovat. Proto bude zapotřebí citlivý přístup, jak dále reformovat ukrajinské školství, k čemuž přispívá také Evropská unie formou dialogů a odbornou pomocí. O pokroku v ukrajinském školství v roce 2016 a o výhledu do roku 2017 byla zpracována odborná studie (Razumkov Centre, 2016). Jedná se o komplexní studii analyzující známky pokroku, a naopak zklamání v ukrajinské politice během roku 2016 s výhledem na současný rok 2017. Studie kvituje přijetí několika zákonů a reforem upravujících a nahrazujících zastaralou právní úpravu školství z roku 1991. Tímto bodem na závěr má být poukázáno na to, že Ukrajina v sobě skrývá potenciál s pozitivním výhledem na budoucí kvalifikované a vzdělané pracovníky za předpokladu provedení reforem školství.

4.2.2 Přínosy členství Ukrajiny v Evropské unii

Ukrajinská ekonomika se v podstatě již od osamostatnění země stala státem řízeným oligarchy s velkou mírou korupce, která není pro demokratické státy Evropské unie přijatelná. Zejména tyto dva problémy a také rusko-ukrajinský konflikt brzdí potenciální ekonomický

rozvoj země. Přesto by měla být Ukrajina v budoucnu schopna překonat zmíněné problémy a využít svého potenciálu pro spolupráci s Evropskou unií, který se skrývá ve vysoce vzdělané populaci čítající 42 milionu obyvatel, velkým odbytovým trhem pro unijní zboží, rozsáhlou zásobou nerostných zdrojů, kvalitní zemědělskou půdou a samozřejmě geografickou polohou země. Ukrajina má vysoký potenciál rozvoje v oblasti informačních technologií a výroby a za předpokladu vyřešení rusko-ukrajinského sporu o východní průmyslové oblasti také zavedenou infrastrukturu těžebního průmyslu.

Jaký přínos má například ukrajinský pracovník pro unijní stát? Zaprvé, jak bylo ukázáno v minulé podkapitole, mnohdy se jedná o kvalifikované a vzdělané pracovníky. Za druhé je to cena. V rámci první obsahové kapitoly byla komentována výše průměrných měsíčních mezd ve vybraných zemích. Výsledky ukázaly na žalostnou situaci na ukrajinském trhu práce, který navíc umocňuje migrace kvalifikovaného obyvatelstva do jiných zemí, kde je vyšší bezpečnost, stabilita a výdělek. Zejména západní část Ukrajiny by se tedy mohla pro Evropskou unií stát vhodným místem pro investice z důvodu levné a kvalifikované pracovní síly. Na druhou stranu bránit tomu však bude špatné podnikatelské prostředí na Ukrajině, které znesnadňuje přístup zahraničních investorů složitým administrativním procesem, vysokou mírou korupce a dalších negativních trendů, na které bylo poukázáno v rámci ukazatelů konkurenceschopnosti. Přesto je možné považovat levnou pracovní sílu na Ukrajině jako možný přínos pro investory z Evropské unie. Z druhého úhlu se lze na tyto pracovníky dívat také jako levný zdroj pracovní síly, který migroval do unijních zemí. Pokud bychom brali v potaz opravdu kvalifikovanou pracovní sílu, ať už se jedná o akademické pracovníky, zdravotnický personál, vědce či odborníky v informačních technologiích, mohli by tito lidé být přínosem pro unijní ekonomiku v případě další integrace Ukrajiny do struktur Evropské unie.

Dalším možným přínosem za předpokladu budoucího členství Ukrajiny v Evropské unii je možné považovat turistický potenciál, který je na Ukrajině moc nevyužíván. Přírodní rozmanitost země, kulturní a historické dědictví, hory vhodné pro výstavbu lyžařských středisek a mnoho dalšího zatím nebylo ani zdaleka využito. Vzhledem k hornatému povrchu konkrétních oblastí na Ukrajině se zde skrývá potenciál budoucích lyžařských a turistických středisek, což by ekonomiku Ukrajiny povzneslo úplně jiným způsobem. Příklad si lze vzít například z budování infrastruktury cestovního ruchu v Nízkých Tatrách, kde za uplynulých 10 let vyrostlo mnoho nových rekreačních zařízení a hotelů, které pak nabízejí tisíce pracovních míst. Samozřejmě, že v případě Ukrajiny a Slovenska nelze nalézt tolik podobností, přesto v tomto bodě by si Ukrajina mohla vzít příklad. Případně po užší koordinaci

mezi Evropskou unií a Ukrajinou by mohlo dojít k zásadním investicím evropských společností na ukrajinský trh a využít potenciálu, který se skrývá v hornatých oblastech Ukrajiny. V dnešní době lze investice západních společností na Ukrajinu považovat za nemyslitelné, ovšem v budoucnu budou nezbytné. Čerpat pak z těchto výhod budou i unijní země, protože se jim otevře nový trh nabízející vhodné investice a obchodní spojení.

Kromě turismu existují na Ukrajině mnohé další perspektivní obory, ve kterých lze nalézt vhodné prostředí pro podnikání ze strany firem členských zemí Evropské unie. V roce 2014 vydalo Ministerstvo průmyslu a obchodu studii, která hodnotí exportní možnosti českých firem na Ukrajinu. Přestože se jedná o studii staršího data, mnoho těchto oborů je nadále perspektivních pro možný investiční záměr firem nejen z České republiky, ale i ostatních unijních zemí. Zmíněný dokument uvádí jako perspektivní obor pro export na Ukrajinu zemědělství a potravinářský průmysl, což jsou stále důležité sektory ukrajinské ekonomiky a v budoucnu bude zahraničních investic v tomto sektoru na Ukrajinu růst zásadním způsobem s ohledem na DCFTA. Studie také dodává, že ve zkoumaném období byla značná část ukrajinské průmyslové základny zastaralá a je zde tedy příležitost pro export strojních zařízení pro země Evropské unie. Není žádným tajemstvím, že veškerý průmysl na Ukrajině je založen na zastaralých metodách v konfrontaci s unijními ekonomikami. Položka strojních zařízení a zejména dopravních strojů představuje v ukrajinském importu značné číslo, což také bylo zmíněno v analýze zahraničního obchodu Ukrajiny jako jeden z nejvíce dovážených nezemědělských produktů. Energetika je kapitolou samou o sobě, protože Ukrajina ztratila možnost dovážet ruský plyn a ropu. Proto již v roce 2016 byla závislá na jejich kombinovaném dovozu zemního plynu ze zemí Evropské unie, přičemž v budoucnu lze očekávat stále rostoucí trend. Studie navíc připomíná, že bude potřeba zásadní modernizace energetického sektoru na Ukrajině, což si opět vyžádá značné investice (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2014). Navíc Ukrajina deklarovala, že se postupně přesune k obnovitelným zdrojům energie a také k využití jaderné energie. Nicméně, v tom případě by bylo potřeba mnohem zásadních investic zemí Evropské unie do energetického sektoru Ukrajiny, což by se v budoucnu mohlo firmám a potažmo jednotlivým ekonomikám Evropské unie vyplatit. Takové investiční příležitosti totiž nejsou k dispozici každý rok, proto je také veden rozsáhlý energetický dialog mezi Evropskou unií a Ukrajinou, který má za cíl zejména odstranění angažovanosti oligarchie a korupce v plynárenství. Závěrem je vhodné shrnout tuto problematiku tím, že dokument přináší praktický náhled na investiční příležitosti pro firmy z České republiky na Ukrajině, proto je možné očekávat, že v případě dalšího prohlubování vztahů mezi Evropskou unií a Ukrajinou

bude docházet k růstu takovýchto investičních příležitostí. Jedná se o jeden z možných přínosů potenciálního členství Ukrajiny v Evropské unii.

Jak bylo výše zmíněno, Ukrajina disponuje značným nerostným bohatstvím v podobě zásob černého uhlí, ale také dřeva. O značnou část nerostného bohatství však Ukrajina přišla v souvislosti s anexí Krymu a ztráty strategického přístavu Sevastopol. Existují odhady, které tvrdí, že se v této oblasti vyskytují velké zásoby zemního plynu a ropy. Navíc také Ukrajina ztratila svůj nejdůležitější průmyslový region, protože na území Doněcké a Luhanské části ovládané separatisty se vyskytují průmyslová a těžební centra pro těžbu černého uhlí a výrobu oceli. Tímto Ukrajina ztratila zásadní část svého těžebního průmyslu, i přes skutečnost, že disponuje dalšími průmyslovými oblastmi v okolí měst Dněpropetrovsk, Záproží a Krivoj Rog. Ukrajina tak stále má k dispozici zásoby nerostných zdrojů, nejen černého uhlí, ale i železné rudy a dalších nerostů. Ocelové výrobky pak tvoří klíčovou položku ukrajinského exportu. Velkým přínosem pro užší spolupráci mezi Evropskou unií a Ukrajinou je tedy nerostné bohatství Ukrajiny, které by i s přispěním zahraničních investic do modernizace ekonomiky mohlo táhnout ukrajinskou ekonomiku a zároveň je to něco, o co mohou stát i členské země Evropské unie. Navíc nejspíše tou největší perlou ukrajinského hospodářství je kvalitní a úrodná černozemní půda, která se vyskytuje převážně v Rusku, Kazachstánu a pak také Ukrajině. To jim dává strategickou výhodu v pěstování pšenice, ječmene a dalších surovin. Dokonce existují odhady, že se Rusko, Ukrajina a Kazachstán stanou do roku 2025 největšími exportéry pšenice s více než 30% podílem na světové produkci. Opět další strategická výhoda Ukrajiny, která je možným lákadlem pro Evropskou unii, přestože zemědělských regionů je v unii více.

4.2.3 Role Ukrajiny v energetických potřebách Evropy

Vzhledem k důležitosti pozice Ukrajiny v euroasijském prostoru a donedávna klíčové roli tranzitní země pro transport plynu z Ruska do Evropy je této roli věnována celá podkapitola. Státy Evropské unie jsou totiž mnohdy až kriticky závislé na dodávkách zemního plynu z Ruska a tranzitní zemí pro tyto dodávky byla donedávna Ukrajina. Vzhledem k vleklému konfliktu a obchodním sankcím mezi Ukrajinou a Ruskem a dlouhodobými spory o ceně a dalších okolnostech týkajících se obchodu se zemním plynem, byla od roku 2016 zásadně omezena obchodní spolupráce mezi oběma státy v oblasti dodávek zemního plynu. Nástin rozporů mezi Ukrajinou a Ruskem týkajících se energetické spolupráce a plynových krizí byl již dříve zmíněn. Přesto geografická poloha Ukrajiny ji stále předurčuje k tomu využívat svého postavení a v budoucnu na tomto může stavět příspěvek svému členství v Evropské unii.

Je to však možné? V současnosti je to krajně nepravděpodobné, protože Rusku již došla trpělivost s neplacením za dodávky plynu Ukrajině a našlo si alternativní cestu v podobě zmiňovaného plynovodu Nord Stream po dně Baltského moře a v současnosti plánuje výstavbu Nord Stream 2 po stejné ose s tím, že veškerý ruský plyn pak bude do Evropské unie proudit přes Německo a Ukrajina s Polskem budou definitivně odstřiženi z pozice tranzitních zemí. Jak uvádí Hospodářské noviny (2017), nejhlasitějším odpůrcem výstavby nového plynovodu je Polsko, které nechce ztratit svou výhodu. Evropská unie však bude chtít záruky, že pokud povolí Nord Stream 2, pak pouze v případě, že Rusko bude nadále pokračovat v dodávkách plynu i po ukrajinské ose, proti čemuž však Gazprom tvrdě bojuje s cílem ukončit tranzitní spolupráci s Ukrajinou po vypršení smlouvy v roce 2019.

Bohužel je tady velmi smutné konstatování, že Ukrajina již pravděpodobně ztratila svou největší výhodu pro potenciální integraci země do Evropské unie. Výjimečnost ukrajinské role v euroasijském transportu ropy a plynu zdůrazňuje Ruban (2013), který označuje Ukrajinu za zemi vyskytující se mezi hlavními spotřebiteli a dodavateli energetických surovin a z toho důvodu je Ukrajina zahrnuta do vnější energetické politiky Evropské unie v projektech TEN-e⁸⁵, Jihovýchodního evropského energetického společenství a původně do až do roku 2016 v projektu INO-GATE⁸⁶. Právě výhody tranzitní pozice Ukrajiny měly podle mnohých odborníků, včetně Rubana (2013), vést k členství země v Evropské unii i s ohledem na to, že se jedná o jeden z klíčových odvětvových sektorů ekonomiky.

Na druhou stranu je příhodné ukončit tuto kapitolu něčím pozitivním. Ukrajina stále ještě má možnost vrátit se v budoucnu ke spolupráci s Ruskem a zajišťovat tak transfer energetických zdrojů z Ruska a Střední Asie do Evropské unie. Do velké míry by bylo uzavření nové dohody o dodávkách zemního plynu diplomatickým oříškem, ale přesto můžeme alespoň doufat v to, že například i s přispěním unijních politických elit by bylo nalezeno kompromisní řešení. Zde však platí předpoklad, že jednání Evropské unie nebude navenek oslabováno prosazováním partikulárních zájmů některých členských zemí. Závislost některých evropských států na palivech z Ruska je velká, jako v případě Slovenska a Maďarska. Pak je tady Polsko, kterému hrozí s plánovaným plynovodem Nord Stream 2 ztráta pozice tranzitní země. Současnou situaci s dodávkami ruského plynu do Evropy může samozřejmě zcela změnit prohlubující se střet zájmů USA a Ruska. USA má dlouhodobě zájem na dodávkách

⁸⁵ Transevropská energetická síť.

⁸⁶ Mezi lety 1996 až 2016 se jednalo o mezinárodní energetickou spolupráci mezi Evropskou unií a přímořskými státy Černého a Kaspického moře.

zkapalněného břidlicového plynu do Evropy, což je samozřejmě závislé na technickém vyřešení dopravy, přístavů na přečerpávání plynu, a především na ceně, za kterou se dá takový plyn v Evropě realizovat. V případě dalšího vyostření vztahů mezi Ruskem a Západem mohou v rámci protiruských sankcí a požadavků na odstranění energetické závislosti na Rusku padat i zásadní omezení na dodávky ruského plynu. Přečerpávací terminály v Pobaltí tak mohou být pouhým počátkem skutečného geopolitického střetu mezi Západem a Ruskem.

Z aktuálního hlediska je také vhodné nepřehlédnout zprávu o plánech Ukrajiny zahrnujících zahájení dodávek elektrické energie do Evropské unie od roku 2019⁸⁷ skrze projekt energetického mostu, jež má propojit blok jaderné elektrárny Khmelnytsky s západoukrajinskou částí jaderné soustavy a následně má být celá síť napojena k energetickým soustavám Polska a Maďarska. Primárním cílem projektu schváleného ukrajinskou vládou vyhláškou v červnu 2015 je synchronizace ukrajinského energetického systému s evropským energetickým systémem, což bude další příležitostí pro rozvoj spolupráce Ukrajiny a Evropské unie v energetické oblasti (oenergetice, 2017).

4.3 Prognózy budoucího vývoje na Ukrajině

Poslední podkapitola této diplomové práce má za cíl představit pravděpodobné možnosti dalšího vývoje Ukrajiny. Ohled je brán na současnou situaci, a proto jsou jednotlivé scénáře takto konstruovány. Veškeré doposud uvedené informace by měly posloužit k formulování případných scénářů dalšího vývoje, aby bylo možné odpovědět na hypotézu z úvodu diplomové práce, zda je reálný vstup Ukrajiny do Evropské unie v horizontu 10 let.

4.3.1 Členství Ukrajiny v Evropské unii

Úvodem k tomuto scénáři je vhodné zmínit, že asociační dohoda uzavřená s Ukrajinou v roce 2014 nemá za cíl vstup země do Evropské unie. Nizozemsko také smlouvu dlouhou dobu blokovalo, než dostalo právě tyto záruky, že se jedná čistě o podporu Evropské unie při fungování právního státu a zlepšení aspektů tržního hospodářství a obecně lepší budoucnost pro Ukrajinu a ukrajinské občany. Nizozemsko je v současnosti posledním státem, který neratifikoval a jak už bylo zmíněno, čeká se pouze na ratifikaci nizozemského senátu. Součástí uzavření asociační dohody byla navíc DCFTA, která je již prozatím uplatňována a pomohla tím navýšit obchod mezi Evropskou unií a Ukrajinou.

⁸⁷ Rok 2019 je příhodným datem, kdy končí rusko-ukrajinská smlouva o tranzitní spolupráci.

Jedním z důvodů rozpolcenosti ukrajinské společnosti je stále trvající rusko-ukrajinský konflikt, který v podstatě rozdělil zemi na dvě části. Ukrajina tedy nemá jasné dané hranice na východě země a příměří Druhé minské dohody se rovněž ukázalo jako nedodržované. Bez ukončení ozbrojeného konfliktu a vyřešení svých územních sporů, se Ukrajina pravděpodobně nemůže přiblížit svému členství v Evropské unii. Rusko opakovaně deklaruje, že otázka Krymu je pro něj uzavřená. V případě Luhanské a Doněcké oblasti naopak Rusko tvrdí, že jeho zájmem nikdy nebylo a ani nebude získání těchto území, a jeho angažovanost je pouze v rámci ochrany ruský mluvícího obyvatelstva a organizování ekonomické a humanitární pomoci lidem strádajícím občanskou válkou na Ukrajině. Základní podmínkou členství Ukrajiny v Evropské unii musí být ukončení ozbrojeného konfliktu na východě Ukrajiny. V další podkapitole je podrobněji rozvedeno, jaké varianty mohou v souvislosti s ukončením ozbrojeného konfliktu nastat. I přes tento pokrok je však vysoce pravděpodobné, že v dohledné době nebude vyřešena otázka Krymu. Ukončení ozbrojeného konfliktu a jakýsi odklad řešení problému s Krymem však umožní Ukrajině plně se soustředit na prováděné reformy a společenské změny.

Vedle ukončení ozbrojeného konfliktu na Ukrajině, je pro potenciální členství Ukrajiny v Evropské unii nutné provést mnoho dalších kroků. Zejména je potřeba definitivně vyřešit problematiku korupce a oligarchie na Ukrajině, aby byl umožněn průchod potřebných reforem veřejné správy, hospodářství, ale i školství a dalších odvětví. Samozřejmě jsou zde další témata, jako zájem ostatních unijních států o případné zapojení Ukrajiny, postupné budování lepšího ekonomického prostředí na Ukrajině, využití vnitřního potenciálu země a také zajištění pravidelných dodávek energie do země i s ohledem na narušené vztahy s Ruskem v této oblasti.

Za předpokladu úspěšného vyřešení všech těchto záležitostí, bude možné uvažovat o zahájení oficiálního dialogu týkajícího se členství Ukrajiny v Evropské unii. Výše popsané kroky jsou však pouze nástinem a zlomkem toho, čeho bude potřeba dosáhnout. Složitost celé problematiky Ukrajiny však naznačuje, že i při ukončení ozbrojeného konfliktu bude přijetí Ukrajiny do Evropské unie v průběhu deseti let nepravděpodobné.

4.3.2 Ukončení ozbrojeného konfliktu na východě Ukrajiny

Ukončení ozbrojeného konfliktu na Ukrajině musí být především prioritním zájmem Ukrajiny samé. Za dané situace nepřichází v úvahu žádné vojenské řešení, které by přineslo Ukrajině návrat ztracených území a obnovení Ukrajiny v původních hranicích. Ukrajině se tak nabízí dvě základní možnosti, jak ukončit ozbrojený konflikt.

První možností Ukrajiny je přijetí ruských požadavků, které se v mnoha bodech opírají o znění Minských dohod. Rusko si nárokuje zejména změnu ukrajinské ústavy a v rámci federace zajištění autonomie oběma oblastem, a také přidělení ruskému jazyku status druhého úředního jazyka. Tato cesta k míru však vůbec není jednoduchá. Ukrajina má za dohledu Německa, Francie a Ruska změnit svou ústavu a stát tak, aby na základě požadavků Ruska byly garantovány potřebné svobody ruskému etniku. Je zcela zřejmé, že více než zájmy obyvatel Ukrajiny to budou zájmy Ruska, které se v takovém případě bude snažit ovlivnit konečnou podobu ukrajinské ústavy a federativního uspořádání Ukrajiny. Výsledkem tohoto řešení by pak byla federativní Ukrajina s dosud nespecifikovanou šíří autonomie pro oblasti jako je Luhanská, Doněcká, a v konečném důsledku třeba také Charkovská nebo Zakarpatská. Zároveň toto řešení předkládané Ruskou stranou nikterak neřeší problém Krymu. Pokud by i přes naznačené problémy a charakter řešení, které je v podstatě diktátem cizí země, Ukrajina zvolila tuto cestu k míru, je otázkou, zda rozdělená ukrajinská společnost, posílená určitou úrovní decentralizace vlády, využije tuto možnost ke společenské diskuzi a k budování nové demokratické ukrajinské společnosti. Pravděpodobně ne. Jedná se sice o velkou šanci na mír, ale ukrajinské obyvatelstvo je natolik rozdělené a trvale vystavené dezinformacím a negativním zkušenostem s vládními institucemi, že není připraveno tuto příležitost využít. Výsledkem pak může být další názorová nejednotnost blokující důležitá rozhodování Ukrajiny a znovu posílené separatistické tendence. Pokud si podrobně analyzujeme veškeré požadavky Ruska na své sousedy, je více než zřejmé, že prioritním cílem Ruska není zisk území svých sousedů, ale právě udržení vlivu na jejich směřování a zajištění svých bezpečnostních zájmů. Na rozdíl od Krymu nebo Jižní Osetie proto může být pro Rusko cílem i to, že obě oblasti zůstanou v rámci nové „federativní“ Ukrajiny a Rusko si tak pořád zachová možnost kdykoliv znovu a v různém rozsahu reagovat na kroky Ukrajiny, se kterými nebude souhlasit. Tímto krokem navíc Rusko přesune finančně nákladnou rekonstrukci na bedra Ukrajiny. Jedná se pravděpodobně o variantu „míru“, která nejvíce vyhovuje Rusku.

Jako další možné řešení pro ukončení ozbrojeného konfliktu se nabízí odtržení okupovaného území a přidělení autonomního statusu a přičlenění k Rusku. I když existují náznaky, že pro Rusko není vůbec důležité získat území Doněcké a Luhanské oblasti, ale primárním cílem je spíše kontrolovat a ovládat další vývoj Ukrajiny, situace v obou separatistických republikách se bohužel vyvíjí směrem, který Ukrajině moc šancí na získání tohoto území nedává. Současná struktura jejich obyvatelstva již pravděpodobně nebude nikdy považovat Ukrajinu za svou vlast. Znárodnění průmyslu v obou republikách, které bylo reakcí

na blokádu železniční přepravy, je dalším krokem k zpretrhání vztahů s Ukrajinou. Samo Rusko v tomto procesu opravdu nemusí být příliš aktivní, samozřejmě kromě vojenské pomoci separatistům. Situace se může vyvíjet tak, že Rusko bude nuceno reagovat na těžkou ekonomickou a humanitární situaci obou separatistických oblastí a přání jejich obyvatel připojit se k Rusku. V případě, že se obě separatistické republiky stanou součástí Ruska a zajistí se mír na nových prozatímních hranicích, mohou být pro Ukrajinu opravdu vytvořeny podmínky pro její rychlejší integraci do Evropské unie. Může se zdát, že míru, s odkladem řešení svých územních problémů, lze takovým způsobem dosáhnout. Je však tento stav pro Rusko přijatelný? Pravděpodobně ne. Rusko počítá s tím, že s ohledem na anexi Krymu bude do budoucna čelit více či méně silným mezinárodním sankcím a samotný akt připojení dvou separatistických území k Rusku již nemůže tuto situaci radikálně zhoršit. Ukrajina by se vedle takto získaného míru a nových, prozatímních hranic zároveň vyhnula nákladné obnově zničených oblastí, navíc do budoucna v nepřátelsky naladěném prostředí. Rusko by však při tomto řešení ztratilo nástroj, kterým destabilizuje a ovlivňuje Ukrajinu a je otázkou, jakou náhradu za ozbrojený konflikt by zvolilo.

Spíše v podobě spekulativního scénáře je možné formulovat názor na směřování Ukrajiny v případě, kdy se nepodaří ukončit ozbrojený konflikt, a zároveň se Ukrajině nepodaří rychle zvládat potřebné reformy a nastartovat ekonomiku. Může paradoxně nastat situace, kdy se nespokojené obyvatelstvo začne obracet proti současné vládě? Evropská unie a mezinárodní finanční instituce za takové situace nemohou stále bez prokazatelných výsledků navyšovat svou finanční angažovanost na Ukrajině. V takovém okamžiku může velká část ukrajinské společnosti opět začít hledat alternativu k současnému evropskému směřování. Pokud by tento vývoj byl doprovázen významným ekonomickým růstem Ruska, nelze vyloučit, že část ukrajinské společnosti bude prosazovat větší orientaci na Rusko. Taková situace by však pravděpodobně nevedla k otočení kormidla ukrajinského směřování a k obnově úzké spolupráce s Ruskem, ale k dalšímu společenskému střetu, jehož výsledkem by již mohlo být úplné rozdělení Ukrajiny na západní a východní část. Jak by v případě tohoto scénáře pokračoval vývoj vztahů mezi Ukrajinou, Ruskem a Evropskou unií? Zcela určitě by ke zlepšení vztahů mezi Ukrajinou a Ruskem nedošlo za současné ukrajinské vlády a prezidenta Petra Porošenka. Byla by nutná radikální změna politické orientace Ukrajiny, ke které by však v žádném případě nemohlo dojít na západě Ukrajiny, protože zdejší obyvatelstvo je až radiálně protirusky založeno a blokovalo by jakékoliv snahy o zahájení dialogu s Ruskem. Východní část Ukrajiny od řeky Dněpr je však postižená nekončícím konfliktem a za pomoci masivní

ruské propagandy a finanční pomoci by bylo možné obyvatelstvo naklonit tak, aby mělo zájem s Ruskem spolupracovat. Východ Ukrajiny je totiž v tak zbídačeném stavu, že nabízí Rusku možnost, aby začalo finančně podporovat strádající ruské etnikum formou podpory penzí a důchodů, investic do zdejšího průmyslu a také nabízenými příležitostmi zaměstnání. Těmito postupnými kroky by Rusko získalo na svou stranu velkou část obyvatel východní Ukrajiny, což by například pro případné referendum o vstupu do Evropské unie mohlo hrát velkou roli. Nicméně, za předpokladu zásadní změny politické orientace na Ukrajině by mohlo dojít k vyjednávání o ukončení obchodních sporů s Ruskem a o jednání o opětovném bezcelním přístupu Ukrajiny na ruský trh. Ovšem, jak bylo výše naznačeno, opět by i v rámci tohoto scénáře hrozil rozpad Ukrajiny. Navíc by se Ukrajině za dané situace nejspíš uzavřely dveře do Evropské unie. Tento scénář se nyní jeví jako nepravděpodobný. Pokud však dojde k dalšímu zhoršení ekonomické situace ukrajinského obyvatelstva a neúspěchu zaváděných ukrajinských reforem, pak se bude velká část ukrajinské společnosti opět cítit podvedena. V případě následné radikalizace nespokojeného obyvatelstva je potom i tento scénář dalšího vývoje Ukrajiny možný.

4.3.3 Zachování současného konfliktního stavu

Jedním z pravděpodobných scénářů dalšího směřování Ukrajiny je mnohaleté pokračování bojů na východě země, uplatňování vzájemných sankcí a nerespektování Minských dohod. Je nutné si položit otázku: Jak dlouho to takto může pokračovat? Komu je taková situace výhodná? Jaký ekonomický dopad by to mělo na obě země? K dispozici je mnoho různých scénářů a analýz konfliktu. Přesto je obtížné odpovědět, jak dlouho bude reálné, aby tento konflikt pokračoval v dané podobě. Navíc se musí časem projevit ekonomické sankce a také investice do armádního vybavení nejsou zanedbatelné, což ukázal jeden z grafů v rámci podílu zbrojení armády na HDP. V případě Ukrajiny i Ruska zde byl podíl zásadně vyšší. Nejedná se však o žádný vyloženě prospěšný sektor, který napomáhá rozvíjet konkurenceschopnost ekonomik obou zemí. Dané tvrzení samozřejmě neplatí v případě, že se země specializuje na zbrojní průmysl a vyváží navíc tyto produkty do zahraničí, což v případě Ukrajiny nelze považovat za důležitou položku exportu.

Přesto se jako velmi pravděpodobný a zcela jistě nejpesimističtější scénář jeví právě ten, který předpokládá několikaleté pokračování současného konfliktního stavu. Zamrzlý konflikt na východě Ukrajiny, který v zásadě zamrzlý není, protože denně dochází k bojům mezi oběma tábory a úmrtím. Ani jedna strana nemá zájem o kompromisní řešení, a i přes uzavření Druhé minské dohody stále pokračují boje na východě Ukrajiny. Existují však další důvody, které

potvrzují, proč se jedná o patrně nejpravděpodobnější scénář. Stávající situace dává Rusku možnost ovlivňovat nebo blokovat vývoj na Ukrajině. Sankce proti Rusku dnes slouží jako významné téma vládní ruské politiky, což na jedné straně umožňuje zdůvodňovat některé své kroky nebo neúspěchy. Na druhé straně protiruské sankce pomáhají urychlit dlouhodobě opomíjenou diverzifikaci ruské ekonomiky s cílem dosáhnout soběstačnosti v celé řadě odvětví.

Pro USA znamená trvání rusko-ukrajinského konfliktu příležitost pro další pokračování a rozšiřování protiruských sankcí, které z dlouhodobého hlediska mohou být pro USA velmi prospěšné. Jako jeden z možných příkladů byl v práci zmíněn zájem o restrukturalizaci dodávek plynu do Evropy. Prodlužování sankcí má naopak negativní dopad na unijní země, a tím na Evropskou unii jako celek. Vedle sankcí, které omezily obchod s Ruskem, může být řešení ukrajinského problému natolik náročné a pro celou řadu členských zemí nepřijatelné, že nebude představovat žádnou prioritu a Evropská unie začne svou angažovanost vážně snižovat.

Zájem Ruska je dlouhodobě směřován na posilování přímých vztahů s jednotlivými unijními zeměmi. Tímto selektivním jednáním pak Rusko může dosáhnout nejednotnosti Evropské unie, což je ukazováno i na příkladu rusko-ukrajinského konfliktu a postoji k protiruským sankcím ze strany konkrétních unijních zemí⁸⁸.

V případě tohoto scénáře jsou pak samozřejmě vize Ukrajiny o členství v Evropské unii nereálné.

4.4 Dílčí shrnutí

Závěrečná kapitola představila perspektivy budoucího směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace. Cílem této kapitoly bylo nastínit místo Ukrajiny v procesu evropské integrace, případně jinou variantu budoucího vývoje země. Úvodní podkapitola poukázala na překážky bránící členství Ukrajiny v Evropské unii. Jako nejzávažnější z nich byly v této podkapitole definovány pokračující rusko-ukrajinský konflikt a nedodržování Minských dohod, vzájemné sankce Evropské unie a Ukrajiny vůči Rusku, postoj jednotlivých unijních zemí k případnému členství Ukrajiny v Evropské unii a stále existující struktura oligarchie a rozsáhlá míra korupce. Právě tyto bariéry brání dalšímu směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace.

Následující podkapitola zahrnuje analýzu potenciálního přínosu členství Ukrajiny v Evropské unii. Vnitřní potenciál země je často spatřován v levné a kvalifikované pracovní

⁸⁸ V rámci podkapitoly 4.1.3 byly zmíněny názory představitelů některých unijních zemí k protiruským sankcím.

síle, protože platové podmínky na Ukrajině ani zdaleka nedosahují výše sousedních západních zemí. Zároveň ukrajinské obyvatelstvo vykazuje poměrně vysokou míru gramotnosti a úroveň školství obecně, včetně vysokoškolsky vzdělaných lidí. Součástí podkapitoly bylo také představení přínosů členství Ukrajiny v Evropské unii, kterými jsou surovinová základna, nevyužitý turistický potenciál, nerostné zdroje a velmi úrodná černozem. Navíc Ukrajina donedávna plnila roli hlavního přepravce energie v euroasijském prostoru. O tuto pozici se však neustálými spory s Ruskem ohledně dodávek zemního plynu připravila a Rusko již dodává zemní plyn skrze projekt Nord Stream a v budoucnu plánuje spustit plynovod Nord Stream 2 také po dně Baltského moře.

V rámci závěrečné podkapitoly pak byly formulovány scénáře budoucího vývoje Ukrajiny. S ohledem na dostupné informace a provedenou analýzu všech výše uvedených skutečností byly stanoveny možné cesty, kterými se Ukrajina bude nejspíše ubírat v následujících letech.

5 Závěr

Ukrajina získala nezávislost po rozpadu SSSR v roce 1991. Přesto po 25 letech existence samostatného státu vykazuje negativní vývojový trend, který jako by odrážel celou historii ukrajinského národa a jeho snah o vymanění se z vlivu ostatních zemí. Permanentně se objevují střety mezi různými politickými uskupeními, kauzy ukrajinských prezidentů a politiků provázené korupčními skandály. V některých případech dochází dokonce k odstraňování politických oponentů, nepohodlných novinářů a k potlačování svobodného tisku. Objevují se názory, že vývoj samostatného ukrajinského státu směřoval k otevřenému konfliktu Ukrajiny s Ruskem, které se vždy bude snažit udržet svůj vliv na Ukrajinu. Rozbuškou současného konfliktu se stalo rozhodnutí tehdejšího prezidenta Viktora Janukovyče, který odmítl na podzim 2013 podepsat asociační dohodu s Evropskou unií. Co následovalo už ví každý, jelikož důsledky nepodepsání asociační dohody plní novinové titulky dodnes. Tato diplomová práce se zaměřila zejména na to, proč se Ukrajina do takové situace dostala a kdo všechno má na tom podíl? Prakticky většina lidí řekne, že Rusko. Někdo odpoví, že za současný stav Ukrajiny může Evropská unie. Pravdou však je, že patrně největším viníkem je samotná Ukrajina. Za 25 let své samostatné existence nedokázala nastolit ekonomickou, politickou, ale vlastně ani kulturní a společenskou rovnováhu. Navíc ze strany Ukrajiny, ani Ruska, nikdy nebyla zřejmá snaha o kompromisní řešení vzájemných sporů. Na druhé straně nás historie Ukrajiny nutí soucítit s její současnou snahou o emancipaci. Přesto je zřejmé, že způsoby a kroky, jakými jsou naplňovány současné cíle Ukrajiny, mají vždy svůj rub a líc a často přináší novou dimenzi problémů do již tak rozdělené společnosti a vypjatých vztahů s Ruskem. Současná politická vláda Ukrajiny vykazuje zcela jasnou prioritu v postupné integrování do struktur Evropské unie. Na druhé straně však stojí stále Rusko, které z důvodu udržení svého mocenského vlivu v regionu, nebude chtít připustit scénář vstupu Ukrajiny do Evropské unie.

Cílem diplomové práce bylo na základě dostupných informací stanovit možnou podobu budoucího směřování Ukrajiny v rámci evropské integrace. Perspektiva budoucí spolupráce Ukrajiny a Evropské unie je závislá zejména na řešení rusko-ukrajinského konfliktu, vyřešení problematiky korupce a oligarchie na Ukrajině a na řádné správě věcí veřejných pomocí vhodných reforem. Přínosy takové spolupráce by pak byly pro Evropskou unii mnohem vyšší a mohla by využít zejména početnou, kvalifikovanou a levnou pracovní sílu z Ukrajiny. Potenciál Ukrajiny navíc spočívá v nerostném bohatství, rozšířeném zemědělství a také v kvalitní zemědělské půdě. Donedávna navíc měla Ukrajina roli hlavního tranzitního partnera

a spojky v transportu zemního plynu z Ruska do zemí Evropské unie. V reakci na vzájemný konflikt a sankce však Ukrajina toto postavení ztratila a v současné době má v rukou řešení Evropská komise, která by se měla zasadit o to, aby Rusko dále využívalo i ukrajinskou trasu bez ohledu na plynovody přes Baltské moře. Pokud však Evropská komise vyjedná s Ruskem takovou dohodu o tranzitu ruského zemního plynu, při které by po své trase obcházel Ukrajinu, byl by to patrně definitivní zánik výhody v podobě umístění země s ohledem na transport energií v euroasijském prostoru.

Z osobního pohledu se nejpravděpodobnější variantou budoucího směřování Ukrajiny jeví několikaleté pokračování rusko-ukrajinského konfliktu a uplatňování vzájemných sankcí. Na základě zkoumaných materiálů a získaných informací je možné konstatovat, že Krym je již ruský, byť oficiálně tuto skutečnost žádný západní stát nepotvrdil. V případě okupovaných území v Luhanské a Doněcké oblasti však není zcela jasné, zda se bude tento scénář anexe ze strany Ruska opakovat. Existují totiž názory, že daná situace Rusku vyhovuje a zároveň nemá primární zájem o tato území, ale spíše o udržení vlivu v regionu. Navíc by Rusko muselo po získání nových území zcela jistě poskytovat finanční podporu těmto válkou postiženým oblastem Ukrajiny. Dané tvrzení potvrzují zejména názory ruských představitelů, kteří by preferovali rozpad celistvosti současné Ukrajiny a transformaci do federativní podoby, čímž by mohl být zásadně umocněn vliv Ruska na tuto zemi.

V úvodu práce byla stanovena hypotéza, zda je reálný vstup Ukrajiny do Evropské unie v horizontu 10 let. V současnosti se jako velmi pravděpodobný budoucí vývoj Ukrajiny jeví několikaleté pokračování sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, což je také největší překážka členství Ukrajiny v Evropské unii. Nynější problémy a stále velká rozpolcenost země v podstatě znemožňují v tak krátkém období dosáhnout úspěšného završení přístupových jednání. Přesto je možné očekávat, že v následujících letech podá Ukrajina oficiální žádost o vstup do Evropské unie a budou již zahájena konkrétní jednání. Ovšem do 10 let patrně nelze čekat dokončení těchto jednání, a tím pádem ani členství Ukrajiny v Evropské unii.

Naději Ukrajiny na lepší budoucnost představuje ukončení rusko-ukrajinského konfliktu, pokračování reformních úsilí a definitivní odstranění oligarchie a korupce z politické i ekonomické sféry. To jsou zásadní předpoklady pro pozitivní utváření budoucí pozice Ukrajiny v procesu evropské integrace.

Námětů pro další zpracování problematiky ukrajinské integrace do struktur Evropské unie a budoucnosti další spolupráce je mnoho. Jedná se totiž o komplexní záležitost,

která v současné době nenabízí jeden konkrétní způsob řešení. Téma této diplomové práce by mohlo být opět v budoucnu zpracováno s ohledem na budoucí skutečnosti, které mohou nastat. Námětem pro hlubší zkoumání může být také analýza rusko-ukrajinských vztahů, nástin fungování energetické spolupráce mezi Ruskem a Ukrajinou, přehled a konkrétní dopady ekonomických sankcí, hlubší analýza ekonomických příležitostí ukrajinské ekonomiky nebo například strategie na vymýcení korupce a oligarchie z politických struktur na Ukrajině.

Seznam použité literatury

Odborné knihy

AUSKÝ, Stanislav A. *Dobrovolníci a druhá světová válka: Ustašovci, Vlasovci, Banderovci, Legionáři, Židovské legie*. Praha: Petrklíč, 2007. 280 s. ISBN 978-80-7229-177-9.

BOJKO, Oleksandr a Vladimír GONĚC. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, 1997. 267 s. ISBN 80-7217-031-7.

CABADA, Ladislav. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008. 434 s. ISBN 978-80-245-1388-1.

CHŇOUPEK, Bohuslav. *Banderovci*. Praha: Futura, 2015. 505 s. ISBN 978-80-88035-04-6.

FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Postavení Evropské unie v podmínkách globalizované světové ekonomiky*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2014. 390 s. ISBN 978-80-248-3333-0.

FOJTÍKOVÁ, Lenka a Bohdan VAHALÍK. *Zahraniční obchod České republiky pod vlivem globalizačních jevů a procesů*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2015. 176 s. ISBN 978-80-248-3822-9.

KUPKA, Petr, Martin LARYŠ a Josef SMOLÍK. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 268 s. ISBN 978-80-210-4845-4.

MLYNÁRIK, Ján. *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. Praha: Libri, 2005. 96 s. ISBN 80-7277-204-x.

POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri, 2005. 536 s. ISBN 80-7277-237-6.

PRIMAKOV, Jevgenij M. *Svět bez Ruska? K čemu vede politická krátkozrakost*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7360-951-1.

RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v Euroasijském transportu ropy a zemního plynu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 291 s. ISBN 978-80-7380-444-2.

RYCHLÍK, J., B. ZILYNSKYJ a P. R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 524 s. ISBN 978-80-7106-409-1.

RYCHLÍK, Jan a Magdaléna RYCHLÍKOVÁ. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*. Praha: Vyšehrad, 2016. 240 s. ISBN 978-80-7429-556-0.

SALMINEN, Veronika. *Putin: nezkreslená zpráva o mocném muži a jeho zemi*. Praha: Daranus, 2015. 348 s. ISBN 978-80-87423-68-4.

SYRUČEK, Milan. *Rusko-ukrajinské vztahy: mýty a skutečnost*. Praha: Grada, 2015. 336 s. ISBN 978-80-247-5843-5.

SYRUČEK, Milan. *Banderovci - hrdinové, nebo bandité?* Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008. 154 s. ISBN 978-80-7250-433-6.

TSVIL, Volodymyr. *Kuchma Gate and collapse of the orange idea*. 3rd ed. Bloomington: AuthorHouse, 2013. 452 s. ISBN 978-1-4817-6869-6.

Elektronické publikace

EVROPSKÉ HODNOTY. *Dopad ekonomických sankcí EU uvalených na Ruskou federaci* [online]. Evropské hodnoty [2015-10-22]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2015/10/Dopad-ekonomick%C3%BDch-sankc%C3%AD-EU-uvalen%C3%BDch-na-Ruskou-federaci.pdf>

EVROPSKÝ ÚČETNÍ DVŮR. *Zvláštní zpráva č. 32/2016: Pomoc na Ukrajině* [online]. Evropský účetní dvůr [2016]. [cit. 2017-01-25]. ISBN 978-92-872-6341-4. Dostupné z: http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_32/SR_UKRAINE_CS.pdf

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2015. *Human Development Report 2015* [online]. Human Development Report 2015 [2015]. [cit. 2017-01-18]. ISBN 978-92-1-126398-5. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

RAZUMKOV CENTRE. *Ukraine 2016-2017: Signs of Progress and Symptoms of Disappointment* [online]. [2016]. Razumkov Centre [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf

Internetové zdroje

BOJCUN, Marko. *Příčiny ukrajinské krize* [online]. Commons.com [2016]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://commons.com.ua/uk/prichini-ukrayinskoyi-krizi/>

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (CIA). *The World Factbook* [online]. CIA [2017]. [cit. 2017-01-10]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

CENTRE FOR ECONOMIC STRATEGY. Policy Brief [online]. Centre for Economic Strategy [2017]. [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://ces.org.ua/zvilnyty-zakhopleni-derzhavu-ukraina/>

ČESKÁ TELEVIZE. *Kreml žádá jistotu, že Ukrajina nevstoupí do NATO* [online]. Česká televize [2014-11-19]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1008692-kreml-zada-jistotu-ze-ukrajina-nevstoupi-do-nato>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Data: Nabývání státního občanství ČR* [online]. Český statistický úřad [2017]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/data-nabyvani-statniho-obcanstvi-cr#cr>

ELECTORAL GEOGRAPHY. *Ukraine: Presidential Election 2010* [online]. Electoral Geography [2010]. [cit. 2017-01-12]. Dostupné z: <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2010.html/nggallery/page/3>

ELECTORAL GEOGRAPHY. *Ukraine: Presidential Election 2014* [online]. Electoral Geography [2014a]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2014.html>

ELECTORAL GEOGRAPHY. *Ukraine: Legislative Election 2014* [online]. Electoral Geography [2014b]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-legislative-election-2014.html>

EUOBSERVER. *Putin warns Ukraine against EU pact* [online]. Euobserver [2013]. [cit. 2017-02-25]. Dostupné z: <https://euobserver.com/foreign/121189>

EUROPEAN COMMISSION. *Countries and regions: Ukraine* [online]. European Commission [2017]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>

EUROSKOP. *Smluvní vztahy EU a třetích zemí* [online]. Euroskop [2017]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/203/sekce/smluvni-vztahy-eu-a-tretich-zemi/>

EUROSKOP. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]. Euroskop [2009]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/>

EVROPSKÁ SLUŽBA PRO VNĚJŠÍ ČINNOST. *Ukraine and the EU* [online]. Evropská služba pro vnější činnost [2016]. [cit. 2017-01-27]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/1937/ukraine-and-eu_en

GENERÁLNÍ SEKRETARIÁT RADY. *Politiky: Zahraniční věci a mezinárodní vztahy* [online]. Generální sekretariát Rady [2017a]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/?top%5B%5D=283>

GENERÁLNÍ SEKRETARIÁT RADY. *Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině* [online]. Generální sekretariát Rady [2017b]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/>

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Gazprom ustupuje Evropě: Nebude zneužívat monopolní postavení a dovolí reexport svého plynu. Ukrajinu chce ale odříznout* [online]. Hospodářské noviny [2017]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné <http://archiv.ihned.cz/c1-65660780-gazprom-ustupuje-evrope-ukrajinu-chce-ale-odriznout>

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. *Perspektivní obory pro vývoz na Ukrajinu* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky [2014]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/perspektivni-obory-pro-vyvoz-na-ukrajinu-828.html>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Ukrajina: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [2017]. [cit. 2017-01-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/ukrajina/index.html

MINISTRY OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND TRADE OF UKRAINE. *Administrative division of Ukraine* [online]. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine: State Export Support [2017]. [cit. 2017-01-14]. Dostupné z: http://www.ukrexport.gov.ua/eng/about_ukraine/admin/?country=ukr

NATOAKTUAL. *Bezpečnostní expert: Rusko Západu nevěřilo a nevěří, cítí se jako velmoc* [online]. Natoaktual [2015a]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/rusko-nikdy-zapadu-neuveri-ddy-/na_zpravy.aspx?c=A150202_174035_na_zpravy_m00

NATOAKTUAL. *Bezpečnostní expert: Rusko Západu nevěřilo a nevěří, cítí se jako velmoc* [online]. Natoaktual [2015b]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/geopolitika-washington-moskva-peking-v-polovine-druhe-dekady-21-stoleti-cast-prvni-g23-/na_analyzy.aspx?c=A150608_175339_na_analyzy_m02

OENERGETICE. *Ukrajina chce od roku 2019 začít dodávat elektřinu do EU* [online]. Oenergetice [2017]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://oenergetice.cz/prenos-elektriny/ukrajina-chce-od-roku-2019-zacit-dodavat-elektřinu-eu/>

STATISTA. *Ukraine: Unemployment rate from 2010 to 2020* [online]. Statista [2017]. [cit. 01.10.2017]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/296132/ukraine-unemployment-rate/>

STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE. *Average annual populations January–May 2016* [online]. State Statistics Service of Ukraine [2017]. [cit. 2017-01-16]. Dostupné z: https://ukrstat.org/en/operativ/operativ2016/ds/kn/kn_e/kn0516_e.html

THE CENTRAL ELECTION COMMISSION. *Prezidentské volby na Ukrajině: Výsledky hlasování na Ukrajině* [online]. The Central Election Commission [2014a]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/vp2014/wp300pt001f01=702.html>

THE CENTRAL ELECTION COMMISSION. *Extraordinary parliamentary elections of 26 October 2014* [online]. The Central Election Commission [2014b]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp001e>

THE FOREIGN POLICY RESEARCH INSTITUTE. *Distinguishing the True from the False: Fakes & Forgeries in Russia's Information War Against Ukraine* [online]. The Foreign Policy Research Institute [2016]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.fpri.org/article/2016/09/distinguishing-true-false-fakes-forgeries-russias-information-war-ukraine/>

THE GLOBAL COMPETITIVENESS REPORT 2016-2017. *Competitiveness Rankings*. [online]. The Global Competitiveness Report [2016-2017]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/>

THE UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE. *Gross Average Monthly Wages by Country and Year* [online]. UNECE [2017]. [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_20-ME_3-MELF/60_en_MECCWagesY_r.px/?rxid=0806c85a-23f8-4249-a4d0-10980df459d1

THE WORLD BANK. *GDP per capita (current US \$)* [online]. The World Bank [2017a]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>

THE WORLD BANK. *GDP growth (annual %)* [online]. The World Bank [2017b]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=>

THE WORLD BANK. *Inflation, consumer prices* [online]. The World Bank [2017c]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=FP.CPI.TOTL.ZG&country=#>

THE WORLD BANK. *Unemployment* [online]. The World Bank [2017d]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

THE WORLD BANK. *Central government debt* [online]. The World Bank [2017e]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS&country=#>

THE WORLD BANK. *Doing Business 2016: Measuring Business Regulations* [online]. The World Bank [2017f]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/>

THE WORLD BANK. *Agriculture, value added. Industry, value added. Services, etc. value added* [online]. The World Bank [2017g]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>

THE WORLD BANK. *Indicators: All indicators* [online]. The World Bank [2017h]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator?tab=all>

THE WORLD BANK. *Education Statistics: All indicators* [online]. The World Bank [2017i]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z:

<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=Education%20Statistics&preview=of>
[f](#)

TRADINGECONOMICS. *Ukraine Government Budget* [online]. Tradingeconomics [2017]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/government-budget>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Human Development Index (HDI)* [online]. UNDP [2017]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

Ústava Ukrajiny, 28.6.1996 (včetně změn 8. 12. 2004, 1. 2. 2011, 19. 9. 2013, 21. 2. 2014, 2. 6. 2016). Dostupné z:

<http://www.legislationonline.org/documents/section/constitutions/country/52>

WORLD INTEGRATED TRADE SOLUTION. *Ukraine Trade Summary 2015 Data: Ukraine exports, imports, tariff by year* [online]. WITS [2015]. [cit. 20.2.2017]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2015/Summary>

WORLD TRADE ORGANIZATION. *Trade Profiles: Ukraine* [online]. WTO [2015]. [cit. 2017-03-30]. Dostupné z:

<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Country=UA&Language=F>

WORLD TRADE ORGANIZATION. *Dispute Settlement: DS512 Russia – Measures Concerning Traffic in Transit* [online]. WTO [2017]. [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds512_e.htm

Seznam zkratek

APEC	Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce Asia-Pacific Economic Cooperation
DCFTA	Prohloubená a komplexní dohoda o volném obchodu The Deep and Comprehensive Free Trade Area
EPS	Evropská politika sousedství European neighbourhood policy
EEAS	Evropská služba pro vnější činnost European External Action Service
GSP	Všeobecný systém preferencí Generalised System of Preferences
HDI	Index lidského rozvoje Human Development Index
HDR	Zpráva o lidském rozvoji Human Development Report
HDP	Hrubý domácí produkt Gross Domestic Product
IMF	Mezinárodní měnový fond International Monetary Fund
KGB	Výbor státní bezpečnosti
NATO	Severoatlantická aliance North Atlantic Treaty Organization
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě Organization for Security and Cooperation in Europe

OSN	Organizace spojených národů United Nations
OUN	Organizace ukrajinských nacionalistů
SNS	Společenství nezávislých států
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TEN-E	Transevropská energetická síť Trans-European Networks for Energy
UAH	Ukrajinská hřivna
UPA	Ukrajinská povstalecká armáda
USA	Spojené státy americké United States of America
USD	Americký dolar United States Dolar
USSR	Ukrajinská socialistická sovětská republika
ÚV KS	Ústřední výbor komunistické strany
WB	Světová banka The World Bank
WTO	Světová obchodní organizace World Trade Organization

Seznam tabulek

Tabulka 2.1: Základní informace o Ukrajině

Tabulka 2.2: Human Development Report 2015

Seznam grafů

Graf 2.1: HDP na obyvatele v letech 2007-2015 (v běžných cenách USD)

Graf 2.2: Roční růst reálného HDP v letech 2007-2015 (%)

Graf 2.3: Míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen v letech 2007-2015 (%)

Graf 2.4: Míra nezaměstnanosti v letech 2007-2014 (%)

Graf 2.5: Míra nezaměstnanosti na Ukrajině 2015-2016 (%), projekce do roku 2020 (%)

Graf 2.6: Výše průměrných měsíčních hrubých mezd (v USD)

Graf 2.7: Veřejný dluh k HDP v letech 2007-2014 (%)

Graf 2.8: Rozpočtový deficit Ukrajiny v letech 2007-2015 (%)

Graf 2.9: Meziroční růst populace (v %)

Graf 3.1: Struktura ekonomiky Ukrajiny (podíl na HDP v %)

Graf 3.2: Podíl exportu zboží a služeb na HDP (%)

Graf 3.3: Podíl importu zboží a služeb na HDP (%)

Graf 3.4: Podíl na celkovém exportu a importu Ukrajiny jednotlivých zemí (%)

Graf 3.5: Obchodní partneři Ukrajiny (podíl na celkovém exportu zboží v %)

Graf 3.6: Obchodní partneři Ukrajiny (podíl na celkovém importu zboží v %)

Graf 3.7: Nejvýznamnější komoditní skupiny exportu zboží Ukrajiny (%)

Graf 3.8: Nejvýznamnější komoditní skupiny importu zboží Ukrajiny (%)

Graf 3.9: Nejvýznamnější skupiny exportu služeb Ukrajiny (%)

Graf 3.10: Nejvýznamnější skupiny importu služeb Ukrajiny (%)

Graf 3.11: Výdaje na armádu (% HDP)

Graf 3.12: Obchod se zbožím mezi Evropskou unií a Ukrajinou (mld. Eur)

Graf 3.13: Obchod se službami mezi Evropskou unií a Ukrajinou (mld. Eur)

Graf 4.1: Míra gramotnosti osob nad 15 let za rok 2015 (%)

Graf 4.2: Podíl vysokoškolsky vzdělaných na celkovém počtu pracovní síly v roce 2014 (%)

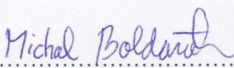
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 21. dubna 2017

.....
jméno a příjmení studenta

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam územních jednotek Ukrajiny

Příloha č. 2: Mapa územních jednotek Ukrajiny

Příloha č. 3: Jazykové rozložení obyvatelstva na Ukrajině

Příloha č. 4: Mapa výsledků prezidentských voleb na Ukrajině v roce 2010

Příloha č. 5: Mapa výsledků prezidentských voleb na Ukrajině v roce 2014

Příloha č. 6: Mapa výsledků parlamentních voleb na Ukrajině v roce 2014

Příloha č. 7: Sociální ukazatele ve vybraných zemích 2005-2014

Příloha č. 8: Doing business 2017 Ukrajina

Příloha č. 9: Struktura ukrajinského obchodu se zbožím v roce 2015